

Bijeenkomst van 25 November 1921 te 's-Gravenhage.

Voorzitter: Z. Exc. Luitenant-Generaal b. d. H. KEMPER.

De Voorzitter: Mijne Heeren! Ik open de bijeenkomst en heet U allen welkom.

In afwachting van de voordracht van den Luitenant-Kolonel VAN DAM VAN ISSELT, die eerst tegen 8 uur is uitgeschreven, heb ik vooraf uw aandacht te verzoeken voor eenige huishoudelijke aangelegenheden.

In de vorige bijeenkomst heeft het Bestuur uitstel moeten vragen van de verplichting, opgelegd in art. 27 van ons reglement, om in die bijeenkomst — welke was de eerste in het nieuwe werkjaar — verslag uit te brengen over den toestand der Vereeniging gedurende het vorige jaar en rekening en verantwoording te doen over het geldelijk beheer. Dat uitstel was noodig, omdat die bijeenkomst om een bijzondere reden zóó kort viel na het afsluiten van het vorige werkjaar.

Alzoo heeft het Bestuur thans gevolg te geven aan het voorschrift van art. 27.

Op het convocatie-biljet hebben de heeren het overzicht van den toestand der Vereeniging — ledental en geldmiddelen — kunnen vinden.

Verslag omtrent den toestand der Vereeniging.

a. LEDENTAL.

Op 1 October 1920 bedroeg:	
het aantal leden hier te lande	1472
„ „ „ in Ned.-Indië	568
	Totaal
	2040
In den loop van 1920—1921 bijgekomen	69
	Te zamen
	2109
„ „ „ „ 1920—1921 afgegaan	298

Zoodat het aantal leden op 1 October 1921 bedraagt	1811
Waarvan hier te lande	1296
en in Ned.-Indië	515
	=====

b. GELDMIDDELEN.

Op 1 October 1920 saldo in kas bij den Penningmeester . . . f 1052.35

Voorts aanwezig :

2 Pandbr. 5 % Holl. Canada Hyp. bank . . . à f 1000.—

en te goed: Saldo in kas b/d. Hoofdc. in N.-I. . . " 108.65

zoomede nog te innen contributie van

59 leden in Nederland en

622 " " Ned.-Indië.

De ontvangsten in 1920—1921 bedroegen 14000.49*

Totaal f 15052.84

De uitgaven over hetzelfde tijdvak hebben bedragen 13206.94*

Blijft in kas op 1 October 1921 f 1845.895

Bovendien aanwezig :

Te goed: Saldo in kas b/d. Hoofdcor. in N.-I. . . . f 72.07

zoomede nog te innen contributie van :

54 leden in Nederland en

548 " " Ned.-Indië.

In het werkjaar 1920/1 is het ledental achteruitgegaan. Het Bestuur herhaalt de aansporing, in de vorige bijeenkomst geuit, tot alle leden om nieuwe krachten te werven. Zijnerzijds heeft het Bestuur verschillende maatregelen genomen om nieuwe leden te doen toestroomen. Aanwas van het ledental is eerstens gewenscht ter bereiking van het doel der Vereeniging, maar overigens ook dringend noodig met het oog op den financieelen toestand van ons genootschap.

Het overzicht toch doet zien, dat het met de geldmiddelen vrij droevig gesteld is: de laatste effecten zijn te gelde gemaakt en de schuld aan den uitgever is slechts met ongeveer f 700 verminderd, blijvende nog bijna f 4200 staan! En zulks niettegenstaande — het zij met groote erkentelijkheid gezegd — een subsidie van f 1500 genoten werd van de Departementen van Oorlog en van Koloniën.

) Onder de ontvangsten is begrepen een som van f 1431 als opbrengst van verkochte effecten en van f 1500 subsidie van de Departementen van Oorlog en van Koloniën, terwijl de Vereeniging bij den Uitgever (de firma C. Blommendaal), een schuld blijft houden van f 4180.20. Getracht zal worden dit bedrag in den loop van het werkjaar 1921—1922 aan te zuiveren.

Het Bestuur is doende om na te speuren in welke opzichten bezuinigingen in het beheer kunnen worden bereikt en heeft bereids eenige besparingen ingevoerd. Ten zeerste hooft het, dat ook voor het dienstjaar 1922 op de begroo-tingen der voormelde Departementen posten zullen worden toegestaan, waaruit andermaal minstens een even groote subsidie kan worden bestreden. Intusschen, of het met dat al gelukken zal de schuld aan den uitgever in sneller tempo af te doen, blijft een open vraag, en het Bestuur acht zich dan ook verplicht de leden er op voor te bereiden, dat — mocht het ledental niet flink toenemen — een ver-hooging van contributie niet zal kunnen uitblijven.

Wegens verandering van woonplaats enz. zijn als correspondent afgetreden de H.H.:

- Te *Amersfoort*: L. J. NORENBURG.
- „ *Assen*: J. VAN MANSVELT.
- „ *Doesburg*: M. R. H. CALMEIJER.
- „ *'s-Bosch*: J. H. WELSCH.
- „ *Leiden*: W. J. M. LINDEN.
- „ *Utrecht*: H. L. J. HAARMAN.
- „ *Vlissingen*: J. J. HARTS.
- In *Ned.-Indië*: J. C. PAUL (Hoofdcorrespondent);

terwijl als zoodanig zijn opgetreden de H.H.:

- Te *Amersfoort*: E. P. H. HAAN.
- „ *Doesburg*: H. J. VAN LIMBEEK.
- „ *Den Helder*: J. DROST.
- „ *'s-Bosch*: J. J. VAN KEULEN.
- „ *Hoorn*: W. A. DE GROOT.
- „ *Leiden*: M. VAN MENS.
- „ *Utrecht*: L. VAN HULST.
- „ *Vlissingen*: J. H. KOOLE.
- In *Ned.-Indië*: H. J. B. TULFER (Hoofdcorrespondent).

Het volgend punt van behandeling is de rekening en verantwoording van het Bestuur over zijn geldelijk beheer.

In de commissie tot het nazien van de rekening en ver-antwoording van den Secr.-Penningm. hebben zitting gehad de heeren HAJENIUS, VAN ROOY en VAN VOORST EVERINK.

Zij hebben, blijkens hun brief d.d. 14 Oct. j.l., de rekening en verantwoording in orde bevonden.

Ik stel U daarom voor de rekening en verantwoording goed te keuren en den Penningmeester te dechargeeren voor zijn geldelijk beheer. Is er iemand, die daarover het woord verlangt? Niet, dan is daartoe besloten en zeg ik den Penningmeester dank voor zijn beheer en de commissie voor de moeite, die zij zich heeft gegeven.

Als leden onzer Vereeniging zijn tusschen 1 Oct. en 14 Nov. 1921 aangenomen :

P. W. C. van Asperen, Kapitein Intendant, B. Q. Boelen, Luit. t/Zee 3e kl., Jhr. C. M. E. R. C. von Bose, Gep. Luit.-Kol. N. I. Leger, Secretaris Hoofdbest. Vereen. „Volksweerbaarheid”, K. W. F. M. Doorman, Luit. t. Zee 1e kl., M. R. Drijfhout van Hooff, Ritmeester-Adjutant der Huzaren, W. M. C. J. Hafkemeijer, Kapitein der Infanterie, M. M. R. G. van Hooijdonk, res. 1e Luit. Infanterie Landw., H. M. Manikus, Luit. Zee t. 1e kl., H. A. Messemaeckers van de Graaff, res. Luit.-Kol. Infant. Landw., P. J. van der Meulen, Kapitein der Infanterie Landw., P. M. Montijn, Luit. b. d. Vrijw. Landstorm, J. F. Osten, Luit. t. Zee 1e kl., C. Baron de Vos van Steenwijk, Luit. t. Zee 1e kl., J. H. W. J. van Weezel Errens, res. 1e Luit. der Infant. Landweer, te 's-Gravenhage;

J. H. Amen, 1e Luit. b.d. Vrijw. Landstorm, te Ambij (bij Maastricht);

P. A. S. de Boer, 1e Luit. der Infanterie, F. C. Muijsken, 2e Luit. b.d. Vrijw. Landstorm, N. D. Nammensma, 2e Luit. der Infanterie, D. T. Pont, 2e Luit. b.d. Vrijw. Landstorm, W. A. J. Roelofsen, 2e Luit. der Infanterie, te Amsterdam;

P. van der Heide, 2e Luit. der Infanterie, M. A. Smeenk, 2e Luit. der Infanterie, te Arnhem;

C. Gottschal, 2e Luit. der Infanterie, J. van Haarst, 2e Luit. der Infanterie, G. Stürm, Kapitein der Infanterie, te Assen;

A. Bonten, 2e Luit. b.d. Vrijw. Landstorm, J. A. J. Jansen, 2e Luit. b.d. Vrijw. Landstorm, J. L. H. Jansen, 2e Luit. b.d. Vrijw. Landstorm, te Dordrecht;

C. T. Nahuisen, 2e Luit. der Infanterie, te Ede;

A. W. I. Korswagen, 2e Luit. b.d. Vrijw. Landstorm, te Enkhuizen;

M. de Jong, Kapitein der Infanterie, te Geldermalsen;

W. Visser, res. 1e Luit. der Infanterie, te Goes;

L. G. Stegeman, 2e Luit. der Artillerie, te Gorinchem;

J. F. M. Steenmetser, 1e Luit. der Artillerie, te Harderwijk;

H. Alting, 2e Luit. der Artillerie, te Den Helder;

Dr. A. B. M. Brans, Bibliothecaris Bossche Leeszaal, H. A. J. Schouwman, 2e Luit. der Infanterie, te 's-Hertogenbosch;

J. M. N. van der Drift, 1e Luit. der Infanterie, N. D. Stam, res. Officier van Gezondheid 2e kl., J. van Voorthuijsen, Kapitein der Infanterie, te Hoorn;

J. de Bruijn, 2e Luit. b.d. Vrijw. Landstorm, te Klasinaveen (gem. Emmen);

A. Kluijver, 1e Luit. b. d. Vrijw. Landstorm, te Laren (N. H.);

J. Innemée, 2e Luit. der Infanterie, J. F. la Rivière, 1e Luit. b.d. Vrijw. Landstorm, A. van Unen, 2e Luit. b.d. Vrijw. Landstorm, te Leiden;

N. Gerlach, Kapitein der Infanterie, te Nijmegen;

P. Braat, res. 1e Luit. der Infanterie, te Oudenbosch;

J. van de Wall, Secretaris Kon. Ned. Vereniging „Ons Leger”, te Rotterdam;

F. J. J. F. M. van der Kroon, 2e Luit. der Huzaren, te Tilburg;

H. J. T. M. Lohmeijer, 2e Luit. der Genie, J. P. T. H. Makkink, 2e Luit. der Genie, R. van Nauta Lemke, 2e Luit. der Genie, L. van Waegeningh, 2e Luit. der Genie, te Utrecht;

J. M. C. van den Berge, 2e Luit. der Infanterie, T. Paauwe, 2e Luit. der Infanterie, te Vlissingen.

In Nederlandsch-Indië.

J. Tissot van Patot Jr., Luit. t. Zee 3e klasse, A. E. H. M. P. Borret, res. 1e Luitenant, J. A. E. Duijnsteet, 1e Luitenant, W. E. K. Epke, 1e Luitenant, D. Frijlink, res. 2e Luitenant, J. van Guiting res. 2e Luitenant, G. Kemper, 1e Luitenant,

H. J. M. Klaar, 1e Luitenant, C. L. Klanderman's, 2e Luitenant, L. J. H. Klopogge, 1e Luitenant, L. M. van Kooten, Kapitein, H. J. C. T. Kuijl, 1e Luitenant, K. Landegent, 1e Luitenant, P. H. Landzaat, 1e Luitenant, W. K. L. de Lange, res. 1e Luitenant, Th. van Leuven, 1e Luitenant, M. C. Maas, 1e Luitenant, C. J. Melis, res. 1e Luitenant, W. M. Nieuwenhuijzen, res. 1e Luitenant, F. C. Scheffrahn, 1e Luitenant, L. Segboer, res. 2e Luitenant, Jhr. C. L. B. W. van Suchtelen van de Haare, res. 2e Luitenant, C. E. A. van Zeventer, res. 2e Luitenant, H. H. W. Zeijlmans van Emmichoven, 1e Luitenant, A. van Zuiden, Kapitein, der Infanterie;

K. J. Schummelketel, 2e Luitenant, P. J. J. van der Willigen Gadsonides, 1e Luitenant, der Cavalerie;

T. C. N. Canter Visser, 1e Luitenant, G. J. van Driel, 1e Luitenant, C. W. van der Eem, 2e Luitenant, Jhr. J. M. R. Sandberg, 1e Luitenant, der Artillerie.

De volgende boekwerken zijn in het afgelopen jaar ontvangen:

„Jaarverslag van den. Topogr. Dienst in Neêrl.-Indië over 1919”.

„Wat onze Marine in oorlogstijd heeft gedaan”.

„Verslag Legercommissie over geschut, mitrailleurs, geweren enz.”

„Ontwerp reorganisatie van het Indische Leger”.

Aan de gevers is de dank van het Bestuur betuigd.

Te voren zou ik den heeren, die het woord wenschen te voeren naar aanleiding van het betoog van den spreker, willen verzoeken zich vóór de voordracht te willen aanmelden. Op het oogenblik heeft er zich één bij mij opgegeven. Is er nog iemand, die aan het debat wil deelnemen? Dan had ik gaarne, dat hij zich nu aanmeldde. Dit wil niet zeggen, dat het straks uitgesloten is dan toch nog in de gelegenheid te worden gesteld, doch het is wel zoo aangenaam van te voren te weten wie in discussie wenscht te treden.

Niemand?

Dan is het woord aan den spreker voor zijn voordracht over:

DE VERDEDIGING VAN DE YSERWATERLINIE 1914/18.

De Heer VAN DAM VAN ISSELT.

Mijnheer de VOORZITTER! Mijne Heeren!

Reeds enkele malen had ik het voorrecht hier een pleidooi te mogen leveren voor nationale oorlogsvoorbereiding, nationale strategie en taktiek, ook voor een nationaal krijgswezen ¹⁾. Om tot dit laatste te geraken, moeten wij mede in de eerste plaats onze eigen groote strategen blijven bestudeeren. Onze krijgsgeschiedenis zal, doelmatig geraadpleegd, om tal van redenen steeds van de hoogste beteekenis blijven. Ons daartoe te beperken zou echter eenzijdig maken, mede omdat het karakter der legers, de uitwerking der vuurwapens en de hulpmiddelen tot den oorlog voortdurend veranderden. Onze blik moet derhalve verder reiken; daarbij dienen in de eerste plaats de aandacht te trekken het geniale en het bij uitstek voor ons toepasselijke.

Van het *geniale* blijft de Napoleontische strategie steeds bovenaan staan, waarbij 1814 een nooit overtroffen voorbeeld vormt van een offensieve landsverdediging ²⁾.

Onder het bij uitstek voor ons *toepasselijke* vallen in de eerste plaats de ervaringen, door andere kleine volken onder analoge omstandigheden in hun strijd om het bestaan opgedaan. In dit opzicht noemen wij Polen in 1831, Denemarken in 1864 en België in 1914/8. Uit de voordracht van den Heer LAMBOUY hebben wij gezien, hoe de hoofdmomenten van dit laatste, meest moderne voorbeeld voor ons bijzonder leerrijk en belangrijk zijn; daarvan staat de Yserverdediging bovenaan. Hier zien wij, hoe een ten deele geslagen en daardoor reeds dooreengeraakt, door zijn terugtocht uitgeput leger het in een polderstelling, gesteund door onderwater-

¹⁾ Orgaan 1911/2, blz. 5 tot 107. Nationale oorlogsvoorbereiding. Toepassing in Orgaan 1917/8. Prins MAURITS' veldtocht van 1599.

²⁾ Door mij behandeld in Krijgswetenschap. 1913/4, blz. 570 e. v.

zettingen met een duinstrook als vleugeluitbreiding naar zee onbepaald lang uitgehouden heeft tegenover een leger van den machtigsten militairen staat ter wereld, die hier tot elken prijs doorbreken wilde.

De Yserverdediging van 1914/8 is voor ons bijzonder belang- en vertrouwenwekkend, omdat wij daaruit leeren, hoe op moderne wijze de verdediging van een inundatiestelling gevoerd worden moet; duidelijk komt daarbij de groote kracht uit, welke zulk een geschokt en verzwakt leger bij zijn wanhopigen, hardnekkigen strijd voor de vrijheid des lands ontleenen kan aan het polderland en het water.

Wederzijdsche operatieplannen.

Na afloop van den Marneslag ontstond ter weerszijden, door het streven tot overvleugeling van den tegenstander en vrees voor omtrekking van den eigen buitenvleugel, de z.g. wedloop naar zee. Aanvankelijk zat bij de Verbondenenen het hoogst vernuftige plan voor om den uitersten N. vleugel van hun front in N. richting slechts door te trekken tot Armentières om dien dan te verlengen met een stelling, front Z. O., achter de Leye tot Gent en vandaar achter de Schelde tot Antwerpen als linkervleugelsteunpunt.

Aan dit door het D. Stafwerk „kühn und klar” genoemde plan ¹⁾ waren groote voordeelen verbonden: 1° behoud van de beide Vlaanderen met Antwerpen; 2° behoud van de B. kust, waarachter Engeland's macht; 3° bezit van een omvattende basis op den uitersten linkervleugel, waardoor gelegenheid om met B. en E. strijdkrachten van uit de verschanste legerplaats Antwerpen e. o. tot den aanval over te gaan, richting Brussel, Luik, enz., op de verbindingen van den D. rechtervleugel.

Aan D. zijde trad na afloop van den Marneslag hier het plan op den voorgrond om B. in vollen omvang van breedte en diepte te veroveren; in verband met den plotseling zoozeer gewijzigden toestand kon het niet langer doortochtsland blijven, doch moest het als etappengebied dienen; de B.

1) Der grosze Krieg. Heft 10 (Yser en Yperen), blz. 9.

kust, in D. handen, zou tot flankdekking strekken, kon later als duikbootbasis gebezigd worden. Bovenal moest B. aan D. tot vuistpand voor den vrede strekken, om E. zoo mogelijk tot toegeven, in elk geval bij den vrede tot matiging in zijn eischen te nopen.

Daar de aan B. reeds zoolang in uitzicht gestelde steun van F. en E. in dit stadium van den oorlog nog in voldoende mate uitbleef, is van het vernuftige Ententeplan niets gekomen. Het B. leger, waarvan reeds 2 divn. gehavend waren, moest al dadelijk ook de verdediging van de Schelde boven Antwerpen op zich nemen om zich te allen tijde via Vlaanderen in N. Fr. met de Frn. en de En. te kunnen vereenigen en niet, door het doorstooten van de Ds. in de richting Gent—Selzaete dan wel naar Oostende, van de Verbondenen gescheiden te worden (strategische doorbreking).

27 Sept. 1914 begonnen de Ds. hun aanval op de Stelling van Antwerpen, terwijl zij tevens weldra hun pogingen hernieuwden om boven die verschanste legerplaats de Schelde over te trekken, aldus den aftocht van het B. leger afsnijdende. Toen nu weldra bleek, dat de eerste linie dier vesting niet den verwachten weerstand vermocht te bieden en nagenoeg alle hulp der Verbondenen uitbleef, gaf Koning ALBERT 6 Oct. 8 nam. bevel om het gros van het veldleger door een snellen terugtocht, voorloopig evenwijdig aan onze Zeeuwsch-Vlaanderensche grens, aan vervolging en afsnijding te onttrekken.

Er was nog een andere, zeer dringende reden voor dien terugtocht. Als gevolg van den reeds vergevorderden wedloop naar zee stond de D. rechtervleugel 5 Oct. tegenover Arras op nog slechts 90 K.M. van de Noordzee bij Duinkerken; de B. terugtochtlijn van de Nethe tot die plaats was 170 K.M. en had een zeer ongunstig beloop. Het B. leger zag zijn terugtocht niet slechts bedreigd door het belegeringskorps, doch ook door den rechtervleugel van de D. legers, die in N. Fr. optraden. ¹⁾ Terecht stond bij de B.

¹⁾ De opstelling van het B. leger binnen Antwerpen is vanaf den aanvang zeer precair geweest: 30 Aug. stond de D. rechtervleugel bij Amiens aan de Somme, op 60 K.M. van de Noordzeekust, terwijl de afstand van Antwerpen tot den Sommemond 225 K.M. bedraagt.

legerleiding op den voorgrond, dat het leger vóór alles bij het in wording zijnde algemeene front der Verbondenen aansluiten moest; *de Stelling van Antwerpen kon noch mocht in dit geval tot het uiterste verdedigd worden.*

**Terugtocht van het B. leger. Aankomst in de Yserstreek.
Besluit tot verdediging van den Yser.**

De narrow escape van het in deze dagen in breedte en diepte zeer verdeelde B. leger door de smalle strook tusschen Schelde en Leije eenerzijds, onze Zeeuwsch-Vlaanderensche grens en de Noordzeekust anderzijds, op het uiterste oogenblik ondernomen en van drie zijden bedreigd, is in vele opzichten uitstekend uitgevoerd ¹⁾. De strategische achterhoede, uit de 2e B. en een E. marinediv. bestaande, volgde onder bevel van generaal Dossin het gros in den avond van 8 October. Na een zeer uitputtenden, met beleid uitgevoerden terugtocht van omstreeks 65 K.M., waarbij men ter hoogte van Moerbeke door de Ds. in de flank genomen werd, bereikte generaal Dossin in den nacht van 9-10 Oct. met zijn divisie, nog 6 van de 14 duizend infanteristen sterk, Selzaete na 11 dagen gevochten, vervolgens nog 24 tot 30 uur gemarcheerd en gebivakkeerd te hebben. Daarna hebben onderdeelen dezer divisie, het laatst nog tot den vroegen morgen van 11 Oct., het kanaal bij Selzaete vastgehouden, om den afvoer en den aftocht der andere troepen te dekken. De E. marinediv. verloor meer dan 26 pCt van hare sterkte, bijna uitsluitend aan krijgsgevangenen en geïnterneerden; hare resten werden naar E. teruggevoerd. De strategische achtertroep, uit niet in hoogere verbanden samengevatte, weinig hecht georganiseerde bezettingstroepen (inf. en vest.-art. der Stelling van

¹⁾ Zie voor dezen voor ons zeer leerzamen terugtocht: Bulletin belge. 1920/21, blz. 603 e. v. La défense d'Anvers en 1914 (rapporten van 3 B. generaals). La campagne de l'armée belge; L'action de l'armée belge (beide officieele B. verslagen); kapitein LAMBOOY in Krijgswetenschap 1920/1, blz. 556 e. v. (gaat slechts tot 10 Oct.); ten slotte, van mijn hand: „De laatste phasen van de verdediging van Antwerpen (Art. Tijdschrift. 1920) (trapsgewijze losmaking van het leger van de St. v. Antwerpen).

Antwerpen) bestaande, wist den tegenstand niet langer te rekken; hij ging voor een belangrijk deel verloren. Daarentegen bereikten alle 6 divn. van het veldleger en de beide cav. divn., zij het sterk gehavend, den Yser.

Naar het Z. werd de terugtocht tegen de uit het Z.O. opdringende Ds. gedekt door een strategische linkerflankdekking achter de Schelde, n.l. de 4e Div. beN. Dendermonde, de 6e Div. bij Berlaere, de 1e Cav. Div. bij Wetteren ¹⁾. Ten slotte had men te Gent — een hoofdstuntpunt van de Leye-Scheldelinie, tevens het alles beslissende spilpunt der geheele manoeuvre, zoodra tot den terugtocht besloten was — onder den B. Luitenant-Generaal CLOOTEN, als „gouverneur militaire des territoires non occupés par l'ennemi et les Alliés” ²⁾, een uit zeer heterogene onderdeelen, o.m. burgerwachten en zeer jonge bataljons vrijwilligers bestaand detachement samengetrokken, ten einde Gent tegen een D. aanval uit O. en Z.O. richting te dekken ³⁾, daar de op 4 Oct. dringend bij de Verbondenen aangevraagde bezetting niet in voldoende mate aankwam ⁴⁾.

Achtereenvolgens werden daaraan toegevoegd de 2e en de 1e B. Cav. Div. ⁵⁾, de 4e B. gemengde Brig. (1e Div. 7 Oct. per spoor), de Fr. Brig. Mariniers onder Admiraal RONARCH (8 Oct.) ⁶⁾, z.g. de voorhoede van een Fr. leger, dat in Z.W.

¹⁾ Vergelijk LAMBOUY, schets 10 ²⁾. Vice-Amiral RONARCH. Souvenirs de la guerre. Deel I, blz. 42. Wij kunnen de lezing van dit belangrijke dagboek aan ieder officier ten zeerste aanbevelen. Het geeft veel meer dan de gewone oorlogsdagboeken en bevat vele waardevolle opmerkingen van den ronden zeeman met een gezond helder oordeel ook in landmachtzaken. ³⁾ Zie voor de wonderlijke samenstelling van dit detachement: La campagne, blz. 108. RONARCH, blz. 43 ⁴⁾. L'action, blz. 60 ⁵⁾ 3 Oct. was door samenvoeging van alle regimenten cavalerie en van de wielrijder-compn. der 6 B. divn. een 2e B. Cav. Div. gevormd. (La campagne, blz. 96). Bij sommige divn. werd tijdens den terugtocht het gemis van eenigo cav. zeer gevoeld (inzonderheid bij de 2e Div.). ⁶⁾ 5 Aug. een regiment, 22 Aug. een marschbrigade opgericht in de Fr. havens uit overcompletee matrozen en oorspronkelijk bestemd tot steun van de politie te Parijs; 1 Sept. ingedeeld bij het Leger van Parijs. 4 Oct. aangewezen om deel uit te maken van een nieuw N. leger 7 en 8 Oct. per spoor naar Duinkerken vervoerd; vandaar ineens doorvervoerd met bestemming voor Antwerpen, doch te Gent gestopt en daar uitgeladen.

Vlaanderen bijeengetrokken worden zou, ten slotte het grootste deel der 7e E. Div. (9 Oct.), welke kort te voren te Oostende ontscheept was.

9 Oct. beschikte Generaal CLOOTEN te Gent over 25 à 30.000 man; zij hebben hier den terugtocht gedekt en zijn in den avond van 11 Oct. op hooger last teruggegaan. Op 2 Oct. had CHURCHILL het mogelijk geacht hier binnen weinige dagen 9 à 10 E. en Fr. divn. bijeen te trekken, tegenover 4 à 5 D.; met 85.000 man zou men op Brussel, Gent en Brugge rukken! Men ziet uit een en ander, hoe de Bn. in alle opzichten door hun machtige bondgenooten in den steek gelaten werden.

Een goed omljnd plan, tot welke stelling men teruggaan en hoe het B. leger dan gebruikt worden zou, heb ik nergens gevonden. Een feit is het, dat het B. leger c.a., waarvan de hoofdmacht uiterlijk 6 Oct. in den avond den rechter-Schelde-oever verliet, eerst 15 Oct. voorm., d.i. 8 dagen later, de IJserstelling bezet heeft! Uit Antwerpen trekkende, werd bepaald, dat de 1e Div. 8 Oct. per spoor van St. Nicolaas naar Oostende vervoerd worden zou om daar het inrichten van een nieuwe approviandeeringsbasis te beschermen ¹⁾. De rest van het leger hield halt achter het Kanaal van Gent naar Terneuzen. Dit wijst op een voornemen om dit 67 M. breede, vanaf Gent tot de Nederlandsche grens 17 K.M. lange kanaal te verdedigen (waarachter weer op 12 à 20 K.M. het Kanaal van Schipdonck) en daarmee een belangrijk deel van de beide Vlaanderen tegen den inval te blijven beschermen. Voorloopig rukten op dit kanaal slechts aan de 37e landweerbrigade (Loochristy) en de 4e Ersatz div. (Lokeren), terwijl de 1e Ersatz div. en de 1e Beiersche landweerbrig. van Aalst in N. W. richting op Gent marcheerden. De kansen voor de verdediging stonden derhalve lang nietslecht, doch hetgroottegevaar, dat de Ds. meer Z. op de een of de andere wijze naar de Noordzeekust doorstooten en daarmee de Bn. blijvend scheiden zouden van hun bondgenooten, bleef bestaan ²⁾.

„Force fut donc de choisir une position plus en arrière.

¹⁾ Voor de Engn.? Zie Bulletin belge. 1920/1. blz. 607. ²⁾ Vergelijk blz. 107/8.

Le roi décida d'établir l'armée dans la région de l'Yser et d'en organiser la défense".¹⁾ De terugtocht werd 10 Oct. hervat; de troepen te voet, zeer vermoeid, werden per spoor naar den Δ Thourout—Dixmuiden—Nieuwpoort vervoerd; de bereden wapens marcheerden. De spoorlijnen Selzaete—Eecloo—Brugge en Brugge—Thourout, waarvan een intensief gebruik gemaakt moest worden, hadden slechts enkel spoor. Toch werd de geheele beweging op 11 Oct. uitgevoerd, zoodat in den nam. de terugtocht van de dekkingstroepen van Gent op Brugge gelast werd. Het Kanaal van Schipdonck werd nog door beide B. Cav. Divn. vastgehouden.

Teruggaan „dans la région de l'Yser" wilde geenszins zeggen: tot *aan* of *achter* den Yser. Beide officieele B. bronnen zwijgen de vraag nopens de nu in te nemen stelling volkomen dood. Onjuist is L'action de l'armée belge, blz. 64: „On recule jusqu' à l'Yser", want het erkent zelf, dat het B. leger eerst 15 Oct. aan den Yser gekomen is.²⁾

Volgens BAULU gingen terug: de 5e B. Div. op 10 Oct. van Selzaete per spoor naar Thourout; marcheerende bereikte zij Dixmuiden op 12 Oct. Daar was reeds op 10 Oct. per spoor de 6e B. Div. aangekomen; de 3e B. Div. werd naar Nieuwpoort vervoerd, de 2e B. Div. naar Veurne, terwijl de 4e B. Div. en 2 brigs. van de 1e B. Div. de lange achterhoedestelling Thourout—Eerneghem inrichtten. De 4e gemengde brig. (der 1e B. Div.), van Gent op Brugge teruggegaan, week den 14en van daar op Oostende terug om vervolgens per tram naar Veurne vervoerd te worden. Op den rechtervleugel der achterhoedestelling kwam de Fr. brig. mariniers te Cortemarck, de 2e B. Cav. Div. te Ghisteltes.³⁾

„Le 12 Octobre, la jonction était faite. L'armée ne courait plus le risque d'être isolée et investie".⁴⁾ Te oordeelen naar de verliezen aan officieren, die van 7 tot en met 18 Oct.

¹⁾ La campagne, blz. 110. ²⁾ T. a. p. blz. 65. Geheel conform La campagne de l'armée belge, blz. 115. ³⁾ M. Baulu. La retraite d'Anvers et la bataille de l'Yser, blz. 52/4. ⁴⁾ La campagne, blz. 111.

dagelijks nihil of uiterst gering waren, heeft het B. leger zich zonder veel moeite losgemaakt van den vervolgenden vijand. 1)

Terwijl het D. belegeringskorps voorloopig nog te Antwerpen bleef, drongen de genoemde 2 D. ersatz. divn. en 2 landweerbrigs. slechts langzaam na; hare hoofden waren 14 Oct. te Brugge, 15 Oct. te Oostende.

Na 50 à 55 K.M. ten deele bij nacht afgelegd te hebben, kwam de Fr. Brig. RONARCH in den nam. van 12 Oct. over Aeltre te Thielt; den 13en werd doorgemarcheerd naar Thourout (20 K.M.). Daar ontving Admiraal RONARCH in den nacht 13/4 Oct. het volgende bevel:

1°. Het B. leger wordt ten deele verzameld tusschen het bosch van Wynendaele en de moerassen van Ghistelles, ten deele achter den Yser, te Dixmuiden en N.

2°. Order is gegeven om stand te houden in de lijn Meenen, Staden, Cortemarck, bosch van Wynendaele, Ghistelles, welke den volgenden morgen bereikt en ter verdediging ingericht worden moest.

3°. In die lijn zou de Brig. RONARCH, welke rechtstreeks onder het B. A. H. kwam te staan, de verbindende schakel vormen tusschen het E. leger (rechts) en de 4e B. Div. (links).

Den 14en werd deze stelling bij hevigen regen ter verdediging ingericht. Daar men op den rechtervleugel geen verbinding kon krijgen met de En., werd aan het B. A. H. te Veurne daarvan bericht gezonden, „mais sa réponse est qu'il faut tenir coûte que coûte”.

's Avonds ontving RONARCH bericht van Generaal MICHEL, C. der 4e B. Div., dat deze op last van het B. A. H. den volgenden dag het bevel over het geheel op zich nemen zou. Van Z. naar N. werd de opstelling: VI, V, RONARCH, IV, I, II. Eerstgenoemde 2 divn. zouden den 14en de ruimte tusschen Houthulsterbosch en Zarren bezetten. Den 15en 's morgens zou een algemeen offensief aan-

1) Zie de noten van La campagne, blz. 111 t/m 124.

vangen, vermoedelijk in aansluiting bij het beraamde groot-offensief van den Fr.-E. linkervleugel. ¹⁾

Dit alles wijst 1°. op het innemen van een front Z.-N. op 12 à 15 K.M. vóór den Yser. Inderdaad spreekt La campagne 13 Oct. van „l'armée belge, établie sur le front Eerneghem-bois de Wynendaele” (blz. 114); 2°. op een aanval in O. richting uit dat front. Noch over de verdediging noch over het in staat van verdediging brengen van den Yser wordt gerept.

MADÉLIN, doorgaans zeer weinig vleierend voor de Bn., maakt hun het volgende onverdiende verwijt: „Les troupes du roi ALBERT s'écoulaient vers le sud-ouest, sans paraître même penser qu'elles pussent s'arrêter avant d'avoir atteint le territoire français, où elles se reconstitueraient”. Reeds had het B. leger den 11en met zijn 6e Div. de omgeving van Dixmuiden bereikt, „mais avec l'évidente intention de continuer la retraite sur Calais et, avant toutes choses, de se soustraire à l'adversaire”. ²⁾ Vermoedelijk knoopt hij deze, m. i. zeer ongemotiveerde beschuldiging vast aan het feit, dat een der brigs. van de 6e Div. met haar art. reeds door Loo tot Gyveringhoven (vlak bij de Fr.-B. grens) teruggedaan was, toen zij tegenorder kreeg en weer door Loo over den Yser naar Bixschoote terug marcheerde ³⁾. Uit dit feit blijkt echter wél de juistheid mijner opvatting, dat na den terugtocht van 10 en 11 Oct. een vast plan en vaste leiding aan B. zijde ontbroken hebben. Dat genoemde schrijver partijdig is, blijkt ook op bl. 54 van zijn werk, waar hij het doet voorkomen, alsof Koning ALBERT eerst 16 Oct., na „la plus émouvante entrevue avec le général Foch”, aan zijn leger bevel gaf om aan den Yser stand te houden en die linie met alle energie te verdedigen. Doch de Bn. wilden zelve gaarne hun uitersten uithoek des lands verdedigen, waar het om hun zelfstandig voortbestaan zou gaan, en Koning ALBERT had, tijdens den terugtocht te Oostende vertoevend en terwijl het gros van het B. leger blijkbaar reeds veilig was, deze merkwaardige woorden gesproken: „Je ne perds jamais espoir, même si je dois

¹⁾ Vergelijk blz. 110 en 118. ²⁾ MADÉLIN, bl. 49/51. ³⁾ GRIMAUTY, blz. 212 en 217.

quitter le sol belge. L'armée qui s'est retirée d'Anvers, se trouve dans une situation excellente et a choisi une position favorable. Tous sont prêts, comme moi, à donner leur vie pour l'indépendance de la Belgique."

Een nieuwe phase in den strijd brak aan. 13 October iudde de Koning deze in met een dagorder aan zijn leger:

„Soldats! Jusqu' ici vous étiez isolés dans votre lutte immense pour la plus juste des causes, pour vos foyers, pour l'indépendance nationale.

Vous vous trouvez maintenant aux côtés des vaillantes armées françaises et anglaises. Il vous appartient, par la tenacité et la bravoure dont vous avez donné tant de preuves, de soutenir la réputation de nos armes. Notre honneur national y est engagé.

Soldats! Envisagez l'avenir avec confiance, lutttez avec courage.

Que, dans les positions où je vous placeraï, vos regards se portent uniquement en avant et considérez comme traître à la patrie celui qui prononcera le mot de retraite sans que l'ordre formel en soit donné.

Le moment est venu, avec l'aide de nos puissants alliés, de chasser du sol de notre chère patrie l'ennemi qui l'a envahie au mépris de ses engagements et des droits sacrés d'un peuple libre"

Verheven woorden, doch ook verheven daden! Want de Bn. hebben, geleid en voorafgegaan door hun Vorst, in hun Yserwaterlinie in de jaren 1914/18 niet minder dapper volgehouden dan wij in de jaren 1672 en 1673 in onze (Oude) Hollandsche Waterlinie onder Prins Willem III. Alleen blijken bij onderlinge vergelijking de buitengewone voordeelen, te ontleenen aan de configuratie van ons land, de aanwezigheid van rivieren en polderland, want terwijl wij ons in de bange jaren 1672 en 1673 konden handhaven in de Vesting Holland, een zeer belangrijk en omvangrijk strategisch centrum, bij welks verdediging de staatkundige, oeconomische en militaire belangen volkomen hand aan hand gaan, waren de Bn. tot in een uitorsten, hoogst onbelangrijken uithoek des lands teruggedroven, oer de oorlog zijn bewegelijk karakter verloor. De Regeering, de voornaamste

etappeninrichtingen, een deel der strijdmacht hebben juist 4 jaar op vreemden bodem moeten vertoeven, terwijl men, bij gemis aan hulpbronnen van welken aard ook, bijna uitsluitend op den steun der bondgenooten aangewezen was.

Door een handig uitgevoerden terugtocht was het B. leger 11 en 12 Oct. behouden in de Yserstreek aangekomen. Doch ook in 's Konings dagorder van 13 Oct. wordt nog met geen woord gesproken over de verdediging van de Yserlinie, laat staan dan van de Yserwaterlinie. Eerst in den nacht 14/5 gaf het B. Alg. H. bevel, dat bij het aanbreken van den dag de 6e Div. zich zou verzamelen ten N. van Bixschoote, de 5e ten N. van het bosch van Houthulst. Achter den Yser moesten terugtrekken: de Brig. RONARCH te Dixmuiden, de 4e Div. te Tervaete, de 1e te Schoorbakke, de 2e Div. te St. Joris en Nieuwpoort. De 3e Div. kwam in reserve te Lampernisse. De beide Cav. divn. zouden deze opstelling op de vleugels dekken, de 1e tusschen Cortemarck, Staden en Roulers, de 2e in het N. met terugtocht op Nieuwpoort. Vergelijkt men deze opstelling met die van den 14^{en} (blz. 112), dan blijkt, dat de B. legerleiding de 5 in eerste linie staande divn. met de Brig. RONARCH voor den in aantocht zijnden D. druk terugnam met den rechtervleugel nog vóór de Yperlede om naar het Z. aansluiting te krijgen bij het groote bruggenhoofd, dat de E. divn. vóórwaarts van Yperen zouden bezetten, met den linkervleugel achter den Yser.

Eerst in den avond van 14 Oct. zijn de bevelen voor de Yserverdediging uitgegaan; tevoren is daarvan nergens sprake geweest en toen de troepen daar 15 Oct. voorm. aankwamen, was voor de verdediging nog niets verricht, zelfs niet op de hoofdaccessen Dixmuiden en Nieuwpoort ¹⁾. Toen Admiraal RONARCH 15 Oct. te Dixmuiden kwam om er de verdediging van het uitgebreide bruggenhoofd vóór de geheel op den O. Yseroever gelegen stad op zich te nemen, schreef hij: „le fleuve forme la seule ligne qui puisse être opposée à la ruée de l'envahisseur. Il n'y a ni réseaux ni abris ni tranchées” ²⁾!

¹⁾ Vergelijk blz. 130/1 en 141. ²⁾ l'Yser et la côte belge, blz. 120. Zie voorts RONARCH, blz. 59 tot 64.

Van het op groote schaal inroepen van den steun van het water is eerst nog veel later werk gemaakt (25 Oct.).

Aan het behoud der Yserlinie waren bijzonder groote voordeelen verbonden: die stelling vormde het verlengde van het zich met den dag verder N. waarts verlengende Fr.-E. front in N. Frankrijk. Zij leende zich derhalve bij uitstek om de vleugelaanleuning naar zee van dat in vorming zijnde front uit te maken, temeer omdat de E.-Fr. marine volkomen meester was op de Noordzee. De stelling zelve was uitermate sterk en vormde derhalve een zeer goede verdedigingslijn ¹⁾; zij bezat een lengte, geëvenredigd aan de resterende sterkte van het B. leger en, wat een hoogst belangrijk politiek en moreel voordeel was, hare verdediging schonk een allerlaatste toevluchtsoord opeigen bodem. „Cette résistance a rendu impossible l'annexion de la Belgique. Elle a contenu l'invasion du nord de la France” ²⁾.

„Le Roi, estimant qu'aucune autre ligne ne présente d'aussi grands avantages, décide d'y établir l'armée et d'en organiser la défense.” ³⁾. Wanneer dit besluit viel, wordt in de B. bronnen nergens vermeld.

Laatste phase van den wedloop naar zee. Regeling van de bevelvoering aan de zijde der Verbondenen ⁴⁾.

Het werd steeds duidelijker, dat de slag, welke zich in Picardië, Artois en Vlaanderen ging ontketenen, beslissend worden zou voor het einde van 1914. Het beloop van de N.W. kust van Frankrijk bood hier den Ds. zeer goede kansen; slaagden zij erin om in de richting van den Somme-mond (W.) of van Nieuwpoort—Duinkerken (N.) door te

¹⁾ Vergelijk blz. 132 tot 136. ²⁾ Minister VAN DE VELDE in zijn voorwoord op Baulu. Zie ook Madelin, blz. 214/6. „Cette suprême barrière de Nieuwpoort à Ypres arrête la scélératesse en marche et empêche l'envahisseur de proclamer la victoire totale de son bandatisme.”

³⁾ L'action, blz. 65. ⁴⁾ Schetsen: L'Yser et la côte belge, blz. 3 en Croquis no. 14 van La campagne.

stooten, dan werden alle zich N. van de doorbraak in Vlaanderen en N.W. Frankrijk bevindende troepen afgesneden (strategische doorbreking) ¹⁾.

Yperen, 10 Oct. nog onbezet, werd vanaf 15 Oct., in afwachting van de aankomst van het 1ste E. Korps, vastgehouden door de 87e en 89e Div. Fr. territorialen uit Duinkerken in een sterke vooruitgeschoven stelling, waarvóór het 2e Fr. Cav. Korps de Mitry. Op 15 Oct. was het front hecht georganiseerd tot la Bassée, N. vleugel van het nieuw gevormde 10e leger Maud'huy en schoten er tot aan de Noordzee bij Nieuwpoort nog 75 K.M. over voor het E. en het B. leger met hun Fr. versterkingen. Eerstgenoemd leger, bij den algemeenen terugtocht tusschen Fr. korpsen geraakt, werd op verzoek van Generaal FRENCH per spoor naar den linker vleugel, front Hazebrouck—Yperen, overgebracht. Het werd versterkt door het nieuw gevormde 4e E. Korps (7e Div. + 3e Cav. div., beiden nog juist te Oostende ontscheept), en zou dan het B. leger en de troepen uit Gent e.a. opnemen.

Sedert 5 Oct. had Generaal FOCH met den titel van „adjoint au commandement en chef” opdracht „de coördonner les efforts des troupes engagées de l'Oise à la mer”, d. i. de leiding van den wedloop naar zee. Tijdens den terugtocht naar den Yser liet Koning ALBERT weten „qu'il serait heureux de recevoir les instructions du général JOFFRE au même titre que l'armée anglaise et se prêtait ainsi entièrement à la coördination que le général Foch avait mission d'établir entre les efforts de tous”. De Koning wees toen den driehoek Dixmuiden—Nieuwpoort—Veurne (Yserstelling) aan als de ruimte, waarop het B. leger terugtrekken zou ²⁾. De officieele B. verslagen zwijgen deze vrijwillige subordinatie van het B. Alg. H. volkomen dood.

Door den terugtocht van het B. leger naar de lijn Boesinghe—Nieuwpoort Bad en den opmarsch van het E. leger naar een stelling vóórwaarts van Yperen achtte men 17 Oct. de bovenbedoelde hiaat van 75 K.M. nagenoeg gesloten. „L'action commune va pouvoir commencer. . . . Dès lors

¹⁾ Vergelijk noot 1 van blz. 107 ²⁾ Madelin, blz. 51/2.

c'est l'armée belge qui va devoir briser le premier choc de l'adversaire: le haut commandement français lui demande de résister pendant 48 heures... A la vérité, ce front continu est peu solide". 1) Om deze reden en omdat de Fr. legerleiding haar plan tot een tegenaanval op den uitersten linkervleugel (13 Oct. te beginnen) nog niet opgaf, zouden thans geregelde Fr. strijdkrachten aangevoerd worden. 2) Generaal FRENCH wilde echter geen grooten aanval ondernemen, vóór zijn 1ste Legerkorps zijn plaats in het algemeene front ingenomen hebben zou (20 Oct.), doch toen was het daartoe te laat. Men ontdekte vóór het geheele front groote nieuwe, aanvankelijk onbekende strijdkrachten: het pas gevormde, per spoor naar Vlaanderen vervoerde 4e D. Leger. Daardoor sloot zich bij het einde van den wedloop naar zee onmiddellijk de *verdedigingsslag* in Vlaanderen aan. 3) De Bn. bezaten geen enkele reserve meer, de En. konden in de eerste weken niets verwachten van de troepenafdeelingen, die Lord KITCHENER bezig was in E. te vormen; de Frn. waren hier eerst in opmarsch. Uit de verspreide, heterogene Fr. strijdkrachten, die reeds in Vlaanderen waren, en tal van andere troepenafdeelingen werd 20 Oct. onder Generaal D'URBAL op het Yperléefront een „détachement d'armée de Belgique", weldra een belangrijk 8e leger, gevormd, hoofdkwartier te Rousbrugge 4). Ter rechterzijde nam hij de verbinding op met het E., ter linkerzijde met het B. leger. Het eerst van alle rolde, onmiddellijk na het vervoer van het 1ste E. korps, op 20 Oct. de 42e Fr. Div. Grossetti, die zich in den Marneslag zeer bij Fère Champenoise onderscheiden had, tot Duinkerken per spoor aan. 5) De geweldige mokerslagen, welke de D. legers het Yser-, daarna het

1) L'action, blz. 71/2. 2) Men was er zóó zeker van, dat deze tegenaanval tot de herovering van de B. kust leiden zou, dat de E. Admiraliteit bij den terugtocht de haven van Zeebrugge op aandringen van het E. krijgsevenaar intact gelaten heeft, omdat zij in een later stadium van groot nut kon zijn. Naval operations. Deel I, blz. 215. 3) Vergelijk blz. 145. 4) 7 April 1915 weer tot zulk een détachement terugggebracht en 21 Mei 1915 ontbonden. Zie Ronarch, blz. 264 en 296. 5) Tot haar aanvoer was reeds verscheidene dagen te voren besloten.

Yperenfront toebrachten, maakten het zenden dier versterkingen weldra tot een bittere noodzakelijkheid. In verband daarmee zag Generaal Foch zich 24 Oct., wegens den hevigen druk, *benoorden* de Leye door de Ds. uitgeoefend, genoodzaakt om zijn Alg. H. te verleggen van Doullens naar Cassel. FRENCH had zijn hoofdkwartier te St. Omer, Koning ALBERT te Veurne ¹⁾).

Thans ontstond de z.g. „*mélee des Flandres*”. Generaal FRENCH leverde voorwaarts van Yperen met het E. leger den Yperenslag; tot verbinding met het Yserfront had men de 87e en 89e Divn. Fr. territorialen, alsmede het 2e Fr. Cav. Korps meer N. langs de Yperlée tot een weinig bez. Dixmuiden; naar dit tusschenstuk werden nog het 9e Fr. Korps (DUBOIS) en de 31e Fr. Div. gezonden, in afwachting van de volgende Fr. legerafdeelingen, welke tusschen 25 Oct. en 5 Nov. uitladen zouden. Te Dixmuiden commandeerde Admiraal RONARCH over zijn Brig. Fr. mariniers, weldra gesteund door een B. brig., een brig. „*goumiers marocains*” van 1200 cavaleristen en bataljons Senegaleezen. Dan volgde langs den Yser het B. leger, na 22 Oct. van Nieuwpoort tot de Noordzee gesteund door de Fr. Div. GROSSETTI. Op die zee heerschten E. monitors en Fr. torpedojagers. „*C’était, de la Lys à la mer, la tour de Babel, sauf que, jusqu’au bout, on s’entendit fort bien*” ²⁾).

Nagenoeg alle na de 42e Div. aangevoerde Fr. versterkingen (in totaal 13 divn.) ³⁾ zijn meer Z. dan den Yser opgetreden; een groot deel harer kwam bovendien eerst aan, toen de beslissing op het Yserfront reeds gevallen was. Niet 48 uur, doch 6 tot 14 dagen tijd moesten de Bu. aan den Yser voor de Verbondenen winnen!

Wederzijdsch doel, aan den Yser beoogd.

a. Belgen. Aanvankelijk moesten deze op den uitersten linkervleugel, aan den Yser, tijd winnen, totdat de hiaat

¹⁾ Het B. Alg. H. werd 24 Jan. 1915 verplaatst naar Houthem in de Moeren, daar Veurne te veel beschoten werd (RONARCH, blz. 196).

²⁾ MADELIN, bl. 41/2. ³⁾ Zie MADELIN, bl. 76/7.

in het in wording zijnde algemeene front voldoende hecht gedicht zou zijn; dat kon geschieden door vóórverdediging en door elastisch in het polderland terug te wijken naar wat hier de *hoofdweerstandslijn* vormen zou. Eenmaal daarin teruggetrokken, moest die lijn met den moed der vertwijfeling tot het uiterste verdedigd worden om de vleugelaanleuning naar zee van het algemeene front vast te houden, aldus de Kanaalhavens te dekken en het uiterste hoekje van den vaderlandschen bodem den overweldiger te betwisten, de eer en de vlag van België hoog houdende. In aansluiting bij de dagorder des Konings zei Generaal MICHEL, C. der 4e B. Div.: „Van onzen weerstand kan zelfs het lot van den geheelen veldtocht afhangen. Ik bezweer alle officieren en soldaten om, ongeacht alle inspanning, welke nog geëischt worden moet, meer dan hun plicht te doen. Het heil van het Vaderland, en derhalve dat van ieder onzer hangt daarvan af. Derhalve weerstand geboden tot het uiterste”.

b. *Duitschers*. Het door hen te bereiken doel blijkt overtuigend uit het Legerbevel, waarmede Hertog ALBRECHT VAN WÜRTEMBERG 15 Oct. 1914 te Brussel het bevel over het in B. nieuw gevormde 4e Leger aanvaardde: „Ich habe das volle Vertrauen, dasz die Armeekorps, die berufen sind, die endgültige Entscheidung auf diesem Kriegsschauplatze herbeizuführen, in alter deutscher Tapferkeit und Treue ihre Pflicht bis zum letzten Atemzuge tun werden” ¹⁾ Het officiele Stafwerk spreekt van de goede kansen voor het 4e Leger om „den scheinbar noch im Aufmarsch und in der Gruppierung begriffenen Feind energisch zu fassen, zu schlagen und auf seinen Spuren im Gewinn von Calais dem Feldzuge des Jahres 1914 Ziel und Ende zu geben” ²⁾.

Over en weer was men zich derhalve volkomen bewust, dat hier, op den uitersten vleugel van het algemeene front, de beslissing voor het jaar 1914 op het W. oorlogstoneel (en daarmede wellicht voor den geheelen oorlog?) vallen zou.

¹⁾ Der grosse Krieg, blz. 28/9. Zie ook blz. 26: „die weiter nördlich kämpfende 4e Armee, in deren Hand in diesen Tagen das Schicksal des Westfeldzuges lag”. ²⁾ Niet alleen „schoinbar”, doch ook *inderdaad* nog in opmarsch zijnden vijand (zie hiervóór: wedloop naar zee).

Toen eerst de Yserslag en daarna de eerste Yperenslag voor de Ds. ongunstig verlopen was, schreef men terecht: „Der Traum, den Westfeldzug im Jahre 1914 noch glücklich zu beënden, sank ins Grab”¹⁾.

Sterkte en gehalte der wederzijdsche strijdkrachten.

a. *Verbondenen.*

Volgens Generaal MAGLINSE verkeerde het B. leger bij het verlaten van Antwerpen „in een onbeschrijflijken toestand van desorganisatie”²⁾. De terugtocht van daar tot aan den Yser onder zeer bezwaarlijke omstandigheden en onder voortdurende flankbedreiging deed aan sterkte en gehalte nog veel nadeel. Madelin noemt de divn.: „en partie désorganisées, de B. soldaten „des morts vivants”³⁾. Zookwam het leger „in lompen”⁴⁾ aan den Yser, sterk 70.000 man, waarvan 48.000 geweren, benevens 6000 Fr. mariniers; voorts 350 veldvuurmonden. De hoogste, totale opgave bedraagt 80 à 82.000 man. Door het verlies van Antwerpen en den snellen terugtocht begon de veldartillerie reeds gebrek aan munitie te krijgen. Bij de meeste brigs. was de verdubbeling der regn. inf., welke bij mobilisatie plaats gevonden had, door gebrek aan personeel en ingetreden verliezen weer teniet gedaan moeten worden (Divn. van 3 regimenten à 3 bataljons). „Harassés à l'extrême, les hommes aux uniformes élimés et boueux paraissaient avoir atteint la limite de résistance physique et être incapables de soutenir encore un effort quelque peu prolongé”⁵⁾. Wel was het B. leger thans gezuiverd van minder bruikbare elementen, wel werd het door den langzamen D. opmarsch nog een rust van 5 à 7 dagen in de Yserstreek geschonken, doch het had moreel en materieel reeds te veel geleden om zich in die weinige dagen voldoende te kunnen herstellen. Desniettenstaande heeft het, voorafgegaan door zijn Koning, met den moed der vertwijfeling nog 14 dagen een wanhopigen en uitputtenden strijd gevoerd in modder en regen. Neemt men aan, dat de verliezen der divn. opge-

1) T. a. p., blz. 96. 2) LAMBOOT, blz. 563. 3) Madelin, blz. 49/51.

4) Breton. Front belge, blz. 5. 5) L'Yser et la côte belge, blz. 8.

wogen werden door de aangevoerde versterkingen en door de inlijving der teruggegane bezettingstroepen, dan telde het B. leger $6\frac{1}{2}$ Div., de beide Cav. divn. voor $\frac{1}{2}$ leger div. gerekend. Hierbij voegende de Brig. RONARCH en de Fr. Div. GROSSETTI, welke laatste 23 Oct. te Nieuwpoort aankwam, beide troepenafdeelingen van zeer goed gehalte, blijkt, hoe de Verbondenen weldra op het Yserfront beschikt hebben over 8 Divn., bijna alle à 9 bataljons.

b. Duitschers.

Van de troepenafdeelingen, die aan de oorlogshandelingen bij Antwerpen deelgenomen hadden (in totaal op ongeveer 3 legerkorpsen te stellen), zijn bij den aanval op den Yser geweest:

het IIIe Res. korps,
de 4e Ersatz div.,

de 37e Landw. brig. Deze troepen, die natuurlijk door de voorafgaande operatiën aan sterkte ingeboet hadden, mogen vanaf 15 Oct. voor volwaardige gehouden worden. Daar de Ds. België thans om verschillende redenen in vollen omvang van breedte en diepte veroveren moesten ¹⁾, werd nu op den uitersten rechtervleugel een nieuw 4e Leger onder Hertog ALBRECHT VAN WÜRTEMBERG gevormd. Dientengevolge werden het 22e, 23e, 26e en 27e R. K. tusschen 10 en 14 Oct. verrassend per spoor uit Duitschland naar Vlaanderen vervoerd ²⁾.

Reeds 16 Aug., nog eer de voorwaartsche beweging der D. Westelijke legers aanving, had het D. v. O. te Berlijn de vorming van 5 nieuwe reservekorpsen 22 t/m. 26 bevolen, terwijl uit Beiersche, Saksische en Wurtembergsche reservetroepen het 27e Res. korps samengesteld werd. Geestdrift voor den dienst des vaderlands had oud en jong onder de wapenen doen snellen (ruim 1 millioen oorlogsvrijwilligers); daardoor bestonden de nieuwe reservekorpsen voor $\frac{3}{4}$ uit Kriegsfreiwilligen en overigens uit oudgedienden van landweer en landstorm, alsmede uit in Sept. ingestelde z.g. Ersatz-

¹⁾ Zie blz. 106/7. ²⁾ Reeds 5 Sept. had de Chef van den Gen. Staf van het D. veldleger de versterking van den rechtervleugel van het groote leger bevolen. Toen was een 7e Leger gevormd, dat echter meer O., in de streek van Laon, ingezet had moeten worden.

reservisten; hun leeftijden liepen uiteen van 16 tot 50 jaar. Bij sommige regimenten bestonden de manschappen louter uit studenten; geheele klassen van inrichtingen voor hooger onderwijs namen met hare leeraren dienst bij eenzelfde compagnie of batterij. Ondanks heilige vaderlandsliefde en den grootst mogelijken ijver waren de uitkomsten inzake de opleiding der troepen en den samenhang der onderdeelen door verschillende tegenstrevende omstandigheden weinig bevredigend. Na den oorlog heeft zich dan ook in D. een scherpe kritiek doen hooren, dat de Rijksdag in 1913 niet ingegaan was op het voorstel van den M. v. O. om de kernen toe te staan voor 5 nieuwe legerkorpsen, waardoor de korpsen, die nu laat in B. opgetreden zijn, *in beter verband en van af den aanvang van den oorlog* ten dienste gestaan zouden hebben en dan wellicht reeds aan de Marne de beslissing hadden kunnen brengen.

De bekende D. tactikus BALCK, die als generaal-majoor de leiding had bij de vorming van een der bedoelde res. Divn., heeft belangwekkende mededeelingen gedaan nopens de vorming der reservetroepen, hun opleiding en hun waarde voor den oorlog ¹⁾. De ervaringen bevatten een waarschuwing voor hen, die in den aanvang van den oorlog heil verwachten van eerst bij mobilisatie opgerichte verbanden zonder voorbereiding noch vredeskern. Bij vergelijking met onze toestanden zij men nog indachtig, dat die ervaringen opgedaan zijn in het militaristische D. van vóór 1914 met zijn vrij algemeenen dienstplicht en enorme reserves, ook aan officieren. Niettemin was de encadreering der res. korpsen zeer gebrekkig. De officieren behoorden bijna allen tot de landweer of de reserve en waren meerendeels voor den velddienst niet geschikt; daardoor kwamen tijdens de opleidingsperiode telkens mutatiën voor. Een oud-huzaren kolonel commandeerde een inf. brig; bij de veld-artie werden verschillende B. Cn. aangenomen, die na 1908 geen dienst gedaan hadden.

1) Technik und Wehrmacht. 1920, blz. 496 tot 506. Aus den Tagen der Aufstellung eines Reservekorps. Zie voorts: Grosze Krieg. Heft X, blz. 9/11.

derhalve met vuren uit gedekte stellingen niet vertrouwd waren. Alle onderofficieren behoorden tot de reserve.

Nadat de manschappen 14 dagen in groote recrutendepots opgeleid waren, werden uit hen de compagnieën en bataljons gevormd. Toen 4 weken in deze verbanden geoefend was, ging men divisiesgewijze naar de Truppen-Übungsplätze, waar te weinig aan detailoefeningen, veel te veel aan groote manoeuvres gedaan werd; daardoor werden de jonge troepen bovendien overnomen. Door gebrek aan tijd, aan goede instructeurs en hulpmiddelen was de opleiding veel te oppervlakkig; ieder man had b.v. 2 à 3 maal geschoten. Ervaringen van het front hoorde men in het geheel niet! Juist 2 maanden na hun oprichting vertrokken deze troepenafdn. naar B. „Man durfte sich nicht wundern, wenn die Truppe sich vor dem Feinde nicht als hinreichend widerstandsfähig erwies, mehr Verluste als eine geschulte Truppe erlitt. So hohen Wert Begeisterung hat, so kann diese doch nicht geringwertige Ausbildung und schwächere Manneszucht ersetzen.... Schwere Verluste der Blüte unseres Volkes waren die Folge. Bei der Aufstellung der Reservekorps war viel gesündigt”.

Een zeer nadeelige factor was voorts, dat deze jonge troepen slechts de helft der art. bezaten van de actieve korpsen, en wel 12 batterijen à 6 stukken per Div. BALCK klaagt voorts zeer, dat zij ineens op een beslissend oorlogstooneel ingezet zijn inplaats van dat men ze, nog niet voor een „ernste Angriffsschlacht” geschikt, oudere troepen van een rustig front deed aflossen. ¹⁾ Bovendien wreekte het zich, dat men hier alle jonge intellectuele krachten van D., tot *troepeneenheden* samengevat, inzette. Daardoor gingen de reserve-officieren en onderofficieren voor de lichten van 1915 en volgende jaren in overgrooten getale nutteloos verloren. *Aan den Yser en vóór Yperen viel de bloem van het jonge Duitschland.* ²⁾

¹⁾ Zoo deden in latere jaren de En. en Amerikanen met hun naar het vasteland gezonden versterkingen. Deze bleven eerst 2 à 3 maanden (na 6 à 8 maanden oefeningstijd in het eigen land) op een rustig front, alvorens in het vuur gebracht te worden. ²⁾ Der grosze Krieg, blz. 10. Vergelijk blz. 169 mijner voordracht.

De Bn. hebben te hoog opgegeven van de vijandelijke overmacht. Beide officieele bronnen stellen het voor, alsof, behalve de bovengenoemde afdeelingen uit Antwerpen, zoolwel het 22e als het 23e Res. K. — in totaal derhalve 7 vijandelijke divn. — op het door hen en hun hulptroepen ingenomen Yserfront afgekomen zijn. ¹⁾ Stelt men de zaak echter zuiver en neemt men het front, dat de Bn. van af het begin van den Yserstrijd (18 Oct.) ingenomen hebben, toen het reeds ingekrompen was tot het gedeelte St. Jacobskapelle-Noordzee, ²⁾ dan blijkt, dat het 23e Res. K., met den rechtervleugel van zijn aanvalsfront *volkomen buiten dit vak viel*, derhalve geheel ten onrechte medegerekend is. ³⁾ Dientengevolge zal ook de sterkte-opgaaf des vijands, n.l. 100.000 man inf. ⁴⁾, wel overdreven zijn.

Wij komen door het vorenstaande tot de slotsom, dat op het Yserfront, verdedigd door 7, weldra 8 meerendeels zeer geschokte divn. van 9 bats. (totaal ± 72), 5½ D. divn. van 12 bats. (totaal ± 66 sterkere) den aanval gedaan hebben, waaronder 2 uit zeer jonge troepen bestaande. Daarbij was het terrein bijzonder ten gunste van den verdediger, vooral na onderwaterzetting, terwijl de E.-Fr. vloot vanaf de Noordzee bij wijlen steunde.

De Ds. lieten van hun belegeringskorps te Antwerpen veel zwaar geschut komen; zij beschikten daardoor in totaal over 400 vuurmonden van 7.7 tot 21 c.M.; de Bn. bezaten 350 veldkanonnen à 7.5 c.M., en slechts ééne afdeeling zware veldhouwitsers KRUPP-COCKERILL van 149 m.M., in 1911 voor de mobiele verdediging van Antwerpen aangeschaft. Het waren zeer moderne vuurmonden, doch de munitieuitrusting was veel te beperkt, n.l. 1000 schoten voor de afdeeling! Het laatste daarvan ging te Schoorbakke, in het begin van den Yserslag! Voorts leverde Fr. nog in Aug. 1914 te Antwerpen een afdeeling à 3 batterijen 150 m.M. houwitsers van SCHNEIDER, vóór den oorlog door Rumenië besteld. Men bezat dus in totaal 24 zware veldhouwitsers ⁵⁾.

¹⁾ L'action, blz. 76/7 en 84. La campagne, blz. 133 ²⁾ L'action, blz. 77 Zie ook Ronarch, blz. 62. ³⁾ Zie nog blz. 127. ⁴⁾ La campagne, blz. 118 ⁵⁾ Bulletin belge 1921, blz. 126. Generaal-Majoor POXTUS. L'artillerie issue de la guerre.

Duitsche opmarsch tegen het Yserfront.

De Ds. hebben tijdens den terugtocht van het B. leger van Antwerpen naar het Ysergebied noch snel achtervolgd noch een krachtigen flankstoot Gent—Oostende toegebracht. De ten dienste staande troepen waren niet zeer sterk; toch hadden bij energiek optreden en indien men zich minder door Antwerpen had laten afleiden, zeer groote uitkomsten verkregen kunnen zijn.

„Die Verschleierung der neu anrückenden Kräfte der 4 Armee (per spoor aangevoerd en 14 Oct. opgeschoven tot de lijn Eecloo—Deynze—6 K.M. W. van Oudenaerde) durch das Korps BESELER (IIIe R. K. c. a.) war glänzend gelungen”. Eerst in den nam. van 18 Oct. ontving Generaal FRENCH, die den tegenstoot in Vlaanderen leiden zou, door de gevangennamen van een D. wielrijderspatrouille, de eerste aanwijzingen nopens de aanwezigheid dier nieuwe legerkorpsen. Het Bulletin belge noemt „l'apparition soudaine en Flandre de la 4e armée allemande l'événement le plus considérable” uit dit gedeelte van den veldtocht. „La présence inopinée d'une telle masse devait procurer aux Allemands la victoire décisive” ¹⁾. Met dit al is aan de Bn. en hun bondgenooten aan den Yser een kostbare tijd van 11 à 12 tot 18 Oct. geschonken, welke wel is waar beter benut had kunnen worden, maar voor hen niettemin van groote waarde was om het leger eenige rust te gunnen, het te hergroepeeren en de stellingen te doen inrichten.

Volgens aanwijzingen van den Chef van den Staf van het veldleger moest het 6e D. Leger zich in de lijn Meenen—Armentières—la Bassée en Z. voorloopig zuiver verdedigend gedragen, om het ingrijpen van het 4e Leger tegen 's vijands linkerflank af te wachten. Van dit leger zou het reeds aanwezige, uit den aard der zaak vóór zijnde versterkte IIIe Res. k. (15 Oct. in de lijn Oostende—Thourout—Roulers) den opmarsch der nieuwe korpsen dekken, doch op 17 en 18 Oct. het front vrij maken door snel naar den rechtervleugel tegen de Noordzeekust samen te schuiven. Men wist toen reeds, dat

¹⁾ Jaargang 1920/1, blz. 273. La campagne, blz. 133.

B. achterhoeden het terrein beW. het Yperlée-kanaal en den Yser vasthielden.

De aanval op den Yser geschiedde met vijf divn. naast elkaar, allen gemiddeld in Z.W. richting ¹⁾, en wel :

de versterkte 4e Ersatz div. evenwijdig aan de Noordzeekust tegen Nieuwpoort en St. Joris; zij moest ook front maken naar het N.W. tot bewaking van die kust;

de 5e Res. div. (IIIe R. K.) tegen Mannekensvere—Schoorbakke;

de 6e Res. div. (IIIe R. K.) over Leke—Keyem tegen de bocht van Tervaete;

de 44e Res. div. rechts omvattend over Beerst op het bruggenhoofd Dixmuiden;

de 43e Res. div. uit O. en Z.O. richting over Vladsloo, Eessen en Woumen op dat bruggenhoofd en Z. ²⁾. De linkervleugel dezer laatste div. volgde ongeveer de lijn Zarren—Clercken—Woumen, verrichtte den aanval derhalve nog Zuidelijker dan de Z. vleugel der Brig. ROYARCH zich uitstrekte. Hieruit volgt, dat La Campagne de l'armée belge, blz 126, 128 en 133/4 onjuist is, waar het 't XXIIIe Res. K. den aanval laat doen „en face de Dixmuide et au Sud” ³⁾. Laatstgenoemd Korps is, komende van Cortemarck—Handzaeme en Roulers—Staden, 20 Oct. aangezet tegen het front Noordschoote—Bixschoote ⁴⁾, hetgeen veel Zuidelijker is; La campagne erkent dit trouwens zelf, waar het voor 22 Oct. Woumen—Merckem als het aanvalsfront van dit korps noemt ⁵⁾.

Het D. marschtableau van 16 Oct. gaf als op 18 Oct. door de D. divn. te bereiken marschdoelen aan: versterkte IIIe Res. K. Coxyde, Veurne en Oeren (voor elke div. één?). *Deze 3 plaatsen lagen alle reeds voorbij den Yser.* XXIIe Res. K. Aertryke en Thourout, d. i. ongeveer tot de lijn, welke de Bn. 12 à 15 K.M. vóór den Yser bezet gehad hadden. ⁶⁾

¹⁾ Zie schets 1. ²⁾ Der grosze Krieg, blz. 32/3. ³⁾ Ook Madelin, blz. 86 begaat deze fout. ⁴⁾ Der grosze Krieg, blz. 33/4; zie ook blz. 25.

⁵⁾ T. a. p. blz. 137; zie ook Textskizze I van Der grosze Krieg, blz. 27.

⁶⁾ Zie blz. 113.

Het IIIe Res. K. stootte op de vóórverdediging van den Yser; het andere Korps kon zijn marschdoelen bereiken.

**Aanvankelijke opstelling der Belgische troepen.
Uitgestrektheid, beloop en inrichting van
het Belgische front.**

De in den nacht 14/5 Oct. bevolen opstelling voor het B. leger (blz. 115) werd in den voorm. van 15 Oct. als volgt ingenomen: de 6e Div. van Boesinghe, waar aansluiting verkregen werd bij de 87e en 89e Div. Fr. territorialen, tot Merckem, ten deele achter het Yperenkanaal (gekanaliseerde Yperlée), ten deele achter de Martje-Vaart;

de 5e Div. van Driegrachten tot fort Knocke achter het Yperenkanaal, en vandaar tot St. Jacobs-Kapelle achter den Yser. Vooruitgeschoven post (bruggenhoofd) te Luyghem;

de Fr. Brig. RONARCH in een bruggenhoofd O. om Dixmuiden; vooruitgeschoven afdeelingen in Eessen en Vladsloo;

de 4e Div. van de hoeve den Torren (O. van Oud-Stuyvekenskerke, doch beW. den Yser), waar aansluiting bij den linkervleugel van genoemd bruggenhoofd verkregen werd, tot halfweg de bocht van Tervaete; vooruitgeschoven afdeelingen te Keyem en Beerst;

de 1e Div. van halfweg genoemde bocht tot nabij de brug van St. Joris; vooruitgeschoven post te Schoore; klein bruggenhoofd te Schoorbakke;

de 2e Div. van de brug van St. Joris tot de Noordzee; vooruitgeschoven afdeelingen te Mannekensvere en Lombaertzijde.

De 1e Cav. div. was teruggenomen tot vóór den rechtervleugel, n.l. beZ. het bosch van Houthulst (21 Oct. door het Fr.-B. Cav. Korps prijsgegeven). De algemeene reserve werd gevormd door de 3e Div. te Lampernisse en de 2e Cav. div. achter Nieuwpoort ¹⁾. Daar men door de aanwezigheid van de 2 Fr. en de genoemde B. Cav. divn. ter weerszijden van het bosch van Houthulst en van de 2 Fr. territoriale divn. aan de Yperlée, alsmede de aankomst meer Z. van

¹⁾ Schets in L'Yser, blz. 9.

het 1e en 4e E. korps het Yperlée-front voldoende gedekt achtte, besloot men in de eerstvolgende dagen de 6e en de 5e B. Div. meer N. in 2e linie te brengen. In verband daarmee werd op 15 Oct. Brig. MEISER der 3e Div. ten Z. van de Fr. Mariniers naar den Yser gebracht. Op 17 Oct. werd de 5e Div., op 18 Oct. de 6e Div. uit het front teruggenomen, zoodat toen $3\frac{1}{3}$ Div. + de Brig. RONARCH in voorste linie bleven. In reserve $2\frac{2}{3}$ Div.: 6e Div. te Lampernisse; 5e Div. bij Oostkerke; $\frac{2}{3}$ der 3e Div. bij Wulpen ¹⁾; voorts 2e Cav. Div. als voren.

Hieruit volgt:

1°. dat het oorspronkelijke B. front van Boesinghe tot de Noordzee à 36 K.M., nog vóórdát de eerste D. aanval op de Yserstelling begon, teruggebracht was tot het front St. Jacobskapelle—Noordzee = 20 à 21 K.M.;

2°. dat men, in aansluiting bij den E. linkervleugel (1e E. Korps), die den boog van dorpen: Meessen, Zandvoorde, Gheluveld, Zonnebeke en Poelkapelle tot Langemarck vóór Yperen verdedigde, een vóórverdediging wilde voeren van en met het bruggenhoofd Merckem—Luyghem ²⁾ langs het bruggenhoofd vóór Dixmuiden over de dorpen Eessen, Vladsloo, Beerst, Keyem, Leke, Schoore, Mannekensvere naar het bruggenhoofd St. Joris—Lombartzijde—Lombartzijde Bad vóór Nieuwpoort.

De daarachter gelegen hoofdstelling volgde 2 wateren: a. tot fort Knocke het kanaal van Yperen tot den Yser, zijnde de gekanaliseerde Yperlée; b. de zich van het eindpunt van dat kanaal (fort Knocke) sterk kronkelende, uit N. Frankrijk komende Yser, die tot nabij de monding gekanaliseerd en daar door zeesluizen van de Noordzee gescheiden is.

Bij Nieuwpoort komen 3 scheepvaartkanalen en 4 waterloozingen van Veurne—Ambacht bijeen. Zes daarvan eindigen

¹⁾ L'action, blz. 73/5. La campagne, blz. 117/23 met schetsen 14 en 15. Ronarch, blz. 62. Zie ook de schetsen van l'Yser, blz. 9 en 10.

²⁾ Reeds 22 Oct. genomen door het XXIIIe D. Res. korps, tegelijk met Woumen; een coup de main op Driegrachten mislukte.

N.O. van de plaats in een halfcirkelvormig sluizencomplex ¹⁾, waardoor ten behoeve van scheepvaart en waterloozing verbinding bestaat met den open Yser, die naar de Noordzee voert. De 7e, oude sluis bewesten Nieuwpoort aan het einde van het oude kanaal van Veurne dient thans alleen nog voor de waterloozing.

De Yser, omstreeks 20 M. breed, stroomt tusschen dijken. De W., Belgische oever, is ongeveer 2 M. hooger dan de O. (Duitsche). Ongeveer halverwege Dixmuiden en Nieuwpoort vormt het riviertje de groote, naar het W. geopende bocht van Tervaete, welke derhalve een zwak gedeelte der B. stelling vormde ²⁾. Het was voor de verdediging gunstig, dat de grens tusschen 2 div.-vakken juist *midden* door deze bocht gekozen was.

Permanente of tijdens den terugtocht vervaardigde overgangen over het Yserkanaal en den Yser vond men op het oorspronkelijke front te Steenstraete, Driegrachten, Dixmuiden (twee), Tervaete, Schoorbakke, nabij St. Joris en te Nieuwpoort.

De open Yser beneden Nieuwpoort, lang 2.8 K.M., en onderhevig aan eb en vloed, is wat breeder dan het riviertje hoogerop, heeft in het laatste gedeelte een zuiver recht beloop (doorsteek van de lagune en de duinenrij) en loopt in ingraving door de lage duinen naar zee.

Om een doelmatig bruggenhoofd vóór Dixmuiden in te nemen, moet men daarin de hoogte van Clercken betrekken. Admiraal RONARCH had hiervoor geen troepen genoeg en trok ze daarom terug in een halfcirkelvormig bruggenhoofd op den O. Yseroever, dat aan beide zijden aan dat water aangeleund was. De 4 K.M. lange weerstandslijn liep ongeveer 500 M. van de Z., O. en N. randen der stad. O. en N.-front van het bruggenhoofd waren door zeer doorsneden terrein gedekt en daarom zwakker bezet dan Z. en Z.O.-front, tegen welke de N.W. helling van de hoogte van Clercken afliep. Door gebrek aan tijd en middelen waren de loopgraven nauwelijks gegraven en ont-

¹⁾ Zie schets 2. ²⁾ Men denke aan de naar het W. geopende bochten in onzen Geldersche IJssel.

braken 16 Oct. nog alle verdere hulpmiddelen voor de verdediging¹⁾. Als tweede linie werd de stadsrand ter verdediging ingericht, terwijl de W. boord van den Yser tusschen Pl. 16 en 19.5 als derde linie dienst doen, doch tevens de vleugels van het bruggenhoofd flankeren kon. Eindelijk werd Caeskerke als reduit der stelling ingericht. Daar Dixmuiden een niet op te ruimen belemmering voor het schootsveld vormde, indien men al dadelijk op den W. oever stelling nam, had Admiraal RONARCH reeds na zijn eerste terreinverkenning besloten om niet in te gaan op de aanwijzingen van Generaal MICHEL, doch integendeel den O. rand der plaats zoolang mogelijk vast te houden²⁾.

Bij *Nieuwpoort*, geheel op den Z.W. Yseroever gelegen, hielden de B. troepen aanvankelijk een bruggenhoofd vast, dat, aansluitende bij het bezette Mannekensvere en Rattevalle, naar Lombartzijde, liep en vandaar evenwijdig aan en op ongeveer 1,5 K.M. van den Yser naar de Noordzee³⁾ (opstelling van Prins Maurits 2 Juli 1600 vóór den slag bij Nieuwpoort, front N.O).

Als tweede linie richtten de Bn. een beknopt bruggenhoofd in, dat aan het uiteinde van de Noordvaart begon, en vóórwaarts van het alles beslissende sluizencomplex liep, vanwaar het oversprong naar de oude redan bij de Palingbrug, om zich langs den O. oever van den open Yser tot aan de Noordzee uit te strekken. Als derde linie of reduit heeft hier, vanaf den spoorweg, later gediend de W. kade van het Kanaal Veurne—Nieuwpoort, tot aan de achterhaven en verder de W. oever van den open Yser, een lijn, welke zoolang mogelijk om het stadje Nieuwpoort gelegen was. De met de verdediging van het bruggenhoofd belaste 2e Div. had o.m. tot opdracht: „tenir la tête de pont en avant de Nieuport, pour rester maître des ponts et des écluses”.

1) Vergelijk ook Pages de gloire, blz. 71. 2) Ronarch, blz. 59 tot 64 en Pages de gloire, blz. 76/9 met schets; blz. 84. L'Yser et la côte belge, blz. 120 en schets. Schets aan het slot van Prieur. De Dixmude à Nieuport. le Goffic. Dixmude (schets aan het slot). Baulu. La retraite d'Anvers et la bataille de l'Yser, blz. 110 e.v. met schets. 3) Baulu, blz. 134/6 met schets.

**Landschapstypen. Mogelijkheid tot het stellen
van onderwaterzettingen.**

Het front van beN. Yperen tot de Noordzeekust vertoont drie zeer verschillende landschapstypen:

a. het hoogere terrein beN. Yperen;

b. het lage, waterrijke, vlakke, zeer doorsneden eigenlijke Yserfront van Driegrachten over Dixmuiden tot voorbij Nieuwpoort;

c. een smalle duinstrook als vleugelaanleuning naar zee.

ad a. Dit gedeelte bezit meerendeels het normale type van het W. Europeesche front: hooger, overal begaanbaar terrein. Vandaar de noodzakelijkheid tot en de mogelijkheid van zich in te graven in een groot aantal achtereenvolgende liniën.

ad b. Dit terrein vertoont een groote overeenkomst met ons kleipolderland, zonder er volkomen op te gelijken; het meest doet het denken aan Staats-Vlaanderen. Het is vlak en zeer overzichtelijk, maakt een kalen en verlaten indruk, daar woningen en hout bijna geheel ontbreken. Slechts langs de vrij schaarsche, meestal rechte, verharde wegen vindt men hoog hout (populieren); voorts hier en daar wilgen langs de slooten. Het bouwland (klei) is overheerschend, daarna hoog weiland. Aangezien een afwisseling tusschen polders en droogmakerijen hier ontbreekt, ligt het terrein, de wegen inbegrepen, op één niveau, zonder dijken. De dorpen zijn niet zóó dicht aaneen en niet zóó angstvallig langs de wegen gebouwd als bij ons.

Tusschen Driegrachten en den binnenduivoet is het vóórterrein der stelling, behalve door eenige bredere wateren, doorsneden door een zeer groot aantal vrij breede slooten, welke het terrein grillig in een oneindig aantal kleine perceelen verdeelen ¹⁾; de kanten der slooten zijn hard en zeer steil. Het slootenpeil ligt, in verband met de bebouwing, evenveel beneden het terreinpeil als in ons kleipolderland (± 1 M.); het land is echter dermate kaal en

¹⁾ W. BRETON. Front belge, blz. 14. „Un sorte de gigantesque et fantastique damier”.

doorsneden, dat het, mede wegens den buitengewoon vetten kleibodem ¹⁾, in verdedigende kracht weinig onderdoet voor het Nederlandsche veenpolderland.

Het achterterrein der stelling is nog belangrijk meer doorsneden dan het voorterrein. Daardoor leende het zich eveneens zeer tot een verdediging voet voor voet. Ten slotte vond men hier, wanneer ook de hoofdsteuipunten Dixmuiden en Nieuwpoort prijs gegeven hadden moeten worden, het Kanaal van Loo naar Veurne, een beteekenende terrein-afscheiding, welke uitstekend als volgende verdedigingslinie (reservestelling) had kunnen dienen.

Het karakter van het Yserterrein ter weerszijden van den genoemden spoordijk wijst er op, dat het land aan de zee ontworsteld is en als een groote lagune gestaan heeft onder de werking van eb en vloed (afgesloten in 1135; aanleg van de Nieuwe Haven, Nieuw-port genaamd ²⁾).

Voor nadere bijzonderheden omtrent het landschapstype en de buitengewone moeilijkheden, welke hier, na het stellen der onderwaterzettingen, door den hoogen grondwaterstand aan de oorlogvoering in den weg gelegd werden, zie men: „Der grosze Krieg. Deel X, blz. 18 tot 22; le Goffic. Dixmude, blz. 61 tot 67; Ronarch (op tal van plaatsen); W. BRETON. Les caractéristiques du front belge, blz. 7 tot 25” ³⁾, alsmede mijn studie omtrent de Yser-onderwaterzettingen in De Militaire Spectator van Nov. 1921.

BRETON noemt den B. sector, welke een groot gedeelte van het z.g. Veurne—Ambacht omvatte, een der ongunstigste. Hij heeft hierin grootendeels gelijk, doch ziet daarbij den belangrijken steun over het hoofd, welken de verdediger *hier* genoot en bijna overal elders miste, n.l. dien van het zeer vlakke, open en doorsneden terrein, bovenal den steun der onderwaterzettingen.

¹⁾ BAULU, blz. 305. „Cette argile qui forme avec l'eau un mastic têtù, cramponne aux vieilles godasses (vuile, slechte schoenen) comme un avare à son or”. ²⁾ Comment l'Yser n'a pas été franchi, blz. 4 tot 16. ³⁾ W. BRETON is een pseudoniem. Schrijver is de reservé-kolonel van den Belgischen Generalen Staf MARSILY, directeur-général de la 2ieme direction générale au Ministère de la Défense Nationale.

Alle beschrijvingen en dagboeken doen uitkomen, dat men hier te doen had met een zeereentonige, naargeestige, buitengewoon water-, regen- en nevelrijke streek. Zoo spreekt BRETON van „une contrée au climat maussade, où la pluie règne en maîtresse pendant les deux tiers de l'année, qu'un épais et pernicieux brouillard enveloppe, durant la mauvaise saison, de son opacité glacée, où de formidables tempêtes, brusquement déchainées, s'abattent par moments avec une violence sans pareille” ¹⁾. le Goffic zegt: „L'eau est ici partout, dans l'air, sur terre et sous terre... Il pleut trois jours sur quatre dans cette région... Et, quand la pluie cesse, la brume monte du sol, une brume blanche presque consistante, où hommes et choses prennent un aspect fantomal... C'est ici le pays de l'humidité, le royaume de l'eau: la bête noire de nos marins” ²⁾. Door den zachten bodem sprongen vele projectielen niet.

ad c. De B. duin-kuststrook vertoont een geheel ander karakter dan de Nederlandsche, want 1° zijn de duinen niet hoog; 2° zijn zij zeer vlak, derhalve overzichtelijk. Hooge duintoppen en diepe duinpannen ontbreken nagenoeg geheel (type als Z. W. van den watertoren van Monster). 3°. is de duinstrook zeer ondiep, soms nog geen 50 M.; ter hoogte van het B. front is zij nog betrekkelijk breed, doch slechts 8 à 900 M. 4°. gaan de duinen zeer plotseling over in het echte vette Vlaamsche kleipolderland. Bedekte geestgronden met hun tuinderijen, hun tallooze heggen, schuttingen en zanderijsloten ontbreken nagenoeg volkomen; evenzoo binnenduinen, bosschen en buitenplaatsen. 5°. loopt langs nagenoeg de geheele kust een strandmuur met een of twee goed onderhouden parallelwegen. Die strandmuur bezit aan de zeezijde een vrij steile basaltbekleding, en schenkt daardoor een zekere mate van stormvrijheid.

De toestand der B. duinen zal een aanvaller nergens weerhouden van een landing.

¹⁾ BRETON. Front belge, blz. 15/6. ²⁾ Dixmude, blz. 66. Zie van denzelfden schrijver ook: Steenstracte, blz. 99 en 150. Zie voorts: Madelin. La mêlée des Flandres, blz. 27/8.

Schets 1 toont, dat er een nauw verband bestond tusschen de drie hiervóór beschreven landschapstypen en de inrichting van het betrekkelijk deel van front.

In het terrein *ad a.* vond men, zoowel aan de zijde der Verbondenenen als aan die der Ds., een zeer groot aantal stellingen achter elkander, omdat de steun van den bodem hier het geringst was, die van het water vrijwel ontbrak.

In het terrein *ad b.* was het aantal liniën in verband met polderland en onderwaterzettingen het geringst. De voorste lijn aan weerszijden werd niet gevormd door een on-onderbroken polderdijk, zooals wij ons dat in het polderland denken, doch bestond uit eene reeks geïsoleerde posten en kleinere steunpunten, genesteld en ingericht op droog blijvende, hooge strooken (hofsteden c.a.) in de onderwaterzettingen¹⁾. BRETON noemt het een „zonderlinge dwaling” te denken, dat de onderwaterzettingen overal een onoverkomelijke hindernis vormden. „Là même où elle paraissait offrir le plus de sécurité — c'est-à-dire entre la voie ferrée de Nieuport à Dixmude et le cours de l'Yser — les routes et les chemins qui forment digues en tout temps, les simples renflements du sol aux abords des localités ou des fermes parsemées dans la région émergeaient dans la vaste lagune, y offrant des possibilités de passage ou constituant des îlots d'occupation favorable”²⁾.

In het terrein *ad c* was het aantal doorgaande liniën grooter dan in dat *ad b.*, doch kleiner dan in dat *ad a.*, doordien men er betrekkelijk veilig was: de vleugelstellingen door de duinen tot aan zee genoten, juist dank zij de geringe breedte der duinenrij, hier eenerzijds de aanleuning aan het zoo sterke, geïnundeerde polderterrein, anderzijds aan de Noordzee (vloot der Verbondenenen, die zoo noodig ook het landfront steunde).

Yserkanaal en gekanaliseerde Yser met zijn open loozingskanaal vormden te zamen een zeer sterke stelling, derhalve een uitnemende *vleugelaanleuning naar zee* van het algemeene front der Verbondenenen. De door de Bn. met behulp van hun

¹⁾ Zie pt. 6. b slotbeschouwing. ²⁾ BRETON. Front belge, blz. 9.

bondgenooten verdedigde stelling vertoonde eene treffende overeenkomst met een vleugelluitbreiding naar zee van de Stelling van Amsterdam door polderland, geestgronden en duinen, met dien verstande, dat het Vlaamsche polderland betrekkelijk hoog ligt, doch zeer doorsneden is, de quinstreek zeer smalen gemakkelijk te overzien, terwijl de aanwezigheid van den open Yser den verdediger een buitengewoon groote veiligheid verschafte, telkens, wanneer het bruggenhoofd Nieuwpoort geheel ingedrukt werd.

Bemoedigend voor ons is het, dat de Ds. er zelfs niet in geslaagd zijn, om dit kanaal, veel smaller dan het Noordzee-kanaal of zelfs het kanaal van Katwijk, over te komen.

Wat de mogelijkheid tot het stellen van onderwaterzettingen betreft, bestaat het Ysergebied uit twee, wel te onderscheiden gedeelten :

1°. de hooger gelegen terreinen, ongeveer beoosten de lijn Dixmuiden—Noordschoote, welke loozen langs talrijke beken, en die derhalve geleidelijk onder water geraken door overvloeien, wanneer de afstroming dier beken gestopt wordt;

2°. de zeer doorsneden oude lagune rondom Veurne en ter weerszijden van de lijn Dixmuiden—Nieuwpoort. Dit gebied ligt, evenals onze oudere zeepolders, ondanks eeuwenlange inklinking, belangrijk boven normale ebstanden, doch beneden de vloedstanden der Noordzee, welke zich hier normaal 4,65 M. boven de eb verheffen. Daardoor kunnen deze terreinen geïnundeerd worden met zoet water door het afstromend regenwater aan de sluizen van Nieuwpoort op te houden, dan wel met zout water, door bij vloed langs die sluizen zeewater in te laten ¹⁾.

De Yserverdediging heeft bestaan uit :

a. Een vóórverdediging, door de theorie in het algemeen zeer aanbevolen, mede om tijd te winnen. Daarom was zij hier in beginsel op haar plaats in verband met het voorloopig door de Bn. beoogde doel ²⁾. Doch om aanstonds te ver-

¹⁾ Zie voor den waterstaatkundigen toestand van de Yserstreek meer uitvoerig mijn artikel in „De Militaire Spectator” van Nov. 1921.

²⁾ Zie blz. 119/20.

melden redenen is er van een eenigszins krachtige vóórverdediging geen sprake geweest.

b. eene elastische verdediging, voet voor voet, van het echte polder-Ysergebied, waarvan de bruggenhoofden Dixmuiden en Nieuwpoort de hoofd-, tevens vleugelsteunpunten uitmaakten, de boogvormige Yser de voorste, de kaarsrechte, in ophooging liggende spoorwegdijk de laatste verdedigingslijn gevormd heeft. Daar die punten tevens de vleugelsteunpunten van de lijn van vóórverdediging uitmaakten en de aanvaller, zooals altijd, zijn eerste aanvallen langs de hoofdwegen, derhalve op de hoofdstunpunten der hoofdstelling richte, vloede de verdediging van beide stellingen ineen.

Men spreekt altijd van de Yserverdediging door de Bn., doch op het zeer belangrijke front Dixmuiden—Nieuwpoort trokken de Ds. met hun voorste troepen reeds in den nacht 21/2 Oct. den Yser over; dit gat werd voortdurend vergroot; de Bn. verdedigden het polderland voet voor voet, en localiseerden de doorbraak (afsluittactiek). Toch moesten zij reeds 26 Oct. 8 v.m. terug naar den spoordijk Dixmuiden—Nieuwpoort, welke hier tot het einde van den oorlog de hoofdweerstandslijn vormen zou. In het geheele tusschen-terrein waren de Ds. den Yser over. Na hun nederlaag, 30/1 Oct. door de opkomende onderwaterzetting geleden, trokken zij zich 31 Oct. terug tot aan den Yser, welke langen tijd daarna de lijn hunner voorste veiligheidsafdeelingen vormde. In zekeren zin verdedigden hier dus de Ds. den Yser.

De vóórverdediging.

Uit de op blz. 128/9 gegeven beschrijving van de bezetting van het Yserfront blijkt, dat alle in vóórste lijn geplaatste divn. vóóruitgeschoven posten (dorpen en groote hoevencomplexen) vóór de hoofdstelling langs den Yser bezet hadden. Meer Z. werd door de Frn. een reeds 22 Oct. ingedrukte vóórverdediging gevoerd vóór het Yperléekanaal (hooge rug Draaibank—Merckem—Luyghem).

De boogvormige lijn van vóórverdediging vóór den boogvormigen Yser was een lange lijn van weinig kracht: hoog

polderland, dat lang niet zoo waterrijk en doorsneden was als het lagere vóór de hoofdstelling. De dorpsranden bezaten wel een goed schootsveld, doch teekenden zich scherp af en waren daardoor op grooten afstand door de overmachtige D. art. onder vuur te nemen. Vermoedelijk om deze redenen, ook omdat de B. troepen te uitgeput waren om ze behoorlijk in staat van verdediging te brengen,¹⁾ hebben de Bn. over het geheel slechts zwakke krachten zonder art. voor de steunpunten der vóorstelling bestemd; daardoor is die vóórverdediging van korten duur en weinig nut geweest. De gevolgde handelwijze was de veiligste en werd inzonderheid gewettigd door de zooveel grootere kracht der achtergelegen hoofdstelling.

17 Oct. werd de opmarsch van sterke D. colonnes tegen Dixmuiden en Nieuwpoort gesignaleerd. Dien dag ging Vladsloo reeds verloren. 18 Oct. begon de eigenlijke aanval op de vóorstelling, dien dag alleen nog met het IIIe Res. k. en de 4e Ersatz div., welke nog vóór het gros van het 4e Leger waren²⁾. Van dien datum dagteekent de merkwaardige, hardnekkige, in de eerste 14 dagen zoo buitengewoon bloedige worsteling aan den Yser, waarin de Bn. de meest verwoede aanvallen hebben gekeerd van de Ds., die hier tot elk prijs doordringen wilden en van een overmachtige art. van alle kalibers voorzien waren. Reeds dezen dag grepen verscheidene oorlogsschepen der Verbondenen, aanvankelijk echter op voor de Ds. weinig storende wijze flankerend in den strijd in³⁾. De Ds. waren reeds voornemens om de 4e Ersatz div. niet bij Nieuwpoort, doch achter de 5e Res. div. den Yser te doen overgaan, omdat deze laatste oogenschijnlijk op minder weerstand stootte, doch men moest hiervan terugkomen uit vrees voor vijandelijke ondernemingen⁴⁾, daarna ook wegens den dreigenden uitval der Fr. 42e Div. GROSSETTI uit Nieuwpoort. Terwijl de 4e Ersatz div. nu verder in

¹⁾ Der grosze Krieg maakt hiervan één enkele maal gewag (bl. 23); de Bn. nergens. ²⁾ Vergelijk bl. 127/8. ³⁾ BAULO, bl. 151. Zie voor deze samenwerking verder: Naval operations. Deel I, bl. 213 tot 235.

⁴⁾ Later vreesden de Bn. landingsondernemingen der Ds. achter hun vleugel. Zie ROYARCH, blz. 267/8.

front oprukte en Westende nam, doch voor hoeve Bamburgh en Lombartzijde het hoofd stootte, maakte die div. tevens front naar de Noordzee tot en met Oostende ¹⁾.

De 5e Res. div. nam St. Pieterskapelle, Mannekensvere en Schoore, de 6e Res. div. Leko en Keyem. De D. kwamen reeds 1 à 2 K.M. van den Yser. Keyem en Mannekensvere werden dezen dag nog door de Bn. hernomen „Der 18 Oktober. hatte gezeigt, dasz der Kampf um diese Fluslinie sehr schwer werden würde. Die Belgiër schienen entschlossen, das letzte Zipfelchen ihres Königreiches so teuer wie nur irgend möglich zu verkaufen” ¹⁾.

19 Oct. greep de artillerie van het XXIIe Res. K. reeds steunend in den strijd in en ontwikkelde dit Korps zich, richting Beerst en Dixmuiden. Het IIIe Res. K. viel krachtig aan over het front Lombartzijde—Beerst, vooral op het bruggenhoofd voorwaarts van Nieuwpoort. Beerst en Mannekensvere gingen verloren. Om de verdedigers van Beerst en Keyem te ontlasten, vond dien dag van uit het bruggenhoofd bij Dixmuiden op last van het B. Alg. H. een offensief plaats met de 5e B. Div. (Oostkerke) en de Fr. Mariniers in de richting van Beerst en Vladsloo. Laatstgenoemd dorp werd genomen; later werd de bezetting, evenals die van Beerst en het in den morgen hernomen Keyem, door den opmarsch van sterke D. colonnes (grossen XXIIe korps) uit O. richting bedreigd, op den linker Yseroever teruggetrokken. Voordat de Brig. RONARCH aan dien aanval deelnam, was de Brig. MEISER der 3e Div., onder achterlating van 2 compn., meer uit het Z. tot bezetting van het bruggenhoofd Dixmuiden aangetrokken; zij werd onder RONARCH's bevelen geplaatst. Deze laatste kreeg nu opdracht om den Yser te verdedigen van Pl. 20 (St. Jacobskapelle) tot Pl. 16 (eindpunt van den weg in ophooging, welke van Oostkerke naar den Yser leidt).

Admiraal RONARCH was over het offensief uit het bruggenhoofd, dat zijn brig. vrij zware verliezen gekost had, slecht te spreken. Met de rondborstigheid van den zeeman en het nuchter juiste oordeel van den leek met gezond verstand.

¹⁾ Der grosze Krieg, bl. 23/43; zie ook bl. 17 en 26.

schreef hij: „Je me demande si ces pertes sont justifiées, l'occupation de Keyem et Beerst ne pouvant être que momentanée. Les forces importantes allemandes qui ont été libérées par la prise d'Anvers ne peuvent avoir d'autre objectif que la destruction de l'armée belge qui vient de leur échapper, et l'on ne peut recevoir convenablement leur choc que derrière l'Yser. Pour ma part, j'aurais préféré pouvoir utiliser la journée du 19 à perfectionner l'organisation avancée de Dixmude et à détruire tout ce que pouvait faciliter l'organisation des Allemands en avant de nos lignes" ¹⁾.

Het resultaat van den strijd op 18 en 19 Oct., aan welken den eersten dag één, den volgenden hoogstens 2 D. res. kn. deelnamen, was, dat de Bn., met uitzondering van de groote bruggenhoofden Dixmuiden en Nieuwpoort, en het kleine bij Schoorbakke, geheel op den W. Yseroever teruggedreven waren. De Bn. hebben met hun vóórverdediging hoogstens twee dagen tijdwinst verkregen zonder verliezen van betekenis te lijden ²⁾, doch eerst 20 Oct. grepen de Ds. over het *geheele* Yserfront aan ³⁾.

Daar het 4e D. Leger zijn deel van het algemeene front ingenomen had en ten aanval voorwaarts rukte, trachtte het nevengeplaatste 6e leger thans de voorwaartsche beweging te hervatten ⁴⁾.

De elastische Yserverdediging

begon 20 Oct. De „Sturmbock" van het 4e Leger, het IIIe Res K., zette dien dag zijn aanval op het front van de Noordzee tot en met Tervaete in; de voorhoede van het XXIIe Res. K. richtte zijn hoofdaanval op Dixmuiden. De grossen van dit Korps gingen, evenals het XXIIIe Res. K. meer Z., langs den O. Yseroever tot een methodische afsluiting en artilleriebeschiëting over.

Vóór Nieuwpoort nam de 4e Erztatz div. via Westende

¹⁾ Ronarch, blz. 72. ²⁾ Noten van La campagne. Aan officieren op 17 Oct. 2 dokters; 18 Oct. nihil; eerst 19 Oct. eenigszins ernstig.

³⁾ Dus niet „cinq jours de sanglantes batailles" (16 t/m. 20 Oct.), zooals l'Yser et la côte belge, blz. 11 de vóórverdediging voorstelt,

⁴⁾ Vergelijk blz. 126. Zie ook Der grosze Krieg, blz. 26.

de hoeve Groot-Bamburgh, mede verdedigd door een detachement E. matrozen met 50 mitrailleurs van de Noordzee-flottilje, dat volkomen vernietigd werd, en Lombartzijde. Hiermede ging het laatste dorp op den O. Yseroever voor de Bn. verloren. Zij trokken zich hier, onder vasthouding van het sluizencomplex vóór den Yser, ineens tot den linker Yseroever terug ¹⁾. St. Joris bleef nog behouden.

Door hun eerste aanvallen mede op Nieuwpoort te richten, gaven de Ds. blijk zich wel bewust te zijn, waar het meest beslissend deel van het Yserslagveld lag. BAULU verwijt hun, dat zij, vóór het zoo bekrompen laatste bruggenhoofd gekomen, niet doorgetast hebben in de richting van de sluizen en Duinkerken, doch hun aanval verricht „à la manière des esprits de second ordre” door slechts een artilleriebeschieting van Nieuwpoort te ondernemen.

Dixmuiden werd vanaf 20 Oct. onder een overstelpend artillerievuur genomen, soms van 20 à 30 projectielen per minuut. Weldra stond de geheele stad in brand. In den nam. begonnen hevige aanvallen van de 44e D. Res. div. van de zijde van Beerst, welke den volgenden dag door aanvallen van de 43e Res. div. uit O. en Z. O. richting ondersteund werden. „Aux premières heures de l'après-midi (van 20 Oct.), les parapets étaient entièrement rasés et des masses d'éboulement obstruaient les tranchées informes” ²⁾. Reeds den 20^{en} kregen de Ds. tijdelijk vasten voet in een door de Bn. bezet gedeelte van het bruggenhoofd (eerste maal). Geweldig waren hier de D. verliezen, veroorzaakt door te groote geestdrift bij gemis aan goede leiding en tactische vorming der troepeneenheden. „L'attaque se fait en ordre serré, en masses profondes. Ce sont les formations nouvelles, encadrées de vétérans ³⁾; elles marchent au feu avec une bravoure réelle, avançant sur plusieurs rangs d'épaisseur et chantant leurs hymnes patriotiques; tactique folle et théâtrale, par laquelle les Allemands comptent démoraliser les défenseurs. Mais loin d'être terrorisés par la masse qui s'offre à leurs coups, Belges et marins français ne voient que les

¹⁾ Vergelijk blz. 131. ²⁾ Baulu, blz. 113. ³⁾ Dit laatste is niet juist; zie blz. 122/4.

ravages exercés par leur tir ajusté dans ces flots humains. Des rangs entiers sont fauchés, d'autres les remplacent pour tomber à leur tour. C'est une hécatombe effroyable, une vision d'enfer" 1).

Behalve de 4 hier reeds aanwezige B. afdn. veld-art. werd nu ook de art. der 5e B. Div. (reserve) ter ondersteuning van Dixmuiden gezonden en onder eenhoofdig commando gesteld. Daar zij zeer schaarsch met telefoonmaterieel toegerust was en de Fr. brig. mariniers in het geheel niet, bepaalde Admiraal RONARCH, dat de afdn. afsluitingsvuur moesten afgeven, telkens wanneer men in de voorste lijn van het betrokken infanteriefront de mitrailleurs hoorde 2).

20 Oct. begon een hevige aanval van het leger van VON BÜLOW op Arras (Fr. Xe Leger MAUD'HUY), na een voorafgaand 12-daagsch bombardement. Deze aanval eindigde 26 Oct. met een mislukking voor de Ds. Het plan hield verband met den aanval op den Yser, want het beoogde om tezelfder tijd het Yser (B.)- en het Arras (Fr.)front in te drukken, en aldus de En. van 2 zijden in te wikkelen. Bij slagen zou hun toestand in Vlaanderen zeer bedenkelijk geworden zijn, afgesneden van het N. Fr. spoorwegnet. „La campagne d'hiver eut fini par un désastre" 3).

Het hoofd bloedig gestooten hebbende op de hoofdtoegangsweegen, begonnen de Ds., zooals dat altijd gaat, zich hier-tegenover vast te zetten, zich ook zelf een verdedigings-, tevens insluitingslinie te vormen. Tevens begon nu hun streven om een overgang te bewerkstelligen tusschen de hoofdsteenpunten Nieuwpoort en Dixmuiden, ten einde in staat te zijn om die punten omvattend aan te tasten, wellicht de B. linie in haar midden te doorbreken. Wij zullen die doorbraakpoging der Ds. met elastisch terugwijken der Bn. in het centrum der stelling, daarna de verdediging der vleugelsteunpunten Dixmuiden en Nieuwpoort, tevens offensieve bruggenhoofden, achtereenvolgens behandelen.

1) Pages de gloire, blz. 35. Ten deele bevestigd door: Der grosze Krieg, blz. 35. Zie ook La campagne, blz. 134. 2) Pages de gloire, blz. 85/8. Ronarch, blz. 76. 3) La campagne, blz. 128.

Doorbraakpoging der Ds. in het centrum. Elastisch terugwijken van het B. front tot den spoorwegdijk.

Vastloopen van den strijd in het centrum

(21 t/m 31 October). ¹⁾

Reeds spoedig voelden de Bn. deze poging aankomen. 19 Oct. werd de 6e Div. (in reserve) van Lampernisse verplaatst naar Pervyse, midden achter het centrum.

21 Oct. diende een artillerie-bombardement tot inleiding van de doorbraakpogingen. Overdag werden 5 aanvallen en overgangspogingen, door D. troepen in het centrum ondernomen, afgeslagen.

In den avond van 21 Oct. werd de toestand der Bn. kritiek; bijna alle reserves waren in de gevechtlinie gebracht.

In den nacht 21/2 Oct. slaagden 2 bats. van de 6e D. Res. div. erin bez. Schoore (bocht van Tervaete) vasten voet te krijgen op den O. Yseroever; de B. posten werden overrompeld zonder dat een enkel schot viel. Onmiddellijk daarna werd door de pioniers medegevoerd brugmaterieel in den Yser te water gelaten en tevens een niet volledig vernielde brug bij Tervaete weer begaanbaar gemaakt voor inf. De Bn., die zich door de rivier en de ten O. daarvan staande posten beveiligd geacht hadden, werden verrast; hun loopgraven achter de zich daartoe bijzonder leenende bocht waren gedurende de 2 voorafgaande etmalen onder een kruisvuur, vooral met art., in front, flank en rug genomen ²⁾.

Hoewel de B. art. de bocht van Tervaete uit alle macht beschoot, hadden de D. hier in den vroegen morgen van 22 Oct. ongeveer 2 1/2 bat. inf. en 1 mitrailleurcomp. overgebracht, die zich als een klein levend bruggenhoofd den geheelen dag handhaafden, hoewel zij bijna zonder dekking in drassige weiden lagen en het nazenden van reserves onmogelijk was. Talrijke goed uitgevoerde tegenaanvallen, door restanten van 8 bats. der B. 1e, 4e en 6e Divn., o. m. uit het bruggenhoofd van Schoorbakke ondernomen, om de

¹⁾ Zie hierbij ook sobets 2, waarop Pervyse nog in te teekenen. ²⁾ La campagne, blz. 135. Groot nadeel van naar de zijde des verdedigers geopende bochten; men denke aan de Ysselverdediging.

bocht te hernemen, vermochten niet den vijand te verdrijven; slechts één B. bataljon bereikte den 22^{en} den W. Yserdijk bij Terväete; doch, niet voldoende ondersteund, moest het den volgenden nacht terugtrekken, waarop de Ds. zich weer van genoemd dorp meester maakten, en het gevaar voor flankvuur op hun kleine bruggenhoofd wat verminderde. De zware verliezen, de onophoudelijke aanvallen, het drukkend artillerievuur, het uitblijven van eenige rust vormden voor de Bn. een beproeving tot algeheele uitputting toe. Niettemin werd het bevel des Konings: „tot het uiterste weerstand bieden, ten spijt van alles standhouden” met taaie vasthoudendheid opgevolgd. Op alle andere punten werden de pogingen der Ds. tot overgang, inzonderheid tegenover Schoorbakke ondernomen, afgeslagen.

Eenmaal vasten voet op den W. Yseroever verkregen hebbende, concentreerden de Ds. nu alle krachten op deze doorbreking. Wigvormig drongen zij door de gemaakte opening verder, daarbij de doorbraak gedurig vergrootende door afbrokkeling van de weerstandslijn des verdedigers. Telkens werden nieuwe D. strijdkrachten van de vleugels zijwaarts naar dit centrum verschoven, om zich door de gemaakte opening een weg te banen en het hare bij te dragen om de doorbraak te verruimen. Deze doorbraak, welke tot 31 Oct. duurde, doet, wat haar vorm betreft, denken aan een groote hoeveelheid water, welke door een steeds verwijdende dijk-doorbraak stroomt of aan een menschenmassa, die, naar het centrum samenschuivende, door een nauwe opening geperst wordt.

22 Oct. kwam de eerste Fr. versterking, n.l. de 42^e Div. GROSSETTI, een keurtroep van 7500 man, te Veurne aan ¹⁾. Ondanks het groote gevaar voor een doorbraak in de tusschenlinie en den staat van uitputting der B. troepen, besloot men haar den volgenden dag offensief in te zetten. De uitval is inderdaad den 23^{en} van uit het bruggenhoofd Nieuwpoort aangevangen met de eenige toen reeds beschikbare Fr. brig. Generaals FOCH en D'URBAL hielden hier aanvankelijk toch

¹⁾ Vergelijk blz. 118, 122 en 162.

nog vast aan hun voornemen om op hun front den D. opmarsch tot staan te brengen door in den nacht 22/3 Oct. zelf van uit het Yperen-, Yperlee- en Yserfront tot het offensief over te gaan met het Fr. leger in het midden, op de vleugels onderscheidenlijk gesteund door het E. leger en het B. Dit grootsch opgezet aanvalsplan, hetwelk droomde van het doorbreken van de Ds., overschrijden van de Leye, om daarna den D. rechtervleugel omvattend in te wikkelen, „allait se trouver dès l'abord contrarié par l'état d'épuisement trop explicable où se trouvait l'armée belge. Celle-ci déclarait ne pouvoir participer qu' à une tâche défensive. . . . L'offensive, bien préparée, s'annonçait bien . . . Malheureusement, entre Nieuport et Dixmude, se produisait le grave accroc qui devait arrêter une opération si bien commencée. Les belges avaient perdu la boucle de l'Yser". Altijd die arme Bn! Maar gezien de kracht van het terrein had het eenigszins terugwijken hier toch het krachtig doorstooten elders niet behoeven te beletten!! Toen het Fr. „détachement d'armée de Belgique", met 3 versche, per spoor aangevoerde legerkorpsen versterkt, zijn offensief begonnen kon, hadden de En. bij Yperen zulk een hevigen aanval te doorstaan, „que les aider à en soutenir l'assaut et à le briser paraîtra déjà victorieuse besogne" ¹⁾ (eerste Yperenslag van 1 tot 14 Nov.).

In den nacht 22/3 Oct. viel het kleine, door één bataljon bezette bruggenhoofd van Schoorbakke, door enfileerend mitrailleurvuur van den W. Yseroever onhoudbaar geworden. De D. 6e Res. div. slaagde er nu in andermaal 2^{1/2} bat. over den Yser te brengen. „Le haut commandement prescrit de tenir à tout prix la corde (lang ± 1500 M.) de la boucle (van Tervaete) en s'accrochant au terrain" ²⁾. Zulks geschiedde, doch ten koste van de grootste inspanning; alle reserves werden ingezet. Achter het B. front verzamelde men gedurende den nacht de overblijfselen der compagnieën om er reserves van te maken. Den 23^{en}'s middags moesten de Bn. Tervaete prijs geven; daarmede ging de koorde

¹⁾ Madelin, blz. 77/81 en 90/3. ²⁾ L'action, blz. 72.

van de bocht verloren en liep hun linie nu weldra van Pl. 12 aan den Yser over Vicogne Ferme, den W. rand van Stuyvekenskerke en langs de Kleine Beverdijk naar den Yser ten Z. van Schoorbakke; zij waren hier nu ruim 2 K.M. van den Yser teruggedreven. Op de genoemde, slechts 3100 M. lange lijn stonden thans 5 regimenten inf., tot 3 divn. behoorende, allen uitgeput door een bombardement van 5 etmalen en een onafgebroken strijd van 3 maal 24 uur.

In den avond van 23 Oct. was de toestand voor de Bn. in hooge mate bedenkelijk; de Staven kregen bericht, dat „de troepen verbruikt zijn, hun moreel is ernstig geschokt; door uitputting kan het onbeduidendste voorval oorzaak worden van een paniek” ¹⁾. De sterkte van sommige bataljons was gedaald tot beneden $\frac{1}{3}$ van de organieke.

Met het oog op den dreigenden toestand in het centrum gelastte Generaal D'URBAL aan GROSSETTI, op voorstel van het B. Alg. H., om het offensief met zijn 42e Div. van uit Nieuwpoort, richting Oostende, te staken, zijn reeds ingezette brig. tegenover Lombartzijde te laten — waar zij de 4e D. Ersatz-div. bond, zoodat Generaal VON BESELER voorloopig geen uitvoering geven kon aan zijn voornemen om hare inf. achter die van de 6e Res. div. den Yser te doen overschrijden — en de andere (de 83e, de Bazelaire) op Pervyse te dirigeren om in het centrum tegenover de doorbraak steun te verleen en door een offensief de bocht van Tervaete te hernemen. Het was echter te laat; de vloed was niet meer te keeren! In den nacht 23/4 Oct. slaagden de Ds. erin om de geheele inf. der 6e Res. div. over loopbruggen en herstelde bruggen over te brengen. Hoewel ook een pontonbrug over de rivier geslagen was, kon men nog geen art. overbrengen. De overgegene troepen drongen voornamelijk flankerend verder, d.w.z. in N. richting op St. Joris, in Z. richting op Dixmuiden om te trachten de doorbraak te verbreed. N. van Schoorbakke lag de 5e D. Res. div. pal aan het water, doch elke poging om met brugmaterieel over te gaan werd door de B. en Fr. art. belet.

¹⁾ L'action, blz. 79.

Terwijl de B. bevelhebbers in den nacht van 23/4 in den vroegen morgen van den 24en trachtten om een weinig orde te brengen in de zeer dooreengeraakte verbanden en tijd te winnen voor het oprukken van de Fr. versterkingen, breidde de D. doorbraak zich andermaal uit: 's nachts 1 uur gingen zij ook bij Pl. 13 over den Yser, den verdediger weldra tot voorbij de hoeve den Torren terugdrijvend. De Ds. richtten zich hier nu in de lijn Vicogne Ferme en de hoeven Kloosterhoek, van den Wouden en den Torren evenwijdig aan en vóórwaarts van den Yser ter verdediging in. De rechtervleugel der Bn. trok zich, om de doorbraak te localiseeren, terug tot achter den zuiver W.-O. loopenden, eeingszins in ophooging liggenden weg van Oostkerke naar den Yser (Pl. 16).¹⁾ Admiraal RONARCH te Dixmuiden had dadelijk het groote gevaar onderkend, dat zijn bruggenhoofd door omtrekking van den linker vleugel dreigde. B. Bats. werden van daar naar dien weg gezonden; enkele batterijen veranderden van front naar het N. „Le gros danger est au Nord, car si les Allemands poussent jusqu'au chemin-digue qui va d'Oostkerke à la borne 16 de l'Yser, nous ne pourrions plus tenir la berge ouest du fleuve au Nord du pont-route, et la position de Dixmude sera tournée". Hij zond dus zijn laatste reserve (4 Compn.!) richting hoeve den Torren en Oud-Stuyvekenskerke om door een tegenaanval de doorbraak der Ds. te beperken en verplaatste, om den linker-vleugel in het oog te houden, zijn hoofdkwartier naar Caeskerke. Het B. Fr. offensief in N. richting liep aan genoemden chemin-digue vast.

De Opperbevelhebber van het 4e D. Leger spande thans al zijn krachten in om op den uitersten D. vleugel de beslissing te brengen; daartoe werd o.m. de 4e Ersatz-Div. vrijgemaakt van kustbewaking in den rug van dat leger, welke taak overgedragen werd aan deelen van de aangekomen Marine Div.; bovendien trok de Generaal-Gouverneur van B. eenige troepenafdeelingen bijeen, die ter versterking naar Thourout gezonden werden. Het gelukte den C. van genoemd Leger

¹⁾ Baulu, blz. 244/7 en schets op blz. 246.

om 24 Oct. over de hier thans geslagen 3 grootere en 4 kleine bruggen nu ook de troepen te voet der 5e Res. Div. en 5 bats. van de meer Z. optredende 44e Res. Div. den Yser te doen overschrijden, zulks niettegenstaande de Bn. dien dag bij eb den Yser met groote snelheid op den open Yser deden afstroomen, waardoor verschillende loopbruggen over de rivier uit hun verband gerukt, de schuitjes tegen de sluizen te Nieuwpoort gedreven werden.

Wegens den D. overgang bij Pl. 13, het daar ter plaatse terugwijken van de Bn. tot Pl. 16 en de nu volgende heftige D. aanvallen moesten de Bn. zich 24 Oct. in het centrum terugtrekken tot achter de Groote Beverdijk, een 4 à 6 M. breed, evenwijdig aan en midden tusschen Yser en spoorwegdijk loopend *water zonder eenige dijken of kaden*. De bezetting van St. Joris werd in dezen val meegesleept en moest achter de Noordvaart teruggaan ¹⁾. Een hiaat van bijna 16 K.M. (Pl. 16 tot vlak bij Nieuwpoort) was in de Yserverdediging gemaakt, hoewel meer dan 4 B. Divn. dit front verdedigden. Zooals Generaal KRAYENHOFF VAN DE LEUR dit voor onze polderstellingen aangaf ²⁾ en door de Bn. reeds na de eerste kleine doorbraak in de bocht van Ter-vaete toegepast was, werden nieuwe stellingen aan deelen van oude gehecht: meer Z. en in het N. bleef de Yserstelling intact. De Bn. en Fr. verdedigden zich in het tusschenterrein op uitstekende wijze voet voor voet; op allerlei plaatsen hielden zij in kleine steunpunten en mitrailleurnesten in het lage polderland stand; hun art. nam den Yser, inzonderheid de door de Ds. gemaakte overgangen, dusdanig onder vuur, dat deze er niet in slaagden om reeds art. naar den W. oever over te brengen, terwijl hun aanvoer in het waterrijke terrein op zeer groote bezwaren stuitte.

Generaal d'URBAL schreef 24 Oct. aan Generaal GROSSETTI: „La ligne de l'Yser doit être maintenue ou rétablie à tout prix.... Il y va de notre honneur d'aider les Belges dans cette tâche jusqu'à l'extrême limite de nos moyens” ³⁾.

Bij de nu van Pervyze, richting Stuyvekenskerke, ten

¹⁾ Beschreven bij Baulu, blz. 258 tot 264 met schets. ²⁾ Vergelijk blz. 176/7. ³⁾ Madelin, blz. 96/7.

tegenaanval oprukkende 83e Fr. Brig. de Bazelaire (zie blz. 146) sloten zich deelen van 8 B. teruggeslagen regimenten, tot 5 Divn. behorende, aan, ook van de zijde van Dixmuiden, richting hoeve den Torren en Oud-Stuyvekenskerke tegen de overgegane 44e D. Res. Div. Zeven Fr. battn. van 120 m.M. steunden den aanval, doch de vijand was reeds te zeer versterkt in het terrein, in Tervaete en achter den Yserdijk. „La contre-attaque dans ce pays nu et balayé par l'artillerie ennemie progresse lentement. Stuyvekenskerke ne fut pas repris”¹⁾. Wél tijdelijk Oud-Stuyvekenskerke; de Bn. waadden hier zelfs de Reygersvliet nog door en deden een aanval op de hoeve van der Woude nabij den Yser; de Ds. moesten hier tot aan de rivier terug. Toen de strijd tot staan kwam, was vóórwaarts van den Oostkerkeweg, op 24 Oct. 1914, de nagenoeg W.-O. loopende vleugel of haak gevormd, welke de Fr.-B. stellingen bij Dixmuiden aan den Yser verbinden zou met de spoorwegdijk-stelling in het centrum en tot het einde van den oorlog ongewijzigd in stand gehouden worden kon²⁾. Van Pl. 16 aan den Yser liep die lijn vloeiend terug over de hoeve Roodepoort naar Pl. 5 van den spoorwegdijk³⁾. Andermaal werd door localiseering van de doorbraak (afsluit- of opsluitstelsel) aan het voortdringen der Ds. paal en perk gesteld.

Intusschen was de toestand der Bn. allertreurigst geworden. Overste NUYTEN van den B. Generalen Staf, die den aanval der Fr. brig. in het centrum begeleidde, schreef later: „J'eus la douleur de constater, plus que jamais, le degré d'épuisement de nos pauvres soldats qui s'accrochaient néanmoins toujours dans cette plaine marécageuse, coupée de fossés larges et profonds qu'ils traversaient en se mouillant jusqu'aux épaules. Exténués de fatigue, décimés par la mitraille, ayant perdus la plupart de leurs officiers, ils n'étaient plus une armée, mais un mélange d'hommes de toutes unités, tenant le terrain malgré tout et souriant quand même au passage des troupes amies françaises”⁴⁾.

¹⁾ La campagne, blz. 144. ²⁾ Zie voor het tot stand komen van dit deel van het front de belangwekkende beschrijving van Ronarch, blz. 84/8. ³⁾ Zie de schets van Pages de gloire, blz. 77, en achterin Baulu. ⁴⁾ Bulletin belge, 1920, blz. 128.

25 Oct. vormde een rustpunt in de D. aanvallen; duidelijk bleek, dat de Ds., die met hun linies op enkele 100 M. van de Fr. B. lagen, uitgeput waren; echter niet zóózeer, of zij konden een Fr. B. aanval van 4 regtn. afslaan, welke een oogenblik tot in Stuyvekenskerke kwam. Opdat de spoordijk Dixmuiden—Nieuwpoort in elk geval behouden blijven mocht, werd nu de geheele 42e Fr. Div. — op 3 bataljons na, die belast bleven met de dekking der sluizen te Nieuwpoort — achter het centrum, tusschen Pervyse en Ramskapelle, bijeengetrokken.

In den voormiddag slaagden de 5e en 6e D. Res. Divn. erin om hun veld-art. over den stroom te brengen; hierdoor gesteund drong daarop hun inf. voorwaarts naar het gedeelte Ramskapelle—Pervyse van den spoordijk; eerst moesten de Bn. van stelling tot stelling wijken, doch door flankvuur van den verdediger uit zijn versterkte bruggenhoofden, ook door gebrek aan eigen reserves kwam deze aanval tot staan.

De betrekkelijke kalmte op dezen dag stelde de Bn. in staat om weer eenigen samenhang te brengen in de troepeneenheden. Het aantal per trein geëvacueerde gewonden bedroeg toen reeds 9145 man. De 2e, 4e en 6e B. Divn. hadden nog slechts 90 à 160 schoten per vuurmond.

Intusschen was de toestand der Bn. allerbedenkelijkst geworden. MADELIN zegt daaromtrent: „Son état-major délibérait d'ordonner une retraite. Les éléments français étaient résolus à ne pas s'y associer”¹⁾. Altijd weer die arme Bn.! Maar de terugtocht werd niet *bevolen*, doch onder den druk der Ds., van uur tot uur, voet vóór voet uitgevoerd. En de Beverdijk zonder kaden, waar men midden in het polderland zat, was geen geëigende weerstandslijn voor langdurigen weerstand, allermint waar er een zóóveel betere kort achter liep, nl. de spoorwegdijk, en het nu weldra opkomende inundatiewater anders toch spoedig den terugtocht der Bn. en Frn. naar dien dijk noodzakelijk gemaakt zou hebben. Daarom was reeds 24 Oct., toen met het mislukken van GROSSETTI's tegenaanvallen in het centrum de hoop op

¹⁾ Madelin, blz. 100.

herovering van den Yserdijk vervlogen was, besloten om daar den spoorwegdijk als *blijvende* weerstandslijn in te richten.

Hoe nu de Yserlinie te behouden, welke doorbroken was en alleen aan haar 2 vleugelsteunpunten onwrikbaar bleek? De Fr. 42e Div. had het gat niet kunnen stoppen; thans moest de *onderwaterzetting* zulks doen.¹⁾

Reeds 17 October was voor het eerst het denkbeeld gerezen tot het stellen van een *partieele* onderwaterzetting tot bescherming van het bruggenhoofd Nieuwpoort (21 Oct. gesteld²⁾). Thans, 25 Oct., gaf het B. Alg. H. bevel tot het stellen van de *grote* onderwaterzetting tusschen den Yser en den spoorwegdijk. Deze last, veroorzaakt door den D. stoot in de richting Ramskapelle-Pervyse, was mede een gevolg van de door de Bn. erkende noodzakelijkheid om in het centrum nog verder terug te wijken, n.l. tot de aangewezen *hoofd*-weerstandslijn, den 1.2 à 2.5 M. in ophooging liggenden spoorwegdijk, welke als zoodanig groote waarde bezat: commandement over het voorterrein, dekking voor staande schutters; gelegenheid tot het maken van schuilplaatsen; een gemeenschapsweg aan den voet; volmaakt recht, derhalve zoo kort mogelijk; te flankeren uit de bruggenhoofden Dixmuiden en Nieuwpoort, doch niet door den vijand; door relief en breedte bijzonder geëigend om als waterkeering te dienen.

Vóór tot het inlaten van water overgegaan kon worden, moesten echter verschillende voorbereidingen getroffen worden, voornl. het sluiten van 21 van de 22 doorlaten in den spoorwegdijk tusschen Dixmuiden en Nieuwpoort, opdat het water zich niet mede over het achterterrein verspreiden zou, en de aanleg van een dijk van 250 M. ten Z.O. van Nieuwpoort achter den meest W., 9 M. breedten doorlaat, welke bij de aanvankelijk gevolgde inundatiewijze open blijven moest.

Aangezien de B. Genie geen gebruik maakte van de diensten van den hoofdsluiswachter te Nieuwpoort Dingens, een man met 44-jarige ervaring nopens de afwatering der streek en de bediening der sluizen — *de* aangewezen

¹⁾ Zie voor al, wat de Yser-onderwaterzettingen betreft, mijne studie in De Militaire Spectator van Nov. 1921. ²⁾ Zie blz. 161/2.

persoon bij afwezigheid van zijn chefs, de ingenieurs van den Waterstaat, die reeds 13 Oct. op hooger last hun post te Nieuwpoort verlaten hadden — volgde men de aanwijgingen van een zekeren KOGGHE uit Veurne, een eenvoudig werkman van een waterschap, die nocht ter plaatse voldoende bekend noch deskundig was. Zijn plan bestond daarin, dat het water door de oude Veurnesluis be W. Nieuwpoort (No. 7) ingelaten en langs een omslachtigen weg, waarin een vernauwing van slechts 4,32 M² profiel, via het achterterrein naar de Noordvaart en aldus naar het voorterrein gebracht worden zou. Deze aanvoerwijze had tal van nadeelen¹⁾.

De B. Genie verwierp aanvankelijk om twee redenen den meest voor de hand liggenden, 4 dagen later toch gevolgden, directen aanvoerweg uit de achterhaven van Nieuwpoort ineens op de Noordvaart via sluis 5 met 8 openingen à 7 M² = 56 M² profiel. Het besluit tot het stellen der onderwaterzetting, later ook dat nopens het inlaten van het water, werd onmiddellijk aan de voornaamste ondercn., ook aan Admiraal RONARCH te Dixmuiden bekend gemaakt.

Niet meer voldoende krachtig gesteund door hun veldart. — die, om de numerieke minderheid en het gemis van zwaar geschut goed te maken, sedert den 18en *onafgebroken* in werking geweest was, waarvan tal van stukken buiten gevecht gesteld waren en waarbij munitiegebrek heerschte — weken de Bn. 26 Oct. 8 voorm. van en met hoeve Berkelhof tot Nieuwpoort van Groote Beverdijk en Noordvaart terug tot den spoordijk. De order werd gegeven om dien dijk, hier de laatste *markante* weerstandslijn, ²⁾ tot elken prijs te houden, doch de troepen waren, mede door den voorafgegane nacht van storm en regen, tot het uiterste uitgeput; „ils ont dépassé le terme des forces humaines”³⁾.

Troepen van de 3e Brig., door andere gevolgd, weken in verwarring terug tot een eindweegs achter den spoordijk (Koolhofvaart), zoodat die dijk bij de halte Ramskapelle over 2 K.M. bijna niet meer bezet was.⁴⁾ Om dit tijdelijk bezwijken

¹⁾ Vergelijk mijn artikel in De Militaire Spectator van Nov. 1921.

²⁾ Vergelijk blz. 157 voor twee, nog daarachter gelegene lijnen. ³⁾ Baulu, blz. 828. ⁴⁾ Beschreven bij Baulu, blz. 326/30 en erkend door La campagne, blz. 148.

der linie te begrijpen en een denkbeeld te krijgen van wat de B. troepen hier geleden en gepresteerd hebben, diene hetgeen BRETON hieromtrent zegt. Avond van 24 Oct. na den tegenaanval op Oud-Stuyvekenskerke: „Les hommes n'en pouvaient plus... L'avance dans ce sol gluant où l'on enfonçait jusqu'aux chevilles, les avait à ce point rompus de fatigue, qu'ils s'étaient écroulés dans les petits fossés boueux qui leur devaient servir de tranchées, incapables même de tirer encore un coup de fusil.” Hevig D. art. vuur, afgewisseld door D. tegenaanvallen. volgde.

Nacht 24/5 Oct.: „Ayant de l'eau jusqu'à mi-jambe dans leurs fossés faisant office de tranchées, le ventre creux, claquant de fièvre, grelottant de froid sous leurs loques glorieuses, les chasseurs passèrent la nuit face à l'ennemi, dans le tragique et somptueux décor des incendies multipliés”.

Morgen 25 Oct.: „Rien à manger, rien à boire. Car si les Allemands, épuisés, n'attaquaient plus, leur artillerie, en revanche, barrait de ses feux implacables toute la zone découverte par où les ravitaillements auraient pu s'operer. Nos hommes, exténués, n'avaient plus même la force de se plaindre. Ils savaient seulement qu'un ordre obstiné les contraignait à se faire tuer sur place et, stoïques, demeuraient à leur poste”. Ondertusschen werd men nog door eigen artillerie bevuurd, welke, door een inf. kapitein uit de voorste lijn te voet gewaarschuwd, haar vuur naar de Yserdijken verlegde. De rest van 26 Oct. verliep kalm; ook de vijand was afgemat; regen zette in; dit leidde tot een soort wapenstilstand. In den avond van 26 Oct. werden de weinige honderden manschappen, die van II en III — 2 Ch. à p. nog over waren, na een lijden en strijden van 6 etmalen, uit de voorste linie afgelost. „Sales et dépenaillés, vêtus comme des mendiants, ils gardent pourtant l'âme fière sous leurs guenilles”. 1)

Tijdens de bij den terugtocht naar den spoordijk ontstane verwarring trok zelfs een B. afd. veld-art. van Pervyse terug tot Veurne, waar de Koning haar op de markt keert

1) BRETON. Un régiment belge en campagne (2e Ch. à pied), blz. 136/47

deed maken en naar het front terugzond. 1) Ook een infanterie-débandade drong tot Veurne door; de Chef van den Generalen Staf had den Koning reeds het bevel tot den terugtocht ter teekening voorgelegd, toen van het front bericht inkwam, dat de troepen zich hersteld hadden, de spoorwegdijk behouden bleef 2). Hiermede was de laatste phase van den bewegingsoorlog, het elastisch terugwijken der Bn., nagenoeg voorbij; de strijd verstarde tot een positieoorlog om de Yserwaterlinie, waarvan de spoordijk Dixmuiden-Nieuwpoort de steunkade vormde. Dit front bleef tot einde Sept. 1918 behouden.

In verband met de uitputting der troepen en de mogelijkheid van een doorbraak zelfs van deze lijn zond het B. Alg. H. 26 Oct. beide cav. divn. terug naar de bruggen over het ongeveer 8 K.M. meer achterwaarts gelegen kanaal van Loo naar Veurne, dat, nog breeder dan de Yser en door dijken ingesloten, een hindernis van beteekenis vormde. De bedoeling was om, indien de vijand de Yserlinie mocht doorbreken, van Noordschoote over Loo en Veurne een meer achterwaartsche linie in te nemen, welke bij het algemeene Fr.-E. front aansloot. Op volkomen dezelfde wijze zouden wij in het polderland met onze cav. en wielrijdersafdn. moeten optreden.

D. inf. aanvallen in den nacht 26/7 Oct. op de halte Boitshoucke, station Pervyse en een verkenning tegen Ramskapelle werden afgewezen. De betrekkelijk rustige 27 en 28 Oct. maakte men zich ten nutte om de B. divn., die uit de 2e linie in voorste lijn gerukt waren, weer in reserve terug te brengen en die der eerste linie wat te ordenen. De regimenten (voormalige brigades) telden gemiddeld nog slechts 1000 man; aanvullingen waren er niet. Partieele aanvallen des vjands in den nacht 27/28 Oct. tegen den spoorwegdijk werden overal afgeslagen; daarop hervatten de Ds. hun bombardement. Rust konden de B. troepen niet genieten; overdag moest er gegraven worden,

1) Grimaudy. Six mois de guerre en Belgique, blz. 259/62. 2) Baulu, blz. 330/3.

's nachts voortdurend alarmeeringen; voorts aan- en afvoeren. Aflossen onmogelijk; sommige troepenafdeelingen sliepen reeds voor den 12en nacht buiten.

Aangezien de voorbereidende maatregelen voor het stellen der groote onderwaterzetting den 26en in den nam. afgeloopen waren, was de oude Veurnesluis in den avond van dien dag bij duisternis en vloed geopend; door gebrek aan voorzorg sloegen de sluisdeuren weer dicht (24 uur uitstel!). Den volgenden nacht slaagde de poging beter: het inundatiewater stroomde *zeer langzaam* toe; het terrein werd meer dras door de hevige regens en den gestopten afvoer dan door den toevoer van zeewater. Daar de toestand voor de B. troepen intusschen met het uur dreigender werd en de tusschenlinie op het punt stond ineen te storten, liet men het vloedwater uit den open Yser, te beginnen met den nacht 29/30 Oct., ook toe langs de S openingen der Noordvaartsluis. Deze lag sedert 26 Oct. in het „niemandslan"; haar te openen was derhalve een onderneming buiten de eigen linie, welke, onder leiding van den kapitein der genie UMÉ uitgevoerd en door een peloton wielrijders gedekt, met goeden uitslag bekroond werd ¹⁾. Het inundatiewater werd hier nu elk volgend vloedgetij bij duisternis met zeer groot vermogen toegelaten. Gevolg was, dat B. vliegeniers in den morgen van 30 Oct. den eersten kleinen waterplas ten O. van Ramskapelle meldden, terwijl in den morgen van 1 Nov., derhalve *op het alleruiterste* oogenblik, de onderwaterzetting vóór den spoordijk Dixmuiden—Nieuwpoort voorloopig gesteld was.

Op 29, doch vooral op 30 Oct. hervatten de Ds. hun aanvallen op het centrum van den spoordijk met meer kracht, in de hoop na gelukte doorbraak door waaivormige uitbreiding de steunpunten Dixmuiden en Nieuwpoort in flank en rug te bedreigen. ²⁾ 29 Oct. 's avonds lagen het IIIe Res. K. en de 44e Res. Div. ongeveer 300 M. van den spoordijk. Schier bovenmenscheijk waren de te overwinnen moeilikheden: „In dem schwierigen, mit Sümpfen, bis zu 15 M.

¹⁾ Door kapitein UMÉ beschreven in het Bulletin belge, 1920/1, blz. 337 e. v. ²⁾ Vergelijk blz. 142 en 144.

breiten Wassergräben, dichten, verdrahteten Hecken durchzogenen Gelände hatten die Angreifer Unmenschliches geleistet" 1). Van de 4e Ersatz Div. stond nog slechts de 33e Ers. Brig. tegenover Nieuwpoort; de 2 andere hielden die plaats in het Z. vast omsloten, gereed om zich door de gemaakte bres naar den W. Yser-oever te verplaatsen. Van de 44e Res. Div. stond de linker-vleugel thans W. van Beerst aan den Yseroever. Voor 30 Oct. was bepaald, dat de 43e Res. Div., welke in vorige dagen zonder groot succes tegen Dixmuiden opgetreden was, tegenover die plaats slechts 3 à 4 bataljons met zware artillerie achterlaten zou, terwijl de rest der div. N. van Dixmuiden over den Yser trekken moest om insgelijks door de gemaakte bres geduwd te worden en die plaats in den rug aan te vallen.

„Schon meldeten die auch bei schlechtem Wetter eifrigen deutschen Flieger rückgängige Bewegungen beim Feinde. 2). „Am 30 morgensollte diesem *der Todesstos*z versetzt werden" 3). Het bombardement hernam de hevigheid der eerste dagen, de inf. begon haar aanvallen reeds bij het aanbreken van den dag; het aanvalsterrein der 5e en 6e D. Res. Divn. was zeldzaam drassig geworden. Reeds kort na 7 voorm. drong de D. inf. in het achter den spoordijk gelegen dorp Ramskapelle door. Een tegenaanval van 2 B. en één Fr. regt. hield hen daar op. *Desniettegenstaande was de hoofdverdedigingslijn doorbroken.* Het was, behalve op 25/6 Oct. bij Caeskerke 4), het eenige punt, waar de Ds. daarachter door-drongen. Wel zeggen zij, dat deelen der 6e Res. Div. in het O. gedeelte van Pervyse vasten voet kregen 5), doch volgens alle B. en Fr. bronnen is zulks niet geschied. Duidelijk zegt RONARCH, dat de Ds. bij Pervyse een echec leden, waar zij 300 gevangenen verloren „qui se rendent mouillés jusqu'à la ceinture" 6). Een der officieele B. verslagen is even stellig 7).

1) Der grosze Krieg, blz. 43. 2) Wij herinneren aan het terug-wijken van B. troepen tot Veurne, enz. en het terugzenden der beide B. cav. divn. naar het Loo-Veurne kanaal, beide reeds op 26 Oct. 3) Der grosze Krieg, blz. 43. Wij cursiveeren. Zie ook La campagne, blz. 152. 4) Vergelijk blz. 161. 5) Der grosze Krieg, blz. 44. 6) Ronarch, blz. 104. 7) L'action, blz. 83. Zie ook le Goffic. Dixmude, blz. 163. L'ennemi échouait sur Pervyse.

De verdediger trok zich tegenover Ramskapelle *plaatselijk* terug tot den grooten boog, welken de Koolhofvaart hier maakt en op de daarvóór gelegen Jockveld Ferme. Om 11 voorm. vond van uit die basis met 5 Fr. en 4 B. bats. een tweede tegenaanval plaats om Ramskapelle te hernemen, welke echter vóór den W. rand der plaats steken bleef¹⁾. Het oogenblik was uiterst kritiek. „La bataille de l'Yser peut tourner en *irréparable défaite*”²⁾. Zoo erg was het nog wel niet, want achter den spoordijk en den daarachter loopenden kunstweg Dixmuiden—Pervyse—Ramskapelle—Nieuwpoort, welke nu nabij Ramskapelle prijsgegeven had moeten worden, vond men weer de Koolhofvaart, tot welke sommige troepenafdeelingen reeds 26 Oct. een oogenblik, en ook thans weer teruggeweken waren³⁾, daarachter nog weer andere polderwateren. Generaal D'URBAL, zich blijkbaar bewust van de groote verdedigende kracht van het polderland, liet zich door het ontstaan eener partieele bres in de hoofdverdedigingslijn niet overhalen tot overijlde maatregelen. Te 2 nam. schreef hij doodkalm aan Generaal HUMBERT: „L'incident de Ramskapelle ne modifie pas mes intentions (n.l. tot een grooten aanval meer Z.). Grossetti rétablira certainement la situation. Donnez-lui un bataillon et un groupe, si vous le jugez nécessaire, mais ne vous laissez pas influencer par ce qui se passe de son côté; vous vous habituerez comme moi à avoir mal à l'épaule gauche”⁴⁾.

Meer Z. drong de 12e Res. Brig., door talrijke, breede waterlooopen opgehouden, in de richting van den spoordijk Z. van Pervyse door, nog Z. de 44e Res. Div. richting Oostkerke; de hoofdmacht der 43e Res. Div. trok den Yser zonder verliezen over om nu richting Caeskerke in den rug van het bruggenhoofd Dixmuiden door te dringen. 31 Oct. 's Morgens zou de aanval voortgezet worden; daartoe zou ook de laatste Brig. der 4e Ersatz Div. (33e), welke door het vuur van het scheepsgeschut en terreinbezwaren tegenover Nieuwpoort niet vorderen kon, uit de streek N.O. van Nieuwpoort aangetrokken worden om haar door de gemaakte bres te

1) Baulu, blz. 342/7. La campagne, blz. 153/4. 2) Madelin, blz. 115.
3) Zie blz. 152. 4) Madelin, blz. 113.

duwen. Dan zouden derhalve van 5½ D. Divn. slechts 4 à 5 bats. demonstreerend tegenover de hoofdpunten op den O. Yseroever blijven, alle overige troepen aan den hoofdaanval of doorbreking in het centrum op den W. oever deelnemen.

Na een hevige voorbereiding met artillerievuur werd 30 Oct, omstreeks 4 uur nam., door de Bn. en Frn. tegenover Ramskapelle een derde tegenaanval uitgevoerd, nu met 7 B. en Fr. bats., tot 6 regimenten behorende en uit W. en Z. richting te hulp gesneld. Tegen het vallen van de duisternis was men meester van den W. rand der plaats; het gevecht werd den geheelen nacht voortgezet. De tegenaanval had ten slotte een volledig succes; eerst werd het dorp, daarna in den vroegen morgen van 31 Oct. de halte Ramskapelle hernomen. De vijand, in het water gedreven, liet 400 gevangenen achter. *Daarmede was de doorgaande hoofdverdedigingslijn langs den spoorweg weer hersteld.* „C'est le 31 Octobre que la crise, sur le front belge, se dénoua 1)

Het D. Stafwerk stelt het voor alsof de Ds. bij Ramskapelle, evenals elders, door het opkomende inundatiewater gedwongen teruggegaan zijn, doch geenszins onder den druk des vijands. 11.30 Nam. van den 30en meldde de stafofficier der 6e Res. Div., dat, door het voortdurend stijgen van het water, het voortzetten van den aanval op 31 Oct. niet meer mogelijk was. Met buitengewone offervaardigheid hadden de troepen den 30en eerst tot de enkels, daarna tot hun knieën door het water gewaad. Men kon zijn voeten nauwelijks uit den leemigen bodem trekken. Eerst schreef men het stijgen van het water toe aan den hevigen regenval en hoopte, dat dit bij eenige vorst verdwijnen zou, doch weldra verhinderde het den opmarsch van voertuigen met munitie en levensmiddelen.

Toen de dappere aanvallers van den spoordam omkeken, zagen zij over 2 à 3 K.M. slechts water achter zich; de weiden waren met geel slib overdekt. Het werd duidelijk, dat de verdediger het zeewater te hulp geroepen had. Generaal VON BESELER onderkende snel het gevaar, dat zijn

1) Zie o.a. La campagne, blz. 154/5. le Goffic, Dixmude, blz. 162/4. Baulu, blz. 343/53. Madelin, blz. 114/6.

troepen beW. den Yser bedreigde. Bovenmenschelijk zwaar viel hem het besluit, doch er was geen keuze: de aanval moest opgegeven, de W. Yseroever meerendeels ontruimd worden. Nog in den nacht werden de bevelen daartoe uitgevoerd; niettegenstaande de B. en Fr. art. de overgangen onafgebroken onder vuur hield, „gerieth kein Gewehr, kein Verwundeter in die Hände des Gegners”¹⁾. D. veiligheidsafdeelingen bleven op den W. Yseroever tusschen St. Joris en Stuyvekenskerke achter, terwijl daarvóór, o.a. ter weerszijden van laatstgenoemde plaats, nog wachtposten en kleine steunpunten in de onderwaterzetting bezet bleven. De D. grossen trokken zich 31 Oct. op den O. oever terug en zetten zich in de hoofdweerstandslijn Westende-Mannekensvereschoore-Kasteelhoek vast. „La première phase de la bataille de l'Yser était terminée”²⁾. „Bij het einde van 1914 bezaten de Ds. op den linker Yser-oever nog slechts eenige luister- en waarnemingsposten, verloren in de onder water gezette vlakte”³⁾.

De vleugelsteunpunten Dixmuiden en Nieuwpoort van 21 t/m. 31 October.

a. *Dixmuiden.* Het bruggenhoofd alhier behield het op blz. 131 beschreven beloop en bleef voorloopig bezet als op blz. 139 aangegeven. De verdedigingswerken vormden hier nog steeds „une simple position de campagne en fortification improvisée”⁴⁾.

Het geweldig bombardement der Ds. hield onafgebroken aan. 21 Oct. werden deelen van het garnizoen afgelost. De Ds. verrichtten dezen dag 4 aanvallen; bij den laatsten kregen zij vasten voet in het Z. deel van het bruggenhoofd (2e maal). 5 Fr. en B. compn. wierpen hen er met de bajonet weer uit. 22 Oct. werd ook de Brig. Fr. mariniers opgenomen in het pas gevormde Fr. „détachement d'armée de Belgique”.⁵⁾ Dit bracht Admiraal RONARCH in een tweeslachtige verhouding, daar hij te Dixmuiden ook B. troepen onder zijn bevelen had. Laatstgenoemden dag kreeg RONARCH tot zijn groot genoegen het eerste zware geschut (4 battn). De verliezen zijner Brig. bedroegen toen in 14 dagen reeds 1/2

¹⁾ Der groszo Krieg, blz. 46. ²⁾ La campagne, blz. 155. ³⁾ Pages de gloire, blz. 84. ⁴⁾ L'action, blz. 86. ⁵⁾ Vergelijk blz. 118.

der officieren. De reeds vermelde doorbraak der Ds. bij Tervaete in Z. richting op 24 Oct. 1) bracht RONARCH in groote verlegenheid en het bruggenhoofd zeer in de knel: „J'ai sur les bras un front de plus, orienté face au Nord, et cela m'en fait 3... L'ennemi nous enveloppe donc sur les trois quarts du cercle, et les coups de revers vont constituer notre ordinaire normal". 2) RONARCH onderrichtte Generaal d'URBAL hiervan. Deze zond dit karakteristieke antwoord: „Il est de la plus haute importance que l'occupation de la ligne de l'Yser par les armées alliées soit maintenue coûte que coûte. Il va de notre honneur d'aider les Belges dans cette tâche jusqu'à l'extrême limite de nos moyens. En conséquence le passage de Dixmude devra être tenue par vous tant qu'il restera un fusilier marin vivant, quoi qu'il puisse arriver à votre droite ou à votre gauche. Si vous êtes trop pressé, vous vous enterrerez dans des tranchées. Si vous êtes tourné, vous ferez des tranchées du côté tourné. La seule hypothèse qui ne puisse être envisagée, c'est la retraite". 3) De toen gevormde haak langs den „chemin-digue" van Oostkerke verlengde den N. vleugel van het bruggenhoofd.

In den nacht 24/25 Oct. verrichtten de Ds., na een allerevigst concentrisch bombardement, de wanhopigste pogingen om binnen het bruggenhoofd door te dringen. Tegen de N. en N.O. sectoren werden 11, tegen den meest toegankelijken Z. O. sector werden 15 hevige aanvallen ondernomen; alle werden vóór den voet der loopgraven gestuit; er was nu echter geen man meer in reserve. 4) Bij het aanbreken van den dag hielden de aanvallen op, doch ving het bombardement onmiddellijk weer aan. Hierop hernieuwden de Ds. hun mokerslagen. 25 Oct. 6 nam. kwamen enkele der Z. loopgraven tijdens afschuwelijk weder bij verrassing in D. handen (3e maal). Een Fr. tegenaanval herstelde hier den toestand, doch inmiddels waren 2 D. compn. ongemerkt langs den spoorwegdijk en den weg van Essen binnen het

1) Zie blz. 147/9. 2) Ronarch, blz. 88. 3) T. a. p. blz. 89. 4) Pages de gloire, blz. 40 en 116. La campagne, blz. 144 stelt den aanval één etmaal te vroeg.

bruggenhoofd van Dixmuiden geraakt. In het gevolg van B. en Fr. vluchtend overschreed een deel van dezen troep de groote brug over den Yser, liep de wacht alhier overhoop, schoot een B. ambulance neer, terwijl hij midden in den nacht RONARCH's hoofdkwartier in de halte Caeskerke alarmeerde. Hier was men zich door het slechte weer en den gebrekkigen verbindingsdienst volkomen onbewust van de doorbraak. De vijand werd op het allerlaatste oogenblik door het neerlaten van de boomen van den spoorwegovergang tegengehouden, daarna geleidelijk gevangen genomen ¹⁾.

Van de 6 bats., die de bezetting van het bruggenhoofd uitmaakten (totaal nog 2500 man) waren de 3 bats. van het 12e B. Regt. van linie 2 à 3 etmalen achtereen in de loopgraven geweest. Eerst in den morgen van 26 Oct. werden zij afgelost, o. m. door 2 batns. Senegaleezen; weldra werd ook het 11e van linie afgelost. De „ijzeren" Brig. MEISER had 36 van de 86 officieren verloren. De B. batterijen, die reeds zoo geleden hadden, werden eerst 8 Nov. door Fr. veld- en zware art. afgelost.

In de eerstvolgende dagen viel de hoofdaandacht des vijands op vergrooting van de doorbraak in de tusschenlinie. 27 Oct. werd RONARCH's brig. met alle andere hier aanwezige Fr. troepen opgenomen in de Div. GROSSETTI. Deze versterkte div. werd met de reeds aanwezige, meer Z. optredende 89e Div. Fr. territorialen en de pas uitgeladen 38e Fr. Div. samengevat tot het 32e Fr. Legerkorps onder Generaal HUMBERT.

31 Oct. zag men meer N. de Ds. naar den Yser terugtrekken, kennelijk verdreven door het water, dat geleidelijk vorderingen maakte. Als gevolg daarvan moesten de Fr. mariniers in den gestabiliseerden, omgebogen haak beN. Dixmuiden tusschen Yser en spoordijk zich meer Z. in het hogere terrein opnieuw inrichten. ²⁾

b. Nieuwpoort. Inrichting en bezetting van dit bruggenhoofd werden op blz. 131 vermeld. 21 Oct. werd in één nacht op voorstel van een majoor, Vak c in eerste linie, een

¹⁾ RONARCH beschrijft deze belangwekkende overrompeling op blz. 91/7. Zie ook Cl. PRIEUR, blz. 63/6. Pages de gloire, blz. 118/20. BACLU blz. 311/21. ²⁾ RONARCH, blz. 97 tot 106.

eerste kleine onderwaterzetting gesteld in den Δ Nieuwpoort—St. Joris—Rattevalle, waardoor de verdediging van den Yser tusschen St. Joris en Nieuwpoort vergemakkelijkt werd. 22 Oct. trok men partij van een teruggaande beweging der Ds. om er met 2 regtn. het bruggenhoofd wat uit te breiden; Lombartzijde werd door de Bn. hernomen, hoeve Bamburgh bleef echter in D. handen. 23 Oct. kwamen hier de eerste Fr. versterkingen — dien dag nog slechts 1 regt. + 1 bat. van de 42e Fr. Div. Grossetti — aan; door hun offensief ¹⁾ en den steun der vloot werd het bruggenhoofd Nieuwpoort eenigszins uitgebreid in de richting van Westende. Men dacht aanvankelijk de 4e Ersatz Div. (reeds 18 Oct. teruggebracht tot 2 brigss.; ééne was overgegeven aan de 5e Res. Div.) te kunnen terugdrijven tot Oostende! „Ce plan se ressentait évidemment de la griserie dont la victoire de la Marne avait électrisé les troupes françaises. Celles-ci allaient bientôt apprendre à leurs dépens que de la Marne à l'Yser, avec des moyens singulièrement accrus, l'ennemi avait transformé sa tactique”.²⁾ 23 Oct. 'savonds werd het 7e B. regt. van linie, dat St. Joris vanaf het begin van den strijd moedig verdedigd had, doch daar nu als vooruitgeschoven post zeer in de knel gebracht was, door het 14e B. regt. van linie afgelost. Reeds den volgenden dag moest dit regt., in verband met het teruggaan van de Bn. in het centrum tot aan de Beverdijk, tot achter de Noordvaart terugtrekken.

Van het voor 24 Oct. ontworpen offensief met de *geheele* 42e Fr. Div. kon niets komen; haar gros bleek in het centrum dringend noodig, om er het door de Ds. gemaakte gat te stoppen. Slechts 3 bats. dier div. bleven in het bruggenhoofd Nieuwpoort om de Bn. bij te staan in het dekken der sluizen ³⁾.

26 October trokken de Frn. en Bn. zich hier — in verband met het teruggaan der Bn. in het centrum — vlak om de O. en N. randen van Nieuwpoort tezamen ⁴⁾; *het voor het stellen van de Yser-onderwaterzettingen zoo hoogst belangrijke sluizencomplex kwam in het „Niemandslanđ” te liggen.* In verband met den terugtocht deed de B. genie 11 nam.

1) Vergelijk blz. 144. 2) Baulu, blz. 159. 3) Vergelijk blz. 150.
4) De derde linie, op blz. 131 vermeld.

op last van den Fr. C. te Nieuwpoort de brug over laatstgenoemd kanaal in den grooten straatweg Oostende—Nieuwpoort springen. Deze opoffering van het bruggenhoofd Nieuwpoort, welke niet door den vijand opgedrongen werd, ook het vernielen van de evenbedoelde brug zijn te vreemder, daar het B. Alg. H. juist den vorigen dag besloten had om de groote onderwaterzetting te stellen en men hiervoor het meesterschap noodig had over de nu moeilijk te bereiken groote sluis in de Noordvaart ¹⁾. De Ds. gaven andermaal blijk zich de hooge beteekenis van het sluzencomplex Nieuwpoort niet bewust te zijn; anders hadden zij dit complex niet onbeheerd in het „Niemandland” laten liggen, ²⁾ zoodat de B. kapiteins der genie BORLON en UMÉ met de sluzen manoeuvreeren konden.

De volgende dagen was het tegenover Nieuwpoort kalm: de Ds. schonken alle aandacht aan hun doorbraak in het centrum en verschoven hun 4e Ersatz Div. met den dag meer naar de gevormde bres, zóó zelfs, dat zij de laatste brig. dier div. 31 Oct. vóór Nieuwpoort wegnamen en tegenover die plaats tot aan de Noordzee slechts 1 bat. met 1 batt. achterlieten. Door de meer Z. doorbrekende deelen der div. „war Nieuport von Süden dicht eingeschlossen” ³⁾.

Voor het wederzijdsch beloop en de bezetting van het front aan het einde van den Yserslag zie men Croquis No. 16 (blz. 158) van La campagne.

Gebeurtenissen van 1 tot medio November 1914.

„Le 1er Nov., les signes de retraite des Allemands se multiplièrent devant l'armée belge; d'ailleurs, l'inondation les chassait implacablement de leurs tranchées. Ils firent sauter le pont du Beverdijk, coupant ainsi la route de Perwyse à Schoorbakke.... La percée sur Furnes avait ainsi complètement échoué et la bataille de l'Yser se terminait par un revers sanglant... Cette longue et héroïque résistance (der Bn.) donna aux Alliés le temps de transformer en une

¹⁾ Vergelijk blz. 131 voor de aan de 2de Div. verstrekte opdracht.

²⁾ Vergelijk Baulu, hiervóór op blz. 141 aangehaald. ³⁾ Der grosze Krieg, blz. 43/7.

barrière solide le cordon tendu vers la mi-octobre à travers de la route de Calais" 1).

1 Nov. deelde het D. Groote Hoofdkwartier mede: „In B. worden de krijgsverrichtingen bemoeilijkt door het onder water zetten van gebied aan het Yserkanaal". Twee dagen later erkende men zeer openhartig: „De overstrooming ten Z. van Nieuwpoort maakt alle militaire operatiën in dat gebied onmogelijk. De landerijen zijn voor langen tijd waardeeloos gemaakt. Op sommige plaatsen staat het water meer dan manshoog".

Over en weer had men de overtuiging opgedaan, dat de beslissing niet hier, in de Yserstreek, doch meer Z. vallen zou. Gevolg daarvan was, dat men ter weerszijden de hoofdmachten meer naar het Z. ziet verschuiven, terwijl *zwakke* krachten in een *observatie*-stelling aan den Yser bleven. Reeds 3 Nov. 11 voorm. had men aan D. zijde de nieuwe commandoregeling doorgevoerd, zoodat de aanval toen in gewijzigden vorm voortgezet worden kon. Tusschen de Noodzeekust en Dixmuiden (Yserfront) beveiligden, onder Co. van den C. van het XXIIe Res. Korps, in een insluitingslijn de 4e Ersatz Div., de 38e Landweer Brig., alsmede deelen van de 48e Res. Div., derhalve ongeveer één zeer verzwakt legerkorps op ruim 20 K. M. Het XXIIIe Res. Korps behield zijn oud aanvalsfront Noordschoote—Bixschoote, terwijl het IIIe Res. Korps, waaraan nu de 44e Res. Div. toegevoegd was, als hoofdgroep den hoofdstoot verrichtte met de as over Langemarck, derhalve nagenoeg op Yperen. L'action de l'armée belge is derhalve andermaal onjuist, waar zij op blz. 84 zegt, dat het B. leger den aanval weerstaan had van 7 D. divn. en daaraan toevoegt: „elle les a rendues pour longtemps incapables d'action".

Aan de zijde der Verbondenen bleven het B. leger en de brig. RONARCH hiertegenover op hun plaatsen aan het Yserfont, terwijl de Fr. 42e Div. daaraan onttrokken en meer Z. ingezet werd. Dixmuiden, tot nog toe rechtersteunpunt op het Yserslagveld, werd nu linkersteunpunt in den thans volgenden Yperenslag.

1) La campagne, blz. 157/8. Zie ook L'action, blz. 84.

Zoodra de Ds. zich uit het inundatiegebied terugtrokken, begonnen de Bn. en Frn. hier na te dringen. 8 Nov. bereikten B. verkenningen Mannekensvere, St. Joris en Lombartzijde, 4 en 7 Nov. wilde men door uitvallen het bruggenhoofd Nieuwpoort verruimen, vooral tot betere dekking van het sluizencomplex. Vinnige tegenaanvallen brachten de Bn. en de Frn. met groot verlies weer in hun beperkt bruggenhoofd terug ¹⁾.

Gelijktijdige aanvallen op Tervaete, Schoorbakke en St. Joris hadden evenmin succes. „On ne pouvait approcher des positions ennemies que par les couloirs étroits, épargnés par l'inondation” ²⁾. Hier deed zich het gewone verschijnsel voor: de onderwaterzettingen vormden dadelijk een beletsel voor een offensief.

Ook vóór Dixmuiden werkten de bats. der div. Grossetti zich moeizaam in eenige dagen enkele honderden M. vóórwaarts in de richtingen Woumen en Eessen tot tegen de D. insluitingsliniën. Met zijn nuchter gezond verstand gevoelde Admiraal RONARCH weinig voor dergelijke offensieven: 4 Nov. „Les attaques n'offrant plus aucun intérêt pour moi, je descends alors à l'abri de la digue, dans la prairie où je m'asseois sur une chaise... En somme, aucun résultat, pour la journée... L'attaque sera reprise demain matin, mais je n'y crois plus... 5 nov. A la nuit, on n'a rien gagné vers Eessen, et les troupes de la 83e brigade sont immobilisées à 50 mètres des lisières du parc de Woumen, dans lequel l'ennemi est bien abrité dans des tranchées couvertes et invisibles”. ³⁾

10 Nov. vond, na een uiterst hevige art. beschieting van één etmaal, een hernieuwde D. aanval op Dixmuiden plaats, welke met den volkomen val van dit bruggenhoofd eindigde. Deze aanval hield verband met een meer Z., hernieuwden aanval in den slag bij Yperen, welke 10 Nov. beginnen zou. Daarbij was aan het 4e Leger opdracht verstrekt „mit erneuter Kraft an zu greifen, um den Gegner mindestens nicht zur Ruhe kommen zu lassen und um ihn zu fesseln.

1) Zie voor deze tegenaanvallen: Der grosze Krieg, blz. 78. La campagne, blz. 162 noemt 8 en 10 Nov. 2) La campagne, blz. 162; conform L'action, blz. 55. 3) RONARCH, blz. 106/17.

... XXII Res. Korps sichert in Verbindung mit der Marine-Division am Yserkanal und setzt sich in den Besitz von Dixmude".¹⁾

7 Voorm. precies begon de inf. aanval op het bruggenhoofd, dat weldra doorbroken werd (vierde maal) in den meest toegankelijken Z.O. sector; er ontstond nu een verwoed straatgevecht. 4 Nam. waren de Ds. doorgedrongen tot den Yser, welke zij niet vermochten te overschrijden. Zwakke D. afdeelingen kwamen ter weerszijden van Dixmuiden over den Yser, „aber das dort völlig versumpfte Gelände (sterk gezwollen Handzaeme Kanaal) hinderte sie, den Erfolg aus zu nützen . . . Dauernder Regen verschlammte die schlechten Gräben und erschwerte die Verteidigung ausserordentlich. Im freien Felde liegend mussten unsere Braven die feindliche Beschiesung und die Gegenstösse aufhalten" ²⁾. In het N. werd een gedeelte van de verdedigende troepen, niet op de hoogte van den toestand in het centrum, afgesneden. Op schier wonderbaarlijke wijze wisten van 800 man er 450 zich bij nacht onder leiding van enkele officieren dwars door het terrein en over den Yser te redden. Niettemin kostte deze dag Admiraal RONARCH 2000 dooden, gewonden en gevangenen. Hij moest van een tegenaanval afzien, daar hij geen enkele reserve meer onder de hand had en hij daarvoor dus de troepen had moeten gebruiken, die ter weerszijden van het bruggenhoofd den Yser verdedigden. Aldus handelend, had men de kans geloopt beide te verliezen. Bovendien luidde de hoofdopdracht om hier den Yser te verdedigen ³⁾. 20 Oct. schreef RONARCH: „La tête de pont durera ce qu'elle pourra, le plus longtemps possible, certes, mais la position principale est l'Yser même, et il faut interdire à l'ennemi de le franchir" ⁴⁾.

De val van het bruggenhoofd werd vooral veroorzaakt door de groote vermoeidheid der troepen, die niet geregeld meer afgelost konden worden en door gebrek aan artillerie,

¹⁾ Der *grosze Krieg*, blz. 79 en 81. ²⁾ Der *grosze Krieg*, blz. 84. en 93. ³⁾ Zie voor den val van Dixmuiden: Ronarch, blz. 121/32. Prieur, blz. 96 tot 114. Der *grosze Krieg*, blz. 81/4. L'Yser, blz. 124 (schets). Le Goffic. Steenstrate, blz. 4/7. ⁴⁾ RONARCH, blz. 78.

in totaal sterk 7 Fr. en 12 B. veldvuurmonden, welke laatste eerst 9 Nov. ter plaatse gekomen en dus noch georiënteerd, noch van behoorlijke schietgegevens voorzien waren ¹⁾).

Het verlies van het bruggenhoofd was voor de Verbondenen niet zwaar, was zelfs een taktisch voordeel: offensieven daaruit waren, mede door de wassende onderwaterzetting, toch onmogelijk gebleken, de linie werd nu volkomen recht, dus niet meer te enfileeren, terwijl men als hindernis den Yser voor zich kreeg. Nu Dixmuiden nagenoeg volkomen platgeschoten was, vormde het niet meer zulk een beteekenende belemmering in het schootsveld als het zulks medio Oct. geweest zou zijn. Terecht schreef Admiraal RONARCH dan ook: „Bien que je sois affecté par les pertes que nous venons de faire et par la blessure cuisante que notre amour-propre a subie, j'éprouve un véritable soulagement dans la soirée du 10 Novembre, du fait que je sois délesté du souci perpétuel que me donnait la tête de pont" ²⁾. De val van het bruggenhoofd bij Nieuwpoort ware voor de Verbondenen van oneindig verder strekkende gevolgen geweest (meesterschap over de sluizen).

Daar de Ds. weldra zeer roerig werden in den Beerstbloot polder beN. de stad, zoodat RONARCH daar een Yserovergang vreesde, stelde hij aan het B. Alg. H. vóór, aldaar op den rechter-Yseroever, door het doen springen van een sluisje, een kleine onderwaterzetting bij te stellen. 16 Nov. vond dit plaats en was een der vele kleine aanvullende onderwaterzettingen gesteld. De brig. RONARCH behoefde thans zeer dringend eenige rust. Veertig dagen lang had zij onafgebroken gestreden of aan overvallingen blootgestaan. Daarom werd zij 16 Nov. tijdelijk in voorste linie afgelost. „Du côté matériel, nous avons atteint aussi les limites qu'on ne peut ni ne doit dépasser" ³⁾. . . J'insiste pour que mes troupes soient casernées, et non cantonnées . . . Le cantonnement n'est pas bon pour nos marins, parce qu'ils y trouvent des occasions trop faciles pour tirer bordée. Le régime de la caserne permettra de rétablir beaucoup plus vite la

1) Ronarch, blz. 130/2. 2) Ronarch, blz. 131. Zie ook blz. 191 voor de meening ter zake van Maarschalk FOCH. 3) RONARCH, blz. 138/9.

discipline exacte, dont nous avons besoin". 1) Een opmerking waarvan de juistheid erkend zal worden door een ieder, die gedurende de mobilisatie troepen heeft gecommandeerd, nu eens in kantonnement, dan weer in de kazerne.

„Après la prise de Dixmuide, l'ennemi se borna à canonner d'une façon intermittente les abords de l'Yser." 2) Bijna 4 jaar lang zou dit 20 M. breede, met zijn taluds ongeveer 40 M. breede water hier de scheiding tusschen beide tegenstanders vormen; groote vermaardheid verwierf ten N. van Dixmuiden de „boyau de la mort". Waar de Fr.-B. linie aan het N.einde dier loopgraaf geleidelijk door het polderland via den „chemin-digue" van Oostkerke terugsprong naar den spoorwegdijk, 3) drongen de Ds. omvattend tot den W. Yseroever door, om zich daarna van N. naar Z. langs den breeden W. Yserdijk methodisch met zware betondekkingen vooruit te werken in de richting van Dixmuiden. Van uiterlijk Kerstmis 1916 tot Oct. 1918 zaten beide tegenstanders hier, op den zwaren, breeden dijk, door geen enkele hindernis gescheiden, slechts 80 M. van elkaar!

Nadat de Ds. in een 14-daagschen strijd aan den Yser in de 2e helft van Oct. hun hoofden bloedig te pletter geloopt hadden tegen deze door de Bn. en Frn. met de grootste hardnekkigheid verdedigde polder-inundatiestelling, beproefden zij in de eerste helft van Nov. hun geluk hooger op, n.l. op het front van Yperen, „avec une énergie et une opiniâtreté remarquables, dans le projet d'obtenir en Flandre une solution décisive." 4) Ook deze tweede, hoogst verwoede en bloedige slag in Vlaanderen leidde voor de Ds. tot een échec, waarmede de toestand hier voor hen feitelijk voor goed verloren was. „Le 14 novembre, les Alliés étaient maîtres de la situation." 5) Alleen behaalde het D. XXIIIe Res. Korps 10 Nov. nog een plaatselijk voordeel. Het Fr. front tusschen den E. linker-vleugel bij Yperen en het B.- Fr. Yserfront, derhalve voorheen het front Merckem — Luyghen, thans Steenstraete-

1) Ronarch, blz. 188/9. 2) La campagne, blz. 165. 3) Vergelijk blz. 149. 4) La campagne, blz. 162. 5) T. a. p., blz. 165.

Driegrachten, werd tot aan, soms achter het Yperléekanaal (Maison du Passeur) ingedrukt. Ook hier belette het water (buiten hare oevers getreden beken) om de verkregen uitkomsten door een vervolging te vergrooten.

Buitengewoon verbitterd en bloedig waren beide Vlaanderenslagen geweest, niet het minst die aan den Yser, ten deele door de zeer bijzondere gesteldheid van het terrein, ten deele door de ontberingen, welk de strijd in den laten herfst in polderland en ter weerszijden van een onderwaterzetting met zich bracht. Natuurlijk had de aanvaller, doorgaans de D., daaronder het meest te lijden, mede, omdat men, vooral in den eersten tijd, aan die zijde niet bijzonder zuinig was met soldatenbloed en de helft der divn. uit slechts zeer elementair geoeffende troepen bestond. „Das flandrische Kampfgebiet ist mit das blutgetränkteste des ganzen Weltkrieges. Mit vollem Recht hat man den Yserstrom den „Blutstrom“ genannt.” ¹⁾ Later schreven D. bladen: „Nooit werden de vlakten van Vlaanderen met meer bloed gedrenkt; ongelukigerwijze met het bloed van onze edelste en schoonste jeugd . . . Onmetelijke en onherstelbare offers zijn in die dagen gebracht . . . Nooit zal men in D. zooveel tranen storten als in die dagen.” ²⁾ Nergens, noch in het W., noch in het O., werd melding gemaakt van zulke verliezen; *dit bewijst de groote verdedigende kracht, welke waterliniën in polderland bezitten.*

Doch ook de verliezen der Bn. en Fr. waren zeer groot. In totaal moeten die der Bn. voor den 11-daagschen Yserslag op 14.000 dooden en gewonden gesteld worden. ³⁾ De inf. was van 48 op 32 duizend geweren teruggebracht; meer dan de helft van het geschut, nl. ongeveer 200 stukken, was buiten gevecht gesteld. Dit maakte de taak voor de nog valide art. buitengewoon zwaar; zij bleef gedurende den geheelen Yserslag van 17 Oct. tot begin, soms zelfs tot 8 Nov. in stelling, terwijl de Divn. elkaar nog af en toe in voorste lijn aflosten. Zoo b.v. de art. der 6e Div., welke eerst aan deze Div., toen

1) Generaal ARDENNE. Die Schlacht am Kanal, blz. 5. 2) Aangehaald door MADELIN, blz. 233/4; zie ook Der grosze Krieg, blz. 17. 3) L'action, blz. 84.

aan de 1e, daarna aan de 8e, tenslotte weer aan de 6e Div. toegevoegd werd, toen deze laatste, na afgelost te zijn, in voorste linie terugkwam! 1)

„Man ging nun auf der ganzen Front der 4 und 6 Armee endgültig zum Sappenangriff über.“ 2)

Thans begon in de Yserwaterlinie een taaie, onbesliste, 4 jarige worsteling op de plaats om een weerstandslijn, welke denken doet aan onzen strijd in de (Oude) Hollandsche Waterlinie van 1672/3. De operatiën gedurende de laatste 2 maanden van 1914 — en gedurende de jaren 1915/8 — werden teruggebracht tot „langzame vorderingen en tegenslagen.“ 3) Tal van oude middelen voor den loopgravenstrijd, reeds dagteekenend uit de tijden der insluitingslinies van onze beroemde Stadhouders, van VAUBAN en COEHOORN doken weer op. De dienst in de B. divn, die elk een eigen deel van den B. sector te verdedigen hadden, wisselde regelmatig af tusschen dien in de eerste, tweede en derde linie: loopgraven (wacht), piket en rust (reserve). Het begrip „rust“ was slechts zeer betrekkelijk: „logies in ongemakkelijke barakken of arme kantonnementen; corveeën om allerlei voor te bereiden en in allerlei te voorzien; lange trainingsmarschen; militaire exercitiën, waarbij de nieuwere aanvals- en verdedigings-methoden beoefend werden; des nachts alarmeeringen in de kantonnementen, welke door zware artillerie en stikgassen onveilig gemaakt werden“. Op piket (tweede linie) moest men steeds gereed zijn tot den strijd; voortdurend moest er gewerkt worden om de schade te herstellen en de stellingen te verbeteren. Wanneer de avond viel, ging men aflossen, een langdurig, vermoeiend werk, vol gevaren, indien de vijand zijn spervuren afgaf of het terrein schoonveegde met mitrailleurs 4).

Door den aard van het terrein verkreeg de strijd thans een zeer stabiel karakter; aanraking met den vijand kwam zelden voor; een doodelijke verveling maakte zich van de troepen in

1) Grimaudy, blz. 312. Zie voor de art. ook Pages de gloire, hoofdstukken III en IV. 2) Der grosze Krieg, blz. 192/3. 3) L'action, blz. 84. 4) Breton. Front belge, blz. 35/6.

voorste linie meester. Slechts ondernemingen uit den kleinen oorlog, veelal uitgaande van de voorste bewakingsposten, in het water gelegen, brachten eenige afwisseling in het een-tonige, demoraliseerende leven.¹⁾ Die ondernemingen vonden meermalen te water plaats, zoodat men sprak van een „guerre de grenouilles”.

Vermeldenswaard is nog slechts:

1°. In aansluiting bij den grooten strategischen aanval, dd. 17 Dec. 1914 door Maarschalk JOFFRE aangekondigd en waarvan nagenoeg niets gekomen is, trachtten de Frn. en Bn. tegelijkertijd van uit het Yserfront uit te breken. Men had Nieuwpoort e.a. als terrein voor den hoofduitval gekozen, omdat hier het hoogere, niet onder water staande terrein den aanval betrekkelijk het minst bemoeilijkte; bovendien was het gewenscht om zich het meesterschap over de zeesluizen beter te verzekeren. De aanval begon 15 Dec. in de richtingen St. Joris en Lombartzijde; dank zij voorafgaand overleg werd hij ondersteund door het E.-Fr. eskader, dat, behalve St. Joris, ook Westende krachtig onder vuur nam en de D. strijdkrachten langs de Noordzeekust bezig hield. De Frn. drongen na hevigen strijd door tot nabij Lombartzijde, dat zij echter niet konden vermeesteren. In de richting van St. Joris vond langs den kalen, rechten, in de onderwaterzetting droog gebleven weg een methodisch voortschrijdende aanval plaats, welke door kleine gewapende vaartuigen over de onderwaterzetting en door slecht ingerichte en gebezigde gewapende uitleggers op den gekanaliseerden Yser ondersteund werd. Zich voet voor voet vooruitwerkende namen de Frn. St. Joris 28 Dec. om dit verder te behouden. Men vond daar „une boue invraisemblable.”²⁾ Het bruggenhoofd Nieuwpoort was daarmede, vooral naar deze zijde, belangrijk verruimd; voor zijn beloop en onderverdeling zie men de schetsen achter le Goffic, Nieuport; l'Yser, blz. 46 (na 17 Dec.); RONARCH, blz. 209/12 (toestand Febr. 1915.)

1) Uitvoerig door mij behandeld in *Mavors* 1916. blz. 293/5; 385/7; 393/7. 2) Zie voor dezen, vooral voor ons bijzonder belangwekkenden aanval: le Goffic, Nieuport, blz. 17/70. RONARCH, blz. 181 tot 186.

2°. Reeds in Febr. 1915 begonnen, in verband met het naderend voorjaar, verschillende geïnundeerde terreinen, vooral het bruggenhoofd Nieuwpoort, droog te loopen. Tegen April nam dit nog veel grootere afmetingen aan. De Bn. deden het voorkomen, alsof zij hun terreinen opzettelijk drooglegden om daarna tot den strategische aanval over te gaan; van dezen aanval kwam evenwel niets, „toute progression paraissant impossible”. De uitgestrooide berichten dienden blijkbaar slechts om de Ds. te intimideeren. Naarmate de onderwaterzettingen verliepen, bouwden de Bn. hun geïsoleerde posten bij St. Joris en Lombartzijde door nieuw opgeworpen dekkingen om tot doorlopende stellingen. Einde Juni was het sluizencomplex door 4 gereed of in uitvoering zijnde liniën gedekt. 1)

3°. Het inundatiegedeelte van het Yserfront bleef steeds door de Bn. bezet, de sector van Nieuwpoort en de duinen door de Frn.; scheiding ongeveer bij Ramskapelle. In den zomer van 1917 werden de Frn. hier afgelost door deelen van het 4° E. leger (Rawlinson), naar dit front overgebracht om in samenwerking met de E. vloot en onder de opperste leiding van Maarschalk HARG een groot offensief tegen den D. rechtervleugel aan te vangen. Nauwelijks hier aangekomen en nog bezig om zich te installeren, werden de En. 10 Juli door de Ds. verrast. Het bruggenhoofd werd nagenoeg volkomen ingedrukt, zoodat de Yser nu verder ook hier de scheiding tusschen beide partijen vormde en het sluizencomplex Nieuwpoort door de Ds. zoo eng mogelijk omsloten gehouden werd. Uit den duinsector wisten slechts 4 offn. en 70 man zich al zwemmende over den Yser te redden. 2)

4°. Na voorafgaande hevige art. beschieting namen Fr.-B. strijdkrachten 25 Oct. 1917 onder Generaal ANTHOINE het bruggenhoofd Driegrachten, hetwelk de Ds. 3 jaar als vooruitgeschoven post bezet gehouden hadden; het terrein ter weerszijden stond reeds lang onder water. Daarna namen de Verbondenen in tweeden aanloop het groote, daarachter gelegen, in de onderwaterzettingen droogblijvende schier-

1) RONARCH, blz. 233/5; 267/8; 297; 368/10. 2) L'Yser, blz. 19 en 50.

eiland Merckem—Luyghem—Vijfhuizen. 1) De Ds. maakten zich hierover geen groote zorg; het water belette den vijand om zijn succes te vervolgen.

5°. Het schiereiland van Merckem—Luyghem, onder 4°. beoield, konden de Bn. niet gemakkelijk vasthouden. De zeer gezwollen St. Jansbeek en de Martjevaart liepen erachter; de smalle verbindingen lagen onder het D. art. vuur. De Bn. hadden zich op het schiereiland in de oude derde lijn der Ds. vastgezet, doch slechts verstrooid liggende opstellingen en mitrailleurstanden ingericht, ook „une suite de redoutes, constituées dans les décombres d'anciennes fermes, dont elles portent encore les noms”, elk door een comp. bezet en door een gracht omgeven. Het schiereiland was dermate met trechtervelden overdekt, dat men er alleen over eendenplanken en brugjes gaan kon. De ontruiming van een boschje, op 15 April 1918 door de Bn. om hun linie rechter te maken, leidde 17 April, na een overstelpend art. vuur, tot een D. aanval op Kippe, daar men de Bn. in terugtocht waande. De aanval werd gestuit in de 3e B. linie achter de St. Jansbeek (geïnuundeerd dal). D. spervuur hinderde het oprukken van reserves. Niettemin sloot een tegenaanval het reeds door de Ds. gemaakte gat. De doorbraak naar de zijde van Steenstraate-Yperen, welke al bijna gelukt was, werd volkomen gestuit. Op initiatief van de lagere aanvoering en den troep werden de verschillende, reeds in D. handen zijnde steunpunten één voor één hernomen. Een dagorder des Konings bracht den troepen dank: „L'Yser doit rester l'obstacle infranchissable, contre lequel viendront se briser les assauts de nos ennemis” 2).

6°. Toen de D. terugtocht in het najaar 1918 begon, werd voor het offensief der Verbondenen een „groupe d'armée des Flandres” ingesteld onder Koning ALBERT van België (3 legers, waaronder het B.). Terwijl er alle termen bestonden om bij dezen strategischen aanval den uitersten vleugel, die den grootsten boog te doorloopen hebben zou, vóór te nemen, openbaarde dat offensief vanuit het front Dixmuiden-

1) Op het Plan directeur, blad Dixmuiden, d.d. 20 Sept. 1918 komt dit schiereiland duidelijk uit. 2) L'illustration van 11 Mei 1918.

Nieuwpoort zich eerst 16 Oct., d.i. ruim 2 weken, nadat de Verbondenen vanuit het meer landinwaarts gelegen front Yperen e.o. uitgebroken waren. Deze vertraging is ongetwijfeld voor een goed deel te schrijven op rekening van de hinderpalen, welke de onderwaterzetting een offensief in front in den weg leggen.

X In den aanvang van mijne voordracht merkte ik op, hoe de Yserverdediging voor ons bijzonder belangwekkend en leerrijk is. Het komt er thans op aan, de voornaamste, voor ons van belang zijnde lessen dier verdediging naar voren te brengen en daaraan eenige op onze toestanden betrekking hebbende beschouwingen te verbinden.

1°. Het doel der Ds. aan den Yser was om het B. leger te slaan, tot de Fr. Kanaalhavens door te dringen, en zoo mogelijk nog in 1914 op het W. Europeesche oorlogstoneel — en daarmee wellicht voor den geheelen oorlog — een beslissende overwinning te bevechten. 1) Hadden zij die havens vermeesterd, „the whole situation in Home Waters would be undermined”. 2) Hun aanval werd geremd door het waterrijke, doorsneden Vlaamsche polderland, en — juist op het allerkritiekste oogenblik, toen het B. leger tot het uiterste uitgeput, de hoofdverdedigingslijn reeds doorbroken was — volkomen gestuit door de B. onderwaterzettingen. **Het water werd de hoofdoorzaak voor de nederlaag der Ds. Zij erkennen dit zelf.** Het D. Stafwerk zegt, dat het 4^e Leger de ten deel vallende, „oneindig zware” taak wellicht had kunnen vervullen, „wenn die Belgier nicht in Zeiten der höchsten Not durch das zu Hilfe gerufene Meer den deutschen Ansturm ins Stocken gebracht hätten.” 3)

De Bn. onttrokken zich in het polderland, achter het water, aan de slagen van den tegenstander; zij versperden den Ds. den weg en vormden een waardevolle, hechte vleugel-aanleuning naar zee van het algemeene front. Tenslotte is de strijd „in Sumpf und Blut erstickt” 4).

1) Zie blz. 120. 2) Naval operations. Deel I, blz. 214. 3) Der grosze Krieg, blz. 29; zie ook blz. 44/6. Vergelijk blz. 164 mijner voordracht. 4) Der grosze Krieg, blz. 98.

Reeds uit dezen hoofde is bestudeering van de Yserverdediging voor ons zeer leerrijk, doch ook bemoedigend; immers alle door de Bn. in den strijd aangewende oorlogskrachten kunnen ook wij in het geding werpen, verschillende zelfs in verhoogde mate. Zoo is b.v. ons echte Hollandsche en ook het Friesche polderland voor de verdediging nog sterker dan het Vlaamsche.

De Yserervaringen hebben opnieuw het groote belang naar voren gebracht om het militaire inundatiewezen onzer permanente stellingen steeds paraat in orde en op de hoogte van den tijd te houden. Voor geen geldt dit meer dan voor de Nieuwe Hollandsche Waterlinie. Worden hier zoodanige voorzieningen getroffen, dat men den vijand *ook bij ongunstige omstandigheden van lage rivierstanden* binnen enkele dagen een behoorlijken waterplas vóórzetten kan, dan houd ik die Linie, *ook bij den tegenwoordigen toestand der forten*, voor *onneembaar*, mits men onze krijgsmacht houde op een verbeterd peil van den toestand van 1914. **Inundatiemiddelen verouderen niet, in tegenstelling met forten; het aan eerstgenoemde uitgegeven geld behoudt meerendeels zijn waarde.**

2°. Het karakter van den strijd om een polder-onderwaterzetting komt in de Yserverdediging 1914/8 zóó uitnemend uit, dat zij, waar onze eigen krijgsgeschiedenis reeds oud is, in dit opzicht minstens op ééne lijn staat met de beste voorbeelden daaruit (1799). Als naar gewoonte volgden de eerste aanvalscolonnes de hoofdwegen en richtten zij daarvoor hunne aanvallen op de hoofdsteunpunten van den verdediger. Wenscht deze laatste zich in een lijn *duurzaam* te weer te stellen, dan zijn derhalve op de hoofdaccessen forten — kleine stormvrije steunpunten met bomvrije schuilplaatsen — noodig om overrompelingen des vijands te keeren, zijn eersten meer geregelden aanval helpen af te weren en aldus tijd te winnen om de verdediging van het tusschenterrein verder te organiseeren. In het debat nopens de voordracht van den Heer Best (Ons Vestingstelsel) is door mij betoogd, waarom uit de ervaringen, door de Bn. aan den Yser opgedaan, allerminst mag besloten worden tot

de overbodigheid van *reeds in vreedestijd* versterkte liniën en stellingen ¹⁾. Aan den Yser waren zeer vele omstandigheden, o.a. terrein en water, het meesterschap op de Noordzee, wellicht zelfs de getalsterkte ten gunste van de Verbondenen. Nagenoeg zeker zou de uitslag van den Yserstrijd een geheel andere geweest zijn, indien de Yser bij Luik gelegen had en hier, *bij het begin van den oorlog*, de goed geoefende, hecht geëncadreerde D. stam-legerkorpsen het oorspronkelijk B. leger tegenover zich gevonden hadden.

Toen de eerste krachtige aanvallen langs de hoofdnaderingswegen door den verdediger afgeslagen waren, begon de aanvaller zijn poging om in de tusschenlinie door te breken. Deze phase wordt in het nieuwe E. gevechts- en velddienstvoorschrift, aan de hand der oorlogservaringen, als volgt zeer juist geschetst: „Wordt de aanval definitief gestuit, dan verdient het meestal aanbeveling, alle krachten samen te vatten om een bres te slaan in 's vijands verdediging” ²⁾. Die tweede phase uit den polderoorlog vertoont hier ter weerszijden van 21 tot einde Oct. 1914 een in hooge mate karakteristiek beeld. De eerste, kleine bres eenmaal gemaakt zijnde, schoof de aanvaller zijn reserves van achter daarheen op, zijn troepenafdeelingen in eerste linie concentrisch van de vleugels naar de gemaakte doorbraak te samen in de hoop haar te vergrooten en de doorgedrongen afdeelingen flankerend ook tegen den rug der nog standhoudende hoofdstaunpunten des verdedigers aan te zetten, waardoor of de tusschenlinie doorbreken of wel de hoofdweerstand bezwijken kon. Zijnerzijds gaf de verdediger in het tusschen-terrein, naarmate de aanval voortschreed, voet voor voet, elastisch van stelling tot stelling na, waartoe het polderland hem buitengewoon in staat stelde. Zooals Generaal KRAYENHOFF VAN DE LEUR dit eenmaal nopens de verdediging van de N. H. W. schreef: „Deelen van nieuwe verdedigingsliniën kunnen bijtijds aan deelen van de bestaande worden geschakeld; elke pas voorwaarts kan den vijand betwist

1) Krijgwetenschap, 1920/1, blz. 444/5. 2) Verhandeling Kapitein J. J. G. Baron VAN VOORST TOT VOORST. Militaire Spectator 1921. Overdruk, blz. 21.

worden" ¹⁾). Krachtige tegenaanvallen van uit het front ondernomen, gesteund door flankerende tegenaanvallen van uit de hoofdsteenpunten der verdedigers stellen paal en perk aan een al te driest opdringen van den aanvaller. Slaagt de verdediger er nu maar in om, zooals aan den Yser, den aanvaller voet voor voet op te houden in steeds nieuwe tijdelijke weerstandslijnen, *zonder dat de keten breekt*, dan wint hij ten slotte het pleit: de aanval bloedt dood.

De onwrikbaar pal staande vleugelsteunpunten Dixmuiden en Nieuwpoort, aanhechtingspunten van de elastische barrière, door den verdediger in de tusschenlinie gespannen, vervulden de rol, bij ons voor de forten weggelegd. In de tusschenlinie hielden de Bn., ofschoon de aard van het terrein ook hun de grootste moeilijkheden van versterken, legeren, verplegen en toevoer in den weg legde, tot het uiterste manmoedig stand. De al dadelijk prijsgegeven lijn Cortemarck—Ghisteltes ²⁾ niet medegerekend, verdedigden zij in de richting van de doorbraak, *minder beteekenende tusschensteunpunten en -lijnen nog buiten rekening gelaten*, achtereenvolgens acht weerstandslijnen: 1. lijn van dorpen der vóórverdediging; 2. Yser (bocht van Tervaete); 3. koorde dier bocht; 4. Lijn van Pl. 12—Vicogne Ferme—Stuyvekerkerke—Yser ten Z. van Schoorbakke; 5. Groote Beverdijk—Noordvaart; 6. Spoorwegdijk; 7. Kunstweg Dixmuiden—Pervyse-Ramskapelle-Nieuwpoort; 8. De Koolhofvaart, welke laatste na den val van Ramskapelle op 30 Oct. de uitgangslinie vormde voor den geslaagden tegenaanval, welke 31 Oct. tot het herstel van de *hoofdweerstandslijn* langs den spoordijk leidde. ³⁾ *Zóó moet de verdediging van het polderland worden gevoerd, en zoo kan zij ook door ons in de toekomst zeer zeker worden gevoerd, indien wij over koppige en kundige commandanten, flinke troepen en een groot aantal mitrailleurs beschikken.*

Was ook die achtste lijn gevallen, dan waren vermoedelijk de hoofdsteenpunten Dixmuiden en Nieuwpoort niet lang meer houdbaar gebleken. Men had dan 8 K.M. meer achter-

¹⁾ De Vesting Holland in staat van beleg. Een betoog ten gunste cener actieve marine. ²⁾ Vergelijk blz. 112/3. ³⁾ Vergelijk blz. 156/8.

waarts in het nog breeder dan de Yser zijnde kanaal Loo—Veurne een nieuwe *hoofdweerstandslijn*, tevens vleugel-aanleuning bij het algemeene front gevonden, waar het spel wederom geheel van voren af aan had kunnen beginnen. Dit alles leert, hoe wanhopig de taak voor een aanvaller in polderland is, wanneer hij stuit op een vastberaden tegenstander, die dat landschapstype kent en het weet te gebruiken.

Ook de nevenverschijnselen van deze phase uit den polderstrijd: het stoppen van de door den aanvaller gemaakte bressen, het sterk dooreengeraken der onderdeelen door het *inschuiven* van reserves, het bijzonder karakter der tegenaanvallen, somwijlen op initiatief der onderaanvoeders met een groot aantal los samenhangende bataljons van verschillende zijden, ook tegen de flanken van de doorbraak, ondernomen ¹⁾, ten slotte ook het buitengewoon bloedig verloop van den strijd, komen bij de Yserverdediging op uitnemende wijze uit.

De verschillende overrompelende doorbraken, inzonderheid de 4 geslaagde in het bruggenhoofd Dixmuiden, leeren, hoe noodig het is, dat de verdediger verschillende linies inricht en dat op de hoofdtoegangswegen tot de tweede linie *te allen tijde* kleine, goed aangevoerde piketten met enkele mitrailleurs in voorbereide opstellingen gereed zijn om een doorgebroken aanvaller te stuiten. Had men dit te Dixmuiden aan de groote brug over den Yser in acht genomen, dan had het verrassend doordringen der Ds. in den avond van 25 Oct. op den W. Yseroever, waarbij Admiraal RONARCH's hoofdkwartier overrompeld en bijna genomen werd, nimmer kunnen slagen ²⁾.

De tweede, hier tevens de laatste groote periode van den strijd, n.l. de taaie worsteling op de plaats om een strategische verdedigingsstelling (1 Nov. 1914 tot einde Sept. 1918), vertoont almede de karakteristieken van een strijd op onzen bodem in het hart des lands: a. een uiterst slepend verloop; b. doodelijke verveling voor de ter weerszijden strijdende troepen; c. vele actieve ondernemingen uit den kleinen oorlog, dienende om den geest der troepen levendig te

1) Vergelijk VAN VOORST T. V. T. a. p. blz. 81. 2) Vergelijk blz. 160/1.

houden en, meermalen te water ondernomen, veelal uitgaande van kleine, vooruitgeschoven posten in de onderwaterzettingen; *d.* strijd met het water (offensief) en tegen het water (defensief). Ter weerszijden ontwikkelde zich een „guerre d'inondations". Zeer belangwekkende gegevens ter zake vindt men in RONARCH's dagboek, terwijl het geval volledig door mij behandeld is in mijn Yser-onderwaterzettingenstudie in *De Militaire Spectator*. Nov. 1921. Ten volle werd tijdens den Yserstrijd 1914/8 de waarheid bevestigd van wat ik in 1908 schreef: „Bij de oorlogvoering in ons polderland vormt het water een machtig wapen in de hand van hem, die het doeltreffend weet te gebruiken. Niemand is daartoe beter in staat dan de verdediger" ¹⁾.

Dit vormt een argument te meer om de kennis van ons militair inundatiewezen en wat daarmee verband houdt vooral in ons korps beroepsofficieren levendig te houden. In dit verband zij verwezen — behalve naar mijn genoemd artikel van 1921 — naar mijn studie „Militaire onderwaterzettingen" in *Mavors* 1908/16 ²⁾.

3°. Heeft de Yserverdediging opnieuw de treffende juistheid bevestigd van hetgeen Generaal PLANTENGA hier 26 Maart 1885 zeide in zijn meesterlijke voordracht „over den aard, strekking en eischen van den oorlog in het polderland", n.l. dat de polderoorlog hooge eischen stelt aan het moreel en het intellect der lagere aanvoerders, doch ook aan het moreel en het intrinsiek gehalte der troepen ³⁾.

Blijkens Generaal BALCK's mededeelingen hebben de D. reservetroepen, ondanks een hoogstintensieven oefentijd in oorlogstijd van 2½ maand, welke wel met 5 maanden vredesoefening gelijk te stellen is, ook ondanks al hun geestdrift, bij verschillende gelegenheden niet voldaan ⁴⁾, zeer ondoelmatige aanvalsvormen gebezigd en daardoor groote verliezen geleden ⁵⁾.

Opzettelijk werd ook vrij uitvoerig stilgestaan bij wat er gevorderd is van de Bn., die de tusschenlinie te verdedigen hadden en hoe hun toestand ten slotte was, ⁶⁾ om

¹⁾ *Mavors*, 1908, blz. 238. ²⁾ Volledige overdrukken in de voornaamste militaire bibliotheken. ³⁾ *Krijgswetenschap*, 1884/5, blz. 442/6. ⁴⁾ Zie blz. 122/4. ⁵⁾ Zie blz. 124 en 141/2. ⁶⁾ Vergelijk vooral blz. 149 en 153.

te doen uitkomen, dat er in den polderoorlog, ook aan de zijde des verdedigers, aan tucht, wederzijds kennen en vertrouwen tusschen meerderen en minderen, geoefendheid, schietvaardigheid en samenhang in de bataljons hooge eischen gesteld moeten worden. Hoe bedrogen men uitkomt, indien men in dit opzicht schijn voor werkelijkheid neemt, leert ook het gebeurde met de E. Naval Div. Paris, door Churchill in het begin van den oorlog tot ontzet van Antwerpen daarheen gezonden. Zij bestond uit één brigade goedgeoefende mariniers en 2 brigades matrozen; deze laatsten bestonden uitsluitend uit oorlogsvrijwilligers met 6 à 7 weken oefening, die den Stelling-Commandant feitelijk een blok aan het been waren, de naaste aanleiding vormden tot de ontruiming en den val der Stelling, ook tijdens den terugtocht verschillende malen een storenden invloed oefenden, ten deele per spoor terugvervoerd, maar toch voor een belangrijk deel op Nederlandsch grondgebied afgedrongen werden. In 4 dagen tijds verloor de goede marinier-brigade 20 dooden, 103 gewonden, 388 vermisten; de beide jonge matrozen-brigs., die slechts 2 dagen aan den strijd deelnamen, daarentegen 5 dooden, 64 gewonden en 2040 vermisten (= geïnterneerden): Schier zonder bloedige verliezen ging hier in 2 dagen ruim 30% der sterkte verloren! ¹⁾

4°. Blijkt, hoe dringend noodig het is, dat de strategische verdediger den blik steeds ook achteruit gevestigd houdt,

¹⁾ Buitengewoon groot zijn ook de E. verliezen in volgende jaren geweest. Het Somme-offensief (Juli tot Nov. 1916) kostte den En. 22.923 off. en 476.553 minderen; het offensief van Arras (April en Mei 1917) 9.657 offin. en 186.453 minderen; de geringe terreinwinst in Vlaanderen bij Passchendaele en Kamerijk (1917) 28.459 offin. en 428.004 minderen!! De „slachting” aan den Chemin des Dames, voorjaar 1917, welke mitterij in een deel van het Fr. lozer verwekte en Generaal NIVELLE's val veroorzaakte, had dit leger slechts 107.000 man gekost. Van de 9 Britten, in Fr. aan het front gebracht, worden er 6 gedood of gewond. Kapitein WRIGHT schrijft in zijn zoo belangrijk werk „At the supreme War Council”, waarvan hij secretaris en tolk was. deze enorme verliezen van het Br. leger, behalve aan de ondoelmatige strategie van Generaal ROBERTSON met zijn ontijdige grootscheepsche offensieven toe aan de improvisatie en het gemis aan scholing van de Br. legers!

stellingen in den rug van het strijdende leger doet voorbereiden, ook den terugtocht daarheen in groote trekken regelt. 1) Tusschen begin Aug. en medio Oct. 1914 had de loop der krijgsgebeurtenissen minstens 4 maal de B. legerleiding een ernstige waarschuwing moeten vormen om den blik terug te slaan tot aan den Yser. 2) Zeer treffend is, dat het B. officieele verslag zegt nopens 29 Sept., toen de groote forten St. Kathelyne Wavre en Waelhem na een D. beschieting van één etmaal onhoudbaar bleken: „Dès ce jour le haut commandement envisage le moment où l'armée devra abandonner la place” (Anvers) 3). Door gemis aan voorbereiding van een doelmatige opname van het leger aan den Yser, vond dat leger, eerst op het **allerlaatste oogenblik** achter den Yser teruggegaan, daar **nagenoeg niets voorbereid**, zelfs niet op de hoofdstempunten. 4) Uit allerlei krijgt men den indruk, dat de B. legerleiding in de dagen van 6 tot 15 Oct. nog aan een tegenaanval geloofde of een vóórverdediging voeren wilde, en eerst op het laatst, onder den druk des vijands, de Yserlinie zelve in het oog gevat heeft. 5) De steun van het water werd nog veel later ingeroepen; de Yserverdediging was juist 2 weken aan den gang, toen de onderwaterzetting vóór het hoofdfront Dixmuiden—Nieuwpoort, *juist op het alleruiterste oogenblik*, volledig gesteld was. Had er nog een of andere kleine tegenspoed plaats gevonden, dan was men in dit opzicht te laat gekomen.

Te meer aanleiding om tijdig in den rug van het leger de hand aan het werk te slaan bestond er voor de legerleiding, omdat het aanvankelijk een strategische vóór-, later een, wegens zijn excentrische ligging en den bedreigden terugtochtsweg, al dadelijk op den duur onhoudbaren flankpost ten aanzien van het algemeene front der Verbondenen vormde, aansluiting bij dit front een verdediging van de Stelling van Antwerpen tot het uiterste verre praedomineerde 6). Bovendien vormde de Yserwaterlinie de *eenige*,

1) Vergelijk VAN VOORST TOT VOORST. T.a.p. blz. 31/2 nopens het nieuwe E. voorschrift. 2) Vergelijk mijne studie in De Militaire Spectator. Nov. 1921. 3) L'action, blz. 50. 4) Zie blz. 115, 130/1, 140 en 159. 5) Vergelijk blz. 110/5. 6) Vergelijk blz. 107/8.

aangewezen, aan de Noordzee aangeleunde verdedigingslijn op B. bodem, waarop het leger kon teruggaan, en kon die stelling uit de eigen krijgsgeschiedenis bekend zijn. ¹⁾

5°. De samenwerking tusschen de Legerleiding en den Waterstaat, waarbij de officieren der Genie de verbindende schakel hadden kunnen vormen, liet alles te wenschen over. Gevolg daarvan is geweest, dat het zeewater aanvankelijk langs een omslachtigen weg van gering vermogen toegelaten is; eerst op het allerlaatste oogenblik werd de aangewezen, rechte weg van groot vermogen gevolgd. ²⁾ Hoewel wij er ten aanzien van bedoelde samenwerking en van een juiste hydrografische kennis van het polderland onder onze beroepsofficieren belangrijk beter voorstaan dan de Bn. in 1914, zullen wij toch steeds bij het stellen van onderwaterzettingen buiten onze permanente verdedigingsstellingen, onmiddellijk de voorlichting en medewerking der plaatselijke waterstaatsdeskundigen moeten inroepen.

6°. Bijzonder leerrijk is de Yserverdediging voor ons ook op het gebied der tijdelijke- en der veldversterkingskunst, omdat wij geroepen kunnen worden om op analoge terreinen onder analoge omstandigheden vreesdand te bieden. Lang niet alles, wat de Bn. aan den Yser gewrocht hebben, voldeed aan de eischen der theorie; veel is ook door latere vindingen en toepassingen der techniek, inzonderheid door de Ds. overtroffen, maar toch hebben de Bn. hun Yser gehouden. Het reeds aangehaalde werkje van W. BRETON, „Les caractéristiques du front belge” ³⁾ geeft een beknopt, doch een volledig overzicht nopens het in staat van verdediging brengen van het Yserfront (met vele foto's.) De bestudeering daarvan wordt iederen Nederlandschen officier warm aanbevolen.

Hier zij slechts op enkele belangrijke zaken de aandacht gevestigd:

a. De buitengewone bezwaren, welke de verhoogde waterstand het inrichten der stellingen c.a. in den weg legde;

1) Vergelijk blz. 189/90. 2) Volledig uiteengezet in de Militaire Spectator, Nov. 1921. 3) Vergelijk blz. 133.

alle dekkingen moesten in ophooging gemaakt worden, waarvoor millioenen zandzakken gebezigd zijn.

b. De voorste weerstandslijn bestond na verloop van tijd, zoowel aan B. als aan D. zijde, niet uit een doorgaande borstwering of loopgraaf, doch uit een reeks soms tot 800 à 1000 M. vooruitgeschoven, geïsoleerd in het water liggende kleine posten of steunpunten, in de onderwaterzettingen uitgebouwd op droog blijvende strooken, dikwijls overblijfselen van hofsteden. Doordien deze steunpunten geen ononderbroken waterkeering vormden, werd een bijzondere overlast van het water ondervonden. Op de „plans directeur" van het Yserslagveld (1:20.000) zijn deze kleine eilandjes in groot aantal duidelijk te onderkennen; zij hebben in den veiligheidsdienst ter weerszijden, ook in den tusschen beide partijen gevoerden kleinen oorlog te water een zeer groote rol gespeeld. 1) Het waren de aangewezen standplaatsen voor de veldwachten, die zich, door enkele mitrailleurs gesteund, in de onderwaterzettingen genesteld hadden. De verbinding met de eigenlijke linie vond doorgaans plaats over smalle loopbruggen.

c. Droogblijvende overresten van hofsteden, tegen of kort vóór de hoofdweerstandslijn tusschen de accessen gelegen, werden ter verdediging ingericht, hare flanken ter weerszijden met één of enkele mitrailleurs bewapend. Aldus vormden zij zeer werkzame caponnières ter flankering van de tusschenlinie 2). Dergelijke inrichtingen kunnen toepassing vinden op tal van plaatsen in de N. H. W. (O. Vecht-oever), en ook in de St. v. A.

d. Een zeer belangrijk vraagstuk was dat betreffende het drooghouden van het eigen achterterrein. In dit opzicht zijn de Ds., ofschoon in vreemd land en geen meester van de sluizen te Nieuwpoort, den Bn. verre de baas geweest (electrische bemaling op groote schaal). Het B. achter-

1) L'action, blz. 86. „Ilôts, formés par les fermes isolées; postes d'écoute et de surveillance, perdus dans l'inondation. Zie ook RONARCH, blz. 222; l'Yser, blz. 18; voorts de werken van BRETON en LE GOFFIC

2) Foto bij Breton. Front belge, na blz. 24.

terrein stond des winters meermalen evenzeer onder water als het voorterrein. Nadere bijzonderheden vindt men in mijn Militaire Spectator-artikel van Nov. 1921 en in het daar genoemde, vooral voor onze Genie officieren van belang zijnde artikel van den D. ingenieur en reserve-pionier officier LANNINGER: „Der Kampf mit dem Wasser im Stellungskriege 1914 bis 1918” (Technik und Wehrmacht 1919).

7°. De Ds. zijn in hun onderneming in Vlaanderen mede gestrand, omdat zij in *groot-strategische* verhoudingen hebben willen vasthouden aan het door hen zoo geliefde schema of de „schablone” voor den *taktischen* aanval: de zwakkere, demonstreerende frontgroep, die den beslissenden aanval van de sterkere, omvattende vleugelgroep afwacht. Hier was dierol onderscheidenlijk toegedacht aan het 6e en het 4e D. Leger; vandaar de last voor het eerstgenoemde om tijdelijk den aanval te onderbreken, „sich vorerst völlig auf die Verteidigung zu beschränken” (front Meenen-La Bassée en Z.)¹⁾, later om ter hoogte van het 4e D. Leger weer voorwaarts te gaan.²⁾ Daardoor gingen bij het 6e Leger ongeveer 6 dagen (14 t/m 19 Oct.) verloren, werden aan den tegenstander ter plaatse tijd en vrijheid van handelen geschonken. Gelet op het zooveel gunstiger aanvalsterrein bij Yperen en op de zeer groote moeite, welke het den Verbondenen gekost heeft om tijdig toereikende krachten bijeen te brengen nabij de Noordzee om daar de hiaat op te vullen (wedloop naar zee), is de onderstelling gewettigd, dat het D. 6e Leger groote kans van slagen gehad hebben zou, indien het, in stede van op het 4e te wachten, den tegenstander geen tijd gegund en hem frisch aangegrepen had, waarvan een doorbreking, vermoedelijk ook afsnijding van alle vijandelijke troepen beN. de doorbraak het gevolg geweest zouden zijn. Daarbij komt nog, dat de Ds. hier getracht hebben de beslissing te verkrijgen op een vleugel en een terrein, welke daarvoor allerminst in aanmerking kwamen. Reeds in Febr. 1915 schreef ik, hoe de Ds. zeker niet in *dit* terrein van dijken en kanalen, slooten en onder-

¹⁾ Der grosze Krieg, bl. 14. ²⁾ Vergelijk blz 126 en 140.

waterzettingen een grootscheepsche poging hadden moeten wagen om door te breken ¹⁾.

8°. Door de Yserverdediging is opnieuw gebleken, welk een schier eenige kracht kan uitgaan van een goed verdedigde inundatiestelling. Waar ons land voor circa de helft uit polderland bestaat, waarvan de kern de Vesting Holland uitmaakt, en waar die Vesting om allerlei uiteenlopende redenen ons strategisch centrum uitmaakt, daar hebben de Yser-ervaringen 1914/8 mij nog meer doordrongen van de waarheid, dat wij noodig hebben, niet alleen een nationale taktiek, wat bij de Yserverdediging overtuigend uitkomt, doch bovenal ook een nationale strategie. Ik mocht deze stelling reeds eenmaal van deze plaats ontwikkelen; juist met het oog op de groote verdedigende kracht van ons polderland ontraadde ik toen voor ons — vooral bij een krachtigen, doorgezetten aanval op ons land, want de onzijdigheidshandhaving stelt wel eenigszins andere eischen — een gewaagd, te lang standhouden met het veldleger in den aanvang van een oorlog in de buitenprovinciën (strategische vóórverdediging van de Vesting Holland) tegen overmacht, waarbij men alle kans heeft volkomen te spelen in de kaart des tegenstanders, die niets liever wenscht dan ons in den aanvang met één slag te vernietigen ²⁾.

De Bn. hebben dit, *althans in het groot*, begrepen. Toen de Stelling van Antwerpen onhoudbaar bleek, hebben zij zich niet bezondigd aan waaghalzerij op de voor hen zoo nadeelige, goed begaanbare terreinen; zij trokken zich *ineens* terug tot achter den Yser, waar alle omstandigheden door polderland en onderwaterzettingen in hun voordeel waren. In strategischen zin verdedigden zij de Yser-waterlinie *zuiver passief*. Eerst toen de toestand daarvoor volkomen rijp was, n.l. 4 jaar later, kwamen zij van achter die linie te voorschijn. Dit noem ik *nationale strategie*. ³⁾ Een derde periode bij

¹⁾ Gedenkboek van den grooten Europeeschen oorlog. Deel I, blz. 306.

²⁾ Krijgswetenschap. 1911/2. Nationale oorlogsvorbereitung, blz. 30 tot 53. Zie ook: Een Nederlandsch Volksleger, 1904, blz. 26/7 en 58/9 (nationale strategie). ³⁾ Zie van mijne hand: Krijgswetenschap, 1917/8, Prins Maurits' veldtocht van 1599.

de verdediging van onzen bodem, die der methodische, strategische offensieven — hoewel schoon en nuttig (1672/3), — is daarom geen bepaald vereischte; onze veldtochten van 1599, 1799 en 1809 waren reeds daar om dit te staven, en thans heeft de Yserverdediging dit andermaal bewezen. De tirade uit het nieuwe E. gevechtsvoorschrift: „Position warfare can never of itself achieve a victory” is dan ook niet voor oorlogvoering op *Nederlandschen* bodem geschreven.

In tactisch opzicht is zeer der vermelding waard, hoe de vóórverdediging aan den Yser van weinig nut was, tactische offensieven uit de bruggenhoofden van Dixmuiden en Nieuwpoort ondernomen, meermalen gevaarlijk bleken en zelden tot een blijvende uitkomst leidden. Ook wij moeten daarom voorzichtig zijn. Men overwege in dit verband de nuchtere opmerkingen van Admiraal RONARCH nopens de offensieven uit Dixmuiden ¹⁾ en bedenke andermaal, hoe er den aanvaller alles aan gelegen is om ons nog vóór het polderland, op de beter begaanbare terreinen te slaan en ons aldus te beletten de *onmetelijke* krachten van het polderland tot in het *oneindige* uit te spelen. Men zal ten aanzien van de vóórverdediging telkens zakelijk dienen te overwegen, welke de te bereiken voordeelen zijn, welke de gevaren, waaraan men zich blootstelt. Gelet op de bijzonder groote voordeelen van het achtergelegen polderland acht ik een *hardnekkig doorgevoerde* vóórverdediging ongeraden, indien niet de sterkte der stelling, de aanleuning, de krachtsverhoudingen en de veiligheid van den terugtochtsweg beslist te onzen voordeele spreken. Hieruit volgt, dat een vóórverdediging op zich in breedte gelijk blijvende recht achteruit loopende accessen, waarbij men niet van zijn terugtochtsweg af te snijden is, eerder te wagen is dan het vasthouden van groote kringen vóór de onderwaterzettingen, zooals men zich dat op de Houtensche Vlakte en voor Naarden denken kan, waar de terreinsomstandigheden het minst in ons voordeel zijn en waar men ten slotte soms langs enkele smalle, open en bloot liggende polderwegen terug moet.

¹⁾ Zie blz. 140 en 165. Men denke ook aan DAENDEL's uitval op den Langendijk (N.II.) 19 Sept. 1799!

Het zal na het voorgaande duidelijk zijn, dat ik mij niet ver-eenigen kan met de richting, welke vooral bij de behandeling van het Zuiderzeeplan hier en elders naar voren getreden is, n.l. om aan de Grebbelinie weer verhoogde aandacht te schenken. Kolonel MERENS trok in zijn overigens zeer verdienstelijke Zuiderzeebrochure twee Grebbelinies (Plaat V) en kwam nu onlangs met een derde linie Culenborg-Baarn-Eemmondig voor den dag, liefst met een „droog front” van ± 24 K.M. 1). Om analoge redenen kan ik ook *absoluut* niet meegaan met hen, die, uit vrees voor het stukschieten van steunkaden, aanvankelijk vóór de onderwaterzettingen willen gaan zitten 2). Die vrees acht ik, bij doelmatige tegenmaatregelen van den verdediger, ongewettigd; ook dit heeft de Yserverdediging bewezen.

Uit de vele karakteristieken van de Yserverdediging blijkt opnieuw, hoe wij het buitenland niet moeten nabootsen; hiervoor bestaat ook na dezen oorlog groot gevaar (Frankrijk). Om uit eigen oogen te kunnen zien, moeten inzonderheid onze beroepsofficieren de karakteristieken van onze landschapstypen, ook van ons waterloozingsstelsel uitstekend kennen (beteekenis van een goed gegeven militair-aardrijkskundig onderwijs). Ook de *voortgezette* opleiding van onze officieren moet voor een belangrijk deel wijzen in de richting eener nationale oorlogsvoorbereiding. Bij het debat over de voordracht van kapitein Best over ons vestingstelsel hield ik een pleidooi voor het behoud in vreedstijd van onze groote Stellingcommando's 3). Er pleit echter nog meer voor dat behoud dan ik daar aangaf. Zij vormen mede studie-bureaux voor nationale strategie en taktiek, welke een zeer gewenscht, voor Nederland zoo noodzakelijk tegenwicht vormen voor de richting, welke *uitsluitend* heil verwacht van een zoo sterk mogelijk veldleger. Een gelukkige omstandigheid daarbij is, dat die commando's gevestigd zijn te Utrecht en te Amsterdam, midden in de twee hoofdtypen van ons Hol-

1) De Ingenieur, 20 Aug. 1921. Vergelijk Krijgswetenschap 1918/9, blz. 34/5. Kapitein PREY. Zeer juist. 2) Krijgswetenschap 1917/8, blz. 175/9 en 192. 3) Krijgswetenschap 1920/1, blz. 451.

landsch-Utrechtsche polderland. In bedoelde hoedanigheid hebben zij steeds goede diensten bewezen.

Eén punt onzer nationale oorlogsvoorbereiding verdient bijzondere beschouwing, nl. de bewaking en verdediging van bevaarbare onderwaterzettingen, van boezemwateren en plassen, van rivieren en stroomen, inclusief den verkennings- en den veiligheidsdienst daarop. De marine kiest bij voorkeur *het ruime sop*; onze landmacht strijdt *te land*. Daartusschenin valt een uitgebreid, hier geschetst terrein van werkzaamheid, dat door den aard der omstandigheden geheel door de marine prijsgegeven is en sedert in onze oorlogsvoorbereiding feitelijk maagdelijk gebleven is: de voorbereiding voor de „guerre de grenouilles”¹⁾ en de „guerre d'inondations”²⁾. Nu de versperringen in onze zee-gaten terecht geheel overgegaan zijn naar de Marine, is ons Korps Torpedisten het aangewezen orgaan om den bovengeschetsten bewakings- en verdedigingsdienst te water voor te bereiden. Bescheiden stappen in die richting zijn reeds gedaan (één compagnie naar Gorinchem). Andere, meer beslissende zullen moeten volgen; het korps zal van naam dienen te veranderen en het Vrijwillig Landstormkorps „Vaartuigendienst” zal er in dienen op te gaan, of er althans ten nauwste mee samen te werken. Zeer goede, nationale oefencentra, vooral ook met het oog op onze duurzame verdedigingsstellingen — wellicht beter nog dan Gorinchem — zijn Nieuwersluis (voormalige Pupillenschool) of Alkmaar, indien de C. S. eens mocht worden opgeheven. Officieren, kader en uitgelezen, bevaren manschappen, inzonderheid van de infanterie en de stelling-artillerie, zouden dan bij bedoelde oefenschool gedetacheerd moeten worden, zooals men een schietcursus aan een schietschool, een detachering bij de divisiestormschool e.d. medemaakt. Telkens, wanneer wat bijzonders ter zake voorvalt (dijkdoorbraken, winter-overstromingswater onzer groote rivieren, waterbezwaar in Friesland e.d.) moet het korps „erbij” zijn.

1) Vergelijk blz. 171. 2) Vergelijk blz. 167 en 179, alsmede meer uitvoerig mijn studie over de Yseronderwaterzettingen.

9°. Nauw verwant aan een nationale oorlogsvoorbereiding is doelmatige bestudeering der eigen krijgsgeschiedenis. Reeds eenmaal mocht ik daarvoor hier een pleidooi voeren, terwijl mijn studie nopens Prins Maurits' veldtocht van 1599 een toelichting ter zake vormt. De beste andere voorbeelden zijn 1629, 1672 en 1799; ook 1787, 1809 en 1831 komen in aanmerking. Verder dienen analoge, moderne voorbeelden van naburige, verwante volken bestudeerd te worden. Mijn voordracht alhier en mijn Yser-onderwaterzettingen artikel in De Militaire Spectator van Nov. 1921 kunnen de overtuiging schenken, dat geen vreemd voorbeeld der krijgsgeschiedenis voor ons leerzamer is dan de Yserverdediging 1914/8. Ook daarbij komt de hooge waarde van een juiste kennis der eigen krijgsgeschiedenis op merkwaardige wijze uit. Men zie De Militaire Spectator van Nov. 1921. Na den oorlog hebben verschillende B. schrijvers er zelf op gewezen, hoe het polderland en het water in de Yserstreek herhaalde malen een rol in vroegere oorlogen gespeeld hebben, vooral in de 17e eeuw. Doch wel het allermerkwaardigste op dit gebied is, dat de operatielijn Oostende—Duinkerken, welke de Ds. in 1914 op den uitersten vleugel gevolgd hebben, en ook hun strategisch doel: Duinkerken, dezelfde zijn, welke de St. Gen. in 1600 voor onze krijgsmacht onder Prins MAURITS op het oog hadden (zeeroovers tuchtigen). Ondanks de dringende adviezen van Prins MAURITS en niet het minst van Graaf WILLEM LODEWIJK, Stadhouders der 3 N. Provinciën, die tot een bescheidener opzet voor den tocht raadden, zetten de St.-Gen. hun wensch door; Prins MAURITS voerde dien uit.

Vóór den slag bij Nieuwpoort had de Prins zeer veel last van het zoo waterrijk en doorsneden terrein, dat hem ten deele tot terugkeeren op zijn weg noopte; na zijn overwinning werd hij in het beleg van die plaats daardoor zeer gehinderd en ten slotte door het water verdreven ¹⁾. Graaf WILLEM LODEWIJK had den tocht niet meegemaakt. Hij wees er op, dat de vijand den aard van het terrein en de wateren

1) Lees het Journaal van ANTHONY DEUYCK over 1600.

geheel in zijn voordeel had, en alleen reeds door „stil ligghen” (zooals de Bn. in de jaren 1914/8 gedaan hebben) den onzen den pas naar Duinkerken kon afsnijden, met name bij het „Canael te Nieuwpoort” (d. i. de Yser!). Nopens de gekozen operatielijn luidde het oordeel: „Besluitende daerom Graaf WILLEM, dattet soo onwysen ende roeckeloosen ract ware, als men noyt van eene wyse ende in den oorloch soo langh geëeffende regheringh ghehoort had”.

Waren deze krijgsgeschiedkundige bijzonderheden aan Bn. en Ds. bekend gebleven, zij hadden daarmee, ieder op zijn wijze, groot voordeel kunnen doen.

Mijne Heeren! Ik zou nog verschillende andere punten ter sprake kunnen brengen, doch wil hier eindigen. Ik hoop de overtuiging gevestigd te hebben, hoe buitengewoon leerzaam de Yserverdediging voor ons is, en vooral, dat U het met mij eens zult zijn, hoe de strijd om een front van een onzer duurzame of tijdelijke stellingen, wat taaie vasthoudendheid en elastisch voet voor voet nageven van het front betreft, door ons niet anders kan noch mag gevoerd worden dan dit door de Bn. en hun bondgenooten aan het Yserfront geschied is.

De VOORZITTER: Het woord is aan Luit. Gen. VAN TERWISGA.

De heer VAN TERWISGA: Mijnheer de Voorzitter! Met groote belangstelling hebben wij zeker allen gehoord de beschrijving van den heldhaftigen strijd van onze Zuiderbroeders tegen hun aanvallers. Zij hebben dien strijd gevochten op een terrein dat analogie met het onze vertoont. De strijd op eigen terrein moet een zaak blijven van onze voortdurende aandacht. En ik ben er zeker van uit naam van u allen te spreken als ik den heer VAN DAM VAN ISSELT een woord van dankbaarheid betuig.

Maar naar aanleiding van de ons toegezonden „stellingen of leeringen” — welke ik in de gegeven volgorde zal behandelen — zij het mij vergund eenige aantekeningen onder Uwe aandacht te brengen.

ad 1°. Het paraat houden van onze inundatiemiddelen

1) VAN REYD Ed. 1633, blz 745/7.

deze tot den noodigen graad van capaciteit opgevoerd — is inderdaad een belang van hooge orde.

Ik ga echter verder dan de spreker. Immers, al zegt hij: „vooral van onze in *eerste linie* liggende stellingen” (waarin ligt opgesloten dat hij de andere niet uit het oog verliest), is het logisch aan te nemen dat hij — wat die andere betreft — denkt aan in *tweede linie* liggende *bestaande* stellingen.

Er zijn echter stellingen, welke niet tot onze *bestaande*, algemeen bekende, stellingen behooren. Er zijn stellingen welke onder bepaalde omstandigheden kunnen — wat meer zegt: moeten — worden ingenomen of bezet. Welke die zijn kan ik, om redenen van Staat, niet zeggen. Intusschen is onze Generale Staf er, om, zoowel uit hetgeen reeds is bestudeerd als uit hetgeen — in verband met mogelijke, waarschijnlijke, omstandigheden — voor de toekomst bestudeerd *moet* worden, te komen tot de kennis wáár, buiten de *bestaande* stellingen, inundatiën ons te pas zullen kunnen komen.

Ook dáár moeten de *middelen* waarborgen voldoende capaciteit van waterinlating en zekerheid van goede waterverdeling. Tot bijzonder groote kosten behoeft noch het een noch het ander te leiden *indien van den aanvang af er mede rekening wordt gehouden*. Daarvoor echter is het noodzakelijk dat *steeds* (ik druk op dit woord) goed overleg tusschen Waterstaat en Generale Staf bestaat. Men moet niet komen te staan voor het geval waarbij blijkt dat een ophaalbrug naar den verkeerden kant wordt opgehaald en dat — zooals mij overkomen is tijdens de mobilisatie — midelen moeten worden beraamd om het verzuim te herstellen.

Ik breng in herinnering het getob over het emplacement Zevenbergen, waarbij, om een paar duizend gulden uit te sparen, bijna een belang voor de landsdefensie in het gedrang was gekomen. Ik wil niet over andere emplacementen spreken. Alleen zij vermeld, dat ook de Volksvertegenwoordiging, bij het toestaan van gelden, moet meewerken.

Evenals met stationsemplacementen is het gesteld met duikers en met sluizen.

Het zij verre van mij, om te twijfelen aan gebrek aan goeden wil bij Waterstaat of Volksvertegenwoordiging.

Waar verzuim bestaat, neem ik aan, dat men het belang der zaak niet heeft ingezien, eenvoudig omdat men er niet aan heeft gedacht of wel eens defensiebelangen betrokken konden zijn bij bijv. het tracé van een spoorweg, de wijdte van een sluis of de kanaalzijde aan welke een brugwachter zijn werk verricht.

Wat het 5e punt betreft :

Hoezeer belangrijk ik dit acht, moge hieruit blijken dat ik bezwaar moet maken tegen het gebruik van de woorden „nationale strategie en nationale taktiek” **indien** — ik onderstreep de volgende woorden — *indien uit het gestelde in den tweeden zin van punt 5° moet worden afgeleid, dat wij „in den aanvang van een oorlog”* (deze woorden werden door den inleider gecursiveerd) *ons al dadelijk in ons polderland en achter onze onderwaterzettingen moeten begeven.*

Tot zoo iets moge wellicht aanleiding bestaan ingeval van een regelrechten aanslag op onze onafhankelijkheid, doch wij kunnen, wij mogen, daartoe niet overgaan in vele andere gevallen die zich bij eene *neutraliteitshandhaving* zullen voordoen.

Het geval 1914 schijnt mij niet zoo dadelijk weer te verwachten, al wordt van Fransche zijde — men lette bijv. op BRIAND's rede te Washington — nog altijd een zoodanige vrees voor een opnieuw zich wapenend Duitschland uitgespeeld, dat daaraan kan worden ontleend het motief voor het behouden van eene sterke veiligheidsbewapening voor Frankrijk (en verder daarbij betrokken landen).

In nagenoeg alle denkbare gevallen — behalve dan het, m.i. niet zoo voor de hand liggende van een op zichzelfstaanden aanslag uit het oosten op onze onafhankelijkheid — zullen wij, neutraal willende *blijven*, de buitenprovinciën niet kunnen en niet mogen vermijden.

Bij de beperking van punt 1° van des inleiders stellingen of leerlingen heb ik er reeds op geduid, dat wij den steun dien onze terreinen ons in de buitenprovinciën kunnen geven, in geen deele mogen verwaarloozen en dat wij moeten hopen dat de Departementen van Waterstaat en van Oorlog

steeds nauwgezet met elkander zullen overleggen indien waterstaatswerken aan de orde komen. Ik noem als voorbeeld *de Peel* en de, voor de volkswelvaart zoo noodzakelijke, algeheele herziening van den waterstaatkundigen toestand in Noordbrabant.

Ik stem geheel in met hetgeen door den inleider is gezegd in punt 6° van zijne stellingen, nl. dat eene juiste kennis van den militair-aardrijkskundigen toestand van ons land, van ons inundatiewezen en van onze eigen krijgsgeschiedenis een vereischte is. Eene degelijke kennis van de militaire en waterstaatkundige beteekenis van onze buitenprovinciën worde echter niet achtergesteld, Waar men in dezen grooten oorlog, aan het voorbeeld van den *Yser*, heeft kunnen zien welke groote beteekenis zelfs een niet te voren goed voorbereide of bestudeerde onderwaterzetting kan hebben, moge daarin voor ons de leering liggen om ons niet blind te staren *enkel en alleen* op de van ouds bekende stellingen (welke, gelet op de dracht van het tegenwoordige geschut, eene beschieting van bijv. Amsterdam niet zullen kunnen beletten), doch dat wij een open oog moeten hebben voor wat daarbuiten ligt.

— *Men begrijpe mij goed.*

Ik wensch niet overal „stellingen” en nog eens „stellingen”, met permanente ¹⁾ werken en al den aanleve (en de kosten) van dien.

Wij moeten ons niet laten meesleepen door den indruk van den „stellingoorlog 1914–1918” en ons verbeelden dat het voeren van die soort van oorlog voor de toekomst het eenig mogelijke zal wezen.

Ik geef toe dat er momenten kunnen komen waarin wij van de leeringen van den grooten stellingoorlog zullen kunnen profiteeren en iets dergelijks *plaatselijk* moeten kunnen toepassen. Met het oog op de uitgestrektheid van een eventueel stellingfront — van aanleuning tot aanleuning — in verband met de mogelijke sterkte van onze weer-macht, kan voor ons een „stellingoorlog” toch niet anders

¹⁾ D. w. z. in vreedestijd aangelegde.

dan plaatselijk en dus zeer tijdelijk zijn. Gaan wij toch na hoeveel troepen en hulpmiddelen noodig zijn gebleken voor het stellingfront van de Noordzee tot de Zwitsersche grens.

Een stellingoorlog op groote schaal in onze *hoogere* terreinen — en dáár zal ons optreden onder de meeste omstandigheden, bij neutraliteitshandhaving, wel in de eerste plaats noodig zijn — zal voor ons niet *de* aangewezen wijze van optreden kunnen zijn.

Voor de *neutraliteitshandhaving* — laat ons hopen dat wij ons ook een volgende maal daartoe zullen mogen bepalen — worden aan onze troepen andere eischen gesteld. Voor *dat* doel te velde zijnde, zal ons leger behoeven de soepelheid welke noodig is voor hetgeen *in den aanvang van een oorlog* (nu onderstreep *ik* die woorden) onvermijdelijk zal voorkomen, n.l. ingrijpen — indien ingrijpen noodig blijkt — in den bewegingsoorlog, en wel in de nabijheid van onze grens.

Het is zeer wel denkbaar dat wij *daarna* tot een stellingnemen moeten komen, eventueel later zelfs tot in onze liniën moeten teruggaan.

Nationale strategie en nationale taktiek zijn woorden die lichtelijk zich in de sympathie van velen kunnen verheugen. Ik heb vrede met die woorden indien zij maar niet identiek worden geacht met passieve verdediging in het polderland van onze westelijke provinciën. Onze vaderlandsche geschiedenis geeft tal van voorbeelden van een strijd om het behoud des vaderlands welke buiten de „Vesting Holland” werd gevoerd. — Met het oog op den tijd zal ik hierop niet verder ingaan.

Wat aan eene nationale strategie en aan nationale taktiek in den door mij bedoelden zin verbonden is, moge men niet uit het oog verliezen, n.l. dat ons leger à deux mains moet geschikt zijn. Onze troepen moeten voor beide doeleinden — bewegingsoorlog *en* stellingoorlog — worden opgeleid en daarvoor goed en grondig zijn geoefend.

Met belangstelling heb ik vernomen, dat de geachte inleider — zoo terecht — voor den polderoorlog zeer hooge eischen stelt aan de geoefendheid van den man en van de troep.

De bewegingsoorlog en de strijd in geïmproviseerde stellingen stellen weder andere eischen. Ook aan deze moeten onze troepen kunnen voldoen, ten einde geschikt te zijn voor de werkelijk nationale strategie, welke medebrenkt dat wij zoowel buiten de polderterreinen als in die terreinen moeten optreden.

Wij moeten goed in het oog houden dat onze troepen reeds *in den aanvang van een oorlog* voor beide taken *gereed* moeten zijn. Immers de tweede periode (stellingoorlog) kan de eerste betrekkelijk snel opvolgen.

Een verzuim in geoefendheid en organisatie — al zoude ons zulks in vreedestijd belangrijke besparingen bezorgen — zoude ons in ernstige tijden zeer duur te staan kunnen komen. Het is te hopen, dat de vroede vadersen zulks *goed* zullen overwegen.

Wat nu punt 7°. aangaat, over de stelling-commando's kan verschillend worden geoordeeld.

Ik acht het thans niet het geschikte oogenblik om deze zaak, bezien uit het oogpunt van de *aanvoering*, te behandelen. Trouwens de geachte inleider bespreekt die commando's in punt 7 slechts als studiebureaux.

Dat er gestudeerd moet worden, veel en nauwgezet, dat is boven eenigen twijfel verheven. Zooals ik in den aanvang reeds heb gezegd, zullen tal van onderwerpen van studie goed onderhanden worden genomen, n.l. ook onderwerpen welke niet betreffen datgene wat tot nu toe in de inundatiebureaux van de stellingbureaux werd bearbeid.

Daarom breng ik de gedachte naar voren of het niet zeer gewenscht zal wezen één groot studiebureau te bezitten, hetwelk ook andere belangen dan die van een bepaalde stelling in studie neemt. Zulk een groot, centraal, studiebureau zoude dan het aangewezen lichaam zijn om, *met* den Generalen Staf nauw samenwerkende (misschien daarvan een onderdeel uitmakende), te houden het voortdurend overleg met het Departement van Waterstaat, de provinciale en verdere waterstaatsbureaux en al dergelijke, bij welke de belangen der landsdefensie betrokken zijn.

De Voorzitter: Het woord is aan den heer SCHUURMAN.

De heer SCHUURMAN: Mijnheer de Voorzitter, gaarne zou ik met den overste VAN DAM VAN ISSELT van gedachten hebben gewisseld over punt 5 van zijn stellingen. Maar generaal VAN TERWISGA heeft me het gras vrijwel voor de voeten weggemaaid, en daarom zal ik me bepalen tot een aanvulling van diens betoog. Ik wil er dan op wijzen dat de bestudeering van de wijze waarop het Belgische veldleger heeft gehandeld, mij heeft gebracht tot het trekken eener conclusie juist tegenovergesteld aan het standpunt hetwelk de heer VAN DAM VAN ISSELT inneemt. We moeten waken tegeneen te ver doorgedreven nationale strategie en tactiek en die begrippen niet opvatten in te engen zin. Uit den aard der zaak is trouwens elke strategie nationaal, ik kan me niet voorstellen dat het anders is.

Als België in zijn hardnekkigen strijd, waarvan de overste VAN DAM VAN ISSELT ons een gedeelte beschreven heeft, enkel een zuiver nationale strategie had gevolgd, zou dat funeste gevolgen voor het land hebben gehad. Als het Belgische leger ordelijk was teruggetrokken in zijn sterkste verdedigende positie, zou de hulp welke België aan zijn bondgenooten verstrekte slechts een te verwaarloozen hulp zijn geweest. België heeft gedaan wat het kon. Eerst heeft het de buitenprovincies verdedigd, toen is het in zijn reduit gegaan en heeft daaruit om redenen van internationale strategie het veldleger gered en dit heeft zich niet uit redenen van nationale maar van internationale strategie op den linkervleugel der bondgenoten begeven.

Hoe zou het bij ons moeten zijn? Zouden we ons veldleger dadelijk in de Vesting Holland defensief moeten opstellen? Maar dan is de kans voor ons even klein als voor België. We moeten er mede werken in overeenstemming met de strategie van de bondgenooten, waarmede we werken. Zoo eenigszins mogelijk moeten we zoo lang mogelijk stand houden aan den Yssel, de Maas enz. en geen stap terug trekken, zonder dat dit in verband met de internationale strategie dringend noodig is.

Alleen dan zal onze nationale strategie de beste resultaten opleveren in overeenstemming met de internationale strategie onzer bondgenooten, die ons trouwens in zeer vele opzichten de wet zullen voorschrijven voor wat het optreden van ons veldleger betreft. Door internationaal te handelen krijgen we den besten eind-toestand voor ons vaderland.

Daarom acht ik de oplossing van het legervraagstuk zooals deze thans is voorgesteld, en waarbij de grootste nadruk is gelegd op het verkrijgen van een behoorlijk, voldoende uitgerust, manoeuvreervardig veldleger juist zoo gelukkig. En dat veldleger moet een opleiding krijgen zoodanig dat het op alle omstandigheden is voorbereid.

We moeten zoo voorzichtig zijn met de woorden nationale strategie en nationale tactiek — omdat deze veelal in eene enge beteekenis zullen worden opgevat, hoewel ik zeer goed weet dat hiervan bij den spreker van heden avond geen sprake is. Daartegen moeten we waken en zorgen niet alleen een troep te hebben, welke voldoende is voor een oorlog achter een verdedigingslijn, maar een manoeuvreervardige troep, geschikt ook voor operatiën in elk terrein in samenwerking met bondgenooten.

Elke nationale strategie en tactiek voor een klein land moet worden geleid door en passen in de internationale.

De VOORZITTER: Het woord is aan den heer ROELOFSEN.

De heer ROELOFSEN: Mijnheer de Voorzitter, ik mag zeker wel herinneren aan de voordracht van den heer van MUNNEKREDE hier in 1917 gehouden, waarin hij twijfel uitsprak aan de groote kracht van ons polderland. Hij is toen van uit de vergadering maar zeer zwak bestreden. Toen ik die vergadering verliet, voelde ik me als een geslagen hond; de basis van mijn geloof in de mogelijkheid van de verdediging van Nederland n.l. de kracht van ons polderland was me gedeeltelijk ontnomen.

En nu komt deze voordracht van overste VAN DAM VAN ISSELT, en niemand onderschrijft meer de meening van den heer van MUNNEKREDE. Maar als nu in ons polderland onze

kracht ligt, moet daar rekening mede worden gehouden bij het oefenen van onze soldaten. Ik wijs er slechts op dat onze stormscholen alle in hoog terrein liggen, en we heel den oorlog door den loopgravenstrijd hebben beoefend in hoog terrein, loopgraven en schuilplaatsen hebben gemaakt in dergelijk terrein enz. enz.

Ik onderschrijf ten volle de 5^e stelling van overste VAN DAM VAN ISSELT en wijs nogmaals op het groote gevaar, hetwelk in bepaalde omstandigheden verbonden kan zijn aan operatiën tegenover een overmacht in de buiten-provinciën.

De VOORZITTER: De heer VAN TERWISGA vraagt me den heer ROELOFSEN even te mogen antwoorden. Daartoe geef ik hem het woord.

De heer VAN TERWISGA: Mijnheer de Voorzitter, ik wilde even herhalen, dat ons leger ook moet leeren datgene wat noodig is om den strijd te kunnen voeren buiten het polderland, want in den aanvang van den oorlog zal, indien wij onze neutraliteit te handhaven hebben, onze plaats niet zijn bij Vechten of Rijnauwen, maar elders om daar desnoods ook te strijden en dan moeten we niet de stelling van de Lauwerzee tot de Schelde innemen, maar is onze taak in te grijpen in datgene, wat dan aan de orde is, n.l. de bewegingsoorlog.

De VOORZITTER: Het woord is aan den heer VAN DAM VAN ISSELT, ter beantwoording van de sprekers.

De heer VAN DAM VAN ISSELT: Mijnheer de Voorzitter! Allereerst zij het vergund mijn dank te betuigen aan de drie debaters voor de belangstelling, welke zij aan mijn voordracht geschonken hebben; voorts aan Generaal VAN TERWISGA voor zijn woorden van instemming met mijne stellingen 1 en 6, en aan den Heer ROELOFSEN voordiens krachtigen steun. Wat nu punt No. 1 betreft, daar had ik eigenlijk moeten spreken van in eerste linie liggende *permanente* stellingen. Voorts heb ik volstrekt niet bedoeld, dat wij aan de inun-

datiemiddelen van onze stellingen in tweede linie geen aandacht moeten schenken. In tweede linie bezitten wij alleen de Stelling van Amsterdam; zij ligt echter minder bedreigd en meerendeels in het echte polderland. Haar inundatiestelsel is van lateren datum, naar één groot plan bewerkt, en behoeft daarom *in het groot* geen voorzieningen meer.

Ik ben er zeker van, dat Generaal VAN TERWISGA een veel te geringen dunk heeft van de enorme kosten, welke gepaard zouden gaan met zijn plan om overal in ons land het militaire inundatiewezen reeds in vreedstijd in orde te maken. In verband daarmee acht ik het noodzakelijk ons te beperken tot het voornaamste, d. z. de permanente stellingen; overigens moet men zich bepalen tot de noodige kennis van den militair-aardrijkskundigen en den waterstaatkundigen toestand van ons land, waartoe de instelling van het Centraal Inundatiebureau krachtig bijdragen kan, en tot samenwerking met den Waterstaat.

De hoofdbestrijding is gericht geweest tegen mijn vijfde stelling, de quaestie van een nationale strategie en taktiek.

Voor ons zal het er vooral op aankomen onze onzijdigheid te handhaven. Ik zie de zaak in hare gevolgen echter anders in dan Generaal VAN TERWISGA en Majoor SCHUURMAN. Uit die handhaving zal vroeg of laat verdediging tegen een overmacht voortvloeien, juist zooals in België in 1914. De vijand zal ons rijk gebied als etappengebied willen bezigen, heeft onze kust met hare belangrijke havens als operatiebasis noodig, of wel hij wil zich met één slag afmaken van de hinderlijke flankbedreiging, welke onze levende strijdkrachten in de Vesting Holland hem vormen. (Antwerpen in Oct. 1914 genomen). België, Servië en Rumenië hebben ook den aanval in vollen omvang te doorstaan gekregen. Een aanvaller, de groote krachten van onzen bodem en van ons volkskarakter kennende, zal of niet of met een flinke overmacht komen. Maar nu moeten wij, bij de beschouwing van de gevolgen van zulk een aanval, ook inzake onze ligging het zeer eigenaardige standpunt in het oog houden, dat wij in den N.W. hoek van Europa's vasteland innemen. Doet men dit, dan is het duidelijk, dat ik in dezen

met Majoor SCHURMAN's opvatting in het geheel niet meegaan kan, als zou ons veldleger buitenslands, op den vleugel van onze bondgenooten, kunnen of moeten optreden; bij doelmatig opereeren onzerzijds zal ons veldleger noch van Z.W. naar N.O., noch omgekeerd ons land uitgeveegd worden, zooals dit met het B. tot aan den Yser plaats vinden kon. De aanval zal uit het O. of uit het Z. komen, en wij zullen ten slotte op den omtrek der Vesting Holland in het polderland moeten teruggaan. Ons veldleger, b.v. op N. Frankrijk of den Z.W. uithoek van België teruggegaan, afgesneden van zijn basis, zou trouwens weldra in zeer treurige omstandigheden gaan verkeeren en voor de verdediging van ons land weinig meer bijdragen.

Ik hoor daar roepen: Waterloo! Ja, indien wij front moeten maken naar het Zuiden, dan zouden onze strijdkrachten den oorlog buiten het eigen land kunnen helpen houden, maar de oorlog van 1794—'95 heeft geleerd, dat zij, onder bepaalde omstandigheden, ook dan toch weer spoedig op het eigen land teruggedrongen kunnen worden.

Een voldoende sterk veldleger is voor ons onmisbaar. Ik heb nooit anders gedacht; met de Yserverdediging en mijn 5^e stelling heeft dit niets te maken. Waar ik er in mijn voordracht op wees, hoe, in strijd met wat voorheen wel nopens het gehalte van troepen, voor den polderoorlog bestemd, aangegeven werd — zelfs voor een verdediging als in de Yserlinie de troepen aan hooge eischen moeten voldoen, daar is het wel duidelijk, dat het veldleger, voor hetwelk een nog moeilijker taak weggelegd is, zeker van hoog gehalte zijn moet.

Met stelling 5 is niets miszeggd; zij is zeer rekbaar, want zij spreekt van „den aanvang van den oorlog”, „overmacht” en „weinig goede kansen biedende beslissende gevechten”. Men kan geen vast recept geven. Elk geval moet op zichzelf beoordeeld worden. Nooit heb ik bedoeld, dat wij met 60.000 man moeten weggroepen als de vijand ons met 80.000 man aanvalt, maar de vijand komt natuurlijk met overmacht, kennende de kracht van ons terrein en van ons volkskarakter.

In vele opzichten, Mijnheer de Voorzitter, ben ook ik voor een strategische vóórverdediging. Sedert jaren heb ik, juist met het oog op die groote krachten, gewezen op het gevaar voor een overrompeling in den aanvang. Daarentegen dient, naast een veldoende kustdekking, een afdoende grensdekking, welk ik mij in onze bedekte buitenprovinciën door losse reserve of landweerbataljons uit de betrokken streek denk, mits zij goed geoefend en van veel mitrailleurs voorzien zijn. Voor ons schuilt het groote gevaar in den eersten aanval; kunnen wij dezen weerstaan, onze krachten bijeenbrengen en voor zooveel noodig verder organiseeren, dan is de zaak op den duur voor ons gewonnen.

Ik ben daarom niet alleen voor een scherpe grensverdediging, doch, onder gunstige omstandigheden, ook voor een IJsselverdediging, *mits deze niet te lang wordt voortgezet*; tijdens den terugtocht over de Veluwe kan op verschillende plaatsen eveneens weerstand geboden worden, mits het geen weerstand *tot het uiterste* wordt. Dezen laatsten zou ik, gelet op hare vele nadeelen, allermint in de Grebbelinie geboden willen zien. Dan zouden wij juist spelen in de kaart van den vijand. De Russen begrepen dit in 1812; zij trokken steeds terug. Hadden zij krachtigen weerstand achter de grens geboden, zij hadden juist gedaan, wat NAPOLEON wenschte. Zóó kunnen ook wij, al zijn de afmetingen van ons land uiterst klein, *op onze wijze* een methodischen terugtocht uitvoeren, door ons polderland voet voor voet te verdedigen, precies op de wijze, als de Bn. dit van den Yser tot aan of achter den spoordijk gedaan hebben; zij weken in 14 dagen terug over hoogstens 6 K.M., waarna de strijd voor 4 jaar verstarde. De Bn. hebben de gevaren eener *doorgezette* vóórverdediging beseft, welke zij dan ook zorgzaam vermeden hebben. Ook zij hadden 14 dagen tijd te winnen, juist den tijd, dien men wel vermeldt vindt als door ons noodzakelijk te winnen vóórdát de N.H.W. gereed is. De omstandigheden waren hun ongunstig; daarom wonnen zij dien tijd niet vóór hun linie, doch in het polderland, achter het water.

Wat punt 6 betreft, daar sprak ik van een juiste kennis

van den militair-aardrijkskundigen toestand van ons *geheele* land; wat den aanleg van stellingen betreft, wensch ik mij, in strijd met hetgeen Generaal VAN TERWISGA aangaf, tot het hart des lands te beperken; in strategischen zin gesproken, acht ik ons bestaand vestingstelsel juist doelmatig voor ons; *nimmer* zou ik er, allermintst buiten het hart des lands, ooit iets bij gebouwd willen zien, zelfs niet op semi-permanente wijze, zooals hier o.a. bij bespreking van het Zuiderzee-vraagstuk aangegeven is.

Mijn punt 7o. moet ik onverkort handhaven. De gronden daarvoor vindt men in mijn voordracht, blz. 187/8. Naast bestudeering eener mobiele verdediging door het veldleger, vooral in de buitenprovinciën, is voorbereiding en bestudeering *ter plaatse* van den oorlog in het polderland en in onze permanente stellingen voor ons noodig. Mede daarvoor wensch ik die stelling-commando's *te Utrecht* en *te Amsterdam* behouden te zien. Tweemaal was ik bij het laatste werkzaam en leerde ik daarvan het groote nut kennen. Daar was reeds sedert jaren vóór den oorlog het karakter van den modernen oorlog in een polder-inundatiestelling in studie. Mannen van naam, zooals de Generaals ELAND, STAAL, KRAYENHOFF VAN DE LEUR, hebben met vele anderen daaraan gewerkt. Ten slotte werd het resultaat van jarenlange studiën, oefeningen en besprekingen in bepaalde bescheiden vastgelegd, op gezette tijden aangevuld en verbeterd. Zóó ontstond van dien oorlog een beeld. Voor de samenstelling van onze eerste Handleiding Vestingoorlog is veel daaruit geput. Zij, die in de gelegenheid waren om kennis te nemen van die bescheiden, zullen door de verschijnselen van den modernen grooten oorlog geenszins verrast zijn; nagenoeg alle karakteristieken van den Yserstrijd, inclusief het elastisch terugwijken, het karakter der tegenaanvallen, de verdeeling der voorste linie in z.g. bataljonsstukken, de gestadige aflossing in die linie, steeds met geheele bataljons, de krachtige bewaking der voorste linie tegen pogingen des vijands om haar door te graven of door te schieten, en aldus de onderwaterzetting te doen afloopen, de in het water vooruitgeschoven bewakings-

posten, enz., waren reeds in die bescheiden neergelegd.

Mede om deze reden zou ik de opheffing in vreedstijd van onze grootere stellingcommando's in strijd achten met de belangen eener doelmatige oorlogsvoorbereiding. Naast andere in de stellingen te houden oefeningen zullen jaarlijks bij die commando's te houden cursussen voor oudere officieren zeer gewenschte bijdragen vormen tot instandhouding van een nationaal krijgswezen ¹⁾.

Mijnheer de Voorzitter! Mijn Heeren! Ik wil het hierbij laten. Vergun mij aan het slot van mijn replek aan alle, voor ons uit de Yserverdediging getrokken lessen van strategisch-taktischen aard nog een meer algemeene toe te voegen, welke de voorgaande in belang verre overtreft. Wij vormen een vrij volk, een onafhankelijken Staat; wij bewonen een rijk, welvarend land. Een deel van ons grondgebied strekt zich uit over overzeesche gewesten. Onze voorvaderen hebben o. m. 80 jaren moeten strijden om ons de vrijheid na te laten. Door onze geschiedenis weten wij, wat zij ons waard moet zijn, o. m. uit de jaren 1672/3 en den Franschen tijd. In onze overzeesche gewesten is een worstelstrijd van juist 3 eeuwen noodig geweest om ons gezag te grondvesten en overal geordende toestanden in het leven te roepen. Ook daar hebben wij een roeping te vervullen tegenover de inlandsche bevolking en ons zelf.

Laatstelijk hebben wij aan België in 1914/8 kunnen zien, waartoe gemis aan voorzorg ten aanzien van de landsverdediging leidt, wat het zeggen wil den vijand en den oorlog op eigen bodem te hebben, de vrijheid voor jaren kwijt te zijn.

Dat deze les, zóó voor onze oogen en in onze onmiddellijke nabijheid ondervonden, blijvend indruk moge maken en ons een prikkel vormen om, in strijd met hetgeen sommigen propageeren, onze weerkracht behoorlijk op peil houden en haar nader te bevestigen.

De Voorzitter: Mijne Heeren! De discussies worden gesloten.

¹⁾ Zie: De Stelling van Amsterdam, Tweede druk, blz. 169/88 en 195 tot 202.

Op mij rust de aangename taak om den overste VAN DAM VAN ISSELT dank te zeggen voor zijn belangwekkende studie. Dat we iets goeds en degelijks zouden hooren van avond — we wisten 't van te voren, want de heer VAN DAM VAN ISSELT is ook in dit genootschap bekend als een ernstig werker en een vlotspreker. Wederom hebben we hem mogen hooren ijveren voor de bestudeering van onze eigen krijgsgeschiedenis, voor de erkenning van de groote waarde van ons polderland en voor de begrippen *nationale* strategie, ja zelfs *nationale* tactiek! Wie in de juistheid van laatstbedoelde begrippen niet met hem kan meegaan, zal toch moeten erkennen, dat er bekoring uitgaat van de hardnekkigheid, waarmede de overste v. DAM v. ISSELT voor zijn lievelingsdenkbeelden telkens en telkens weer in het strijdperk treedt.

Onze hulde en dank zij hem gebracht voor zijn arbeid.

Mede betoog ik onze erkentelijkheid aan hen, die aan het debat hebben deelgenomen.

En hiermede M. H. roep ik u het tot weerziens in 1922 toe en sluit ik de bijeenkomst.

De stellingen of leeringen waartoe de inleider kwam, zijn :

- 1°. De Duitse aanval aan den Yser — beoogende om nog in 1914 een beslissende overwinning op het W. Europeesche oorlogstooneel te bevechten — is geremd door het polderland en, juist op het allerlaatste oogenblik, gestuit door het water. Voor ons vormt dit een aanmaning om de inundatie-middelen, vooral van onze in eerste linie liggende stellingen, steeds paraat in orde te houden, ze, waar mogelijk, nog te verbeteren.
- 2°. De karakteristieken van den modernen oorlog in het polderland, vooral het elastisch nageven door den verdediger in de tusschenruimte tusschen de hoofdnaderingswegen en de poging des aanvallers tot doorbreking van een interval, ook alle nevenverschijnselen van dien oorlog, komen in den strijd aan den Yser in Oct. 1914 uitmuntend uit.
- 3°. Het karakter van de stabiele oorlogvoering 1915/8 aan den Yser is mede volkomen analoog aan dat, in onze permanente en in semi-permanente stellingen te verwachten.
- 4°. Bijzonder leerrijk is de Yserverdediging op het gebied der veld- en der tijdelijke versterkingskunst.
- 5°. Bestudeering van de Yserverdediging versterkt de overtuiging, dat wij noodig hebben nationale strategie en nationale taktiek. Door ons *in den aanvang van een oorlog* tegenover overmacht te willen wagen aan weinig goede kansen biedende beslissende gevechten in de buitenprovinciën, geven wij ten onrechte den grooten steun prijs, welke polderland en onderwaterzettingen ons bij de verdediging van het hart des lands zullen bieden.
- 6°. Om onze militaire oorlogsvoorbereiding in nationale banen te kunnen leiden, is een juiste kennis van den militair-aardrijkskundigen toestand van ons land, van

ons inundatiewezen en van onze eigen krijgsgeschiedenis een vereischte. Zoowel Belgen als Duitschers hadden met de kennis dezer laatste groot voordeel kunnen doen.

- 7°. Behalve om verschillende nog belangrijker redenen zou opheffing in vreedstijd van onze grootere stelling-commando's mede te betreuren zijn, omdat zij studie-bureau's vormen voor de karakteristieken van een oorlog op Nederlandschen bodem, en de kennis daarvan in ons officierskorps levendig kunnen houden.
-

Slagveld van der Yser.

Schets 1.

Noordzee.

Photo-litho.

Sup. Dnr. 1921.

0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 K. M.

1 : 100.000

--- Loopgraven der Verbondenen.

--- Idem der Duitschers.

Der lezer wordt verzocht de onderwaterzettingen in blauw te kleuren.

Schematische voorstelling

van het stellen der Yseronderwaterzettingen.

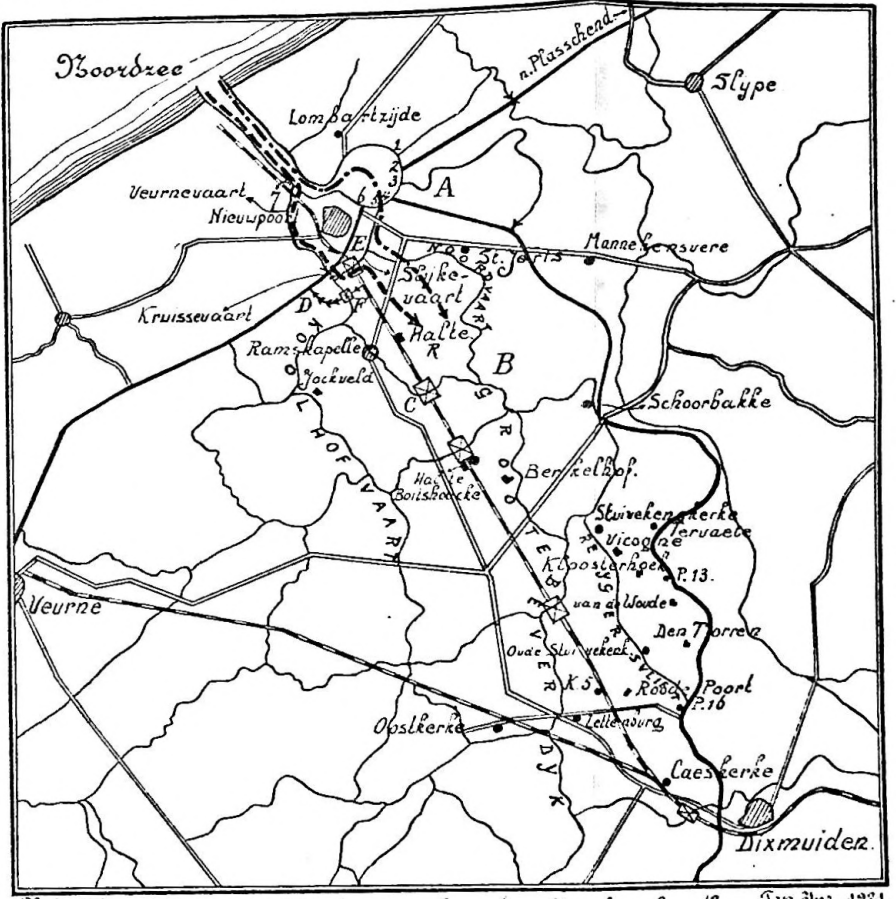

Photo-litho 0 2 3 4 5 6 7 8 9 10 Sep. Dec. 1921. X.M.

Legende.

1. Uitwateringssluis v.h. Nieuwbedelf (Vladsloo Ambacht).
 2. Scheepvaartsluis (kan. v. Passchendaele).
 3. Uitwateringssluis v. d. Ouden Yser (Streek van Nieuwendamme).
 4. Sluizen v. d. gekanal. Yser (scheepv. en uitwateringsluis).
 5. Noordvaartsluis (uitw. sluis).
 6. Sluis v.h. kanaal v. Veurne (scheepv. en uitwateringsluis).
 7. Sluis i.h. Oude Veurne kanaal (uitw. sluis).
- A. Oorspronkelijk geen terrein (21 Oct. met behulp van sl. 3).
- B. Grootte Yser onderwaterzetting (na 25 Oct.).
- C. 21- op 25/26 Oct. afgedamde doorlaten (bruggen enxi) in den spoordijk Dixmuiden- Nieuwpoort.
- D. Dijk van 250 M., op 25/26 Oct. aangelegd, en noodig bij de inlaatwijze — — —> om te beletten, dat het Belgische achterterrein onderliep.
- E. Meest W. doorlaat (brug) in den spoordijk Dixm. Nieuwpoort, welke doorlaat bij de inlaatwijze — — —> gespend blijven moest, en later b.d. inlaatwijze — — —> afgesloten is.
- F. Afzetting (schotbalksluis) in de Koolhofvaart om te beletten, dat v.d. aanvankelijk gevolgde inundatiewijze (na 25 Oct) het water via die vaart het Belg. achterterr. onderwaterzette
- — —> aanvankelijk (vanaf 27/8 Oct. met behulp van sluis 7) } geberigde aan-
 — — —> Ten slotte (vanaf 28/9 Oct. met behulp van sluis 5) } verweg 1/2 h water
 t/h stellen der ont-
 derwaterzetting B.